

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

EKONOMİK KRİZLERDEN ÇIKIŞTA KOBİ'LERİN
ROLÜ VE AB VE TÜRKİYE'DE KOBİ'LERE
SAĞLANAN DESTEKLERİN KARŞILAŞTIRMALI
OLARAK İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Duygu SAVAŞ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Muhammet BELEN

KARABÜK

Haziran,2015

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Duygu SAVAŞ'a ait "Ekonomik Krizlerden Çıkışta KOBİ'lerin Rolü ve AB ve Türkiye'de KOBİ'lere Sağlanan Desteklerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından İŞLETME YÜKSEK LİSANS programı tezi olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:Doç. Dr. Murat YILDIRIM	
Danışman Üye	:Yrd. Doç. Dr Muhammet BELEN	
Üye	:Yrd. Doç. Dr. Halim AKBULUT	
Üye	:.....	.....

Tez Sınavı Tarihi :16.06.2015

TEZ DOĞRULUK BEYANI
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İŞLETME
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserleri her kullanışımda alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

16/06/2015

Duygu SAVAŞ

İmzası

TEŐEKKÜR

Tezimin hazırlanma sürecinde öncelikle desteğini esirgemeyen, çalıőmamda bana doğru yolu göstererek yapıcı bir şekilde beni yönlendiren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Muhammet BELEN'e, her zaman yanımda olan başta annem Sevinç SAVAŞ, babam Süha SAVAŞ, kardeőlerim Burcu SAVAŞ ve Utku SAVAŞ olmak üzere aileme, araştırma boyunca deneyimlerine baővurduğum Mehmet UÇAR'a, tez savunma jürisinde görev alan değerli hocalarım Doç. Dr. Murat YILDIRIM ve Yrd. Doç Dr. Halim AKBULAT'a teőekkürü bir borç bilirim.

Duygu SAVAŞ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	
KISALTMALAR.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	1
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KRİZ KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI	4
1.1.1. Kriz Kavramının Tanımı	4
1.1.2. Ekonomik Kriz Kavramının Tanımı	6
1.2. EKONOMİK KRİZ TÜRLERİ	9
1.2.1. Reel Sektör Krizi.....	10
1.2.2. Finansal Kriz	11
1.3. EKONOMİK KRİZLERİ AÇIKLAYAN MODELLER.....	14
1.3.1. Birinci Nesil Modeller.....	15
1.3.2. İkinci Nesil Modeller	17
1.3.3. Üçüncü Nesil Modeller	19
1.4. DÜNYADA YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER	21
1.4.1. 1929 Büyük Buhran	22
1.4.2. Avrupa Para Krizi (1992-1993)	25
1.4.3. Meksika Krizi (1994-95).....	26
1.4.4. Asya Krizi (1997-98)	27

1.4.5. Rusya Krizi (1998).....	30
1.4.6. Brezilya Krizi (1999)	31
1.4.7. Arjantin Krizi (2001).....	33
1.4.8. 2008 Küresel Finansal Krizi	34
1.5. TÜRKİYEDE YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER	37
1.5.1. 1929 Büyük Buhran Krizi ve Sonrası	38
1.5.2. 1994 ve Şubat 2001 Krizleri	39
1.5.3. 2008 Küresel Krizi	41

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KRİZ PERSPEKTİFİNDEN KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER (KOBİ)

2.1. KOBİ KAVRAMI.....	44
2.1.1. Türkiye’de ve Dünyada KOBİ Tanımları	44
2.1.2. Ekonomide KOBİ’lerin Önemi ve Rollerini	49
2.2. KOBİLERİN TÜRK EKONOMİSİNDEKİ YERİ.....	53
2.3. KOBİ’LERİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI.....	59
2.3.1. KOBİ’lerin Avantajları	59
2.3.2. KOBİ’lerin Dezavantajları	61
2.4. KOBİ’LERİN YAŞADIKLARI SORUNLAR.....	62
2.4.1. KOBİ’lerin Finansman İle İlgili Sorunları	63
2.4.2. KOBİ’lerin Yönetim İle İlgili Sorunları	65
2.4.3. KOBİ’lerin Üretim İle İlgili Sorunları	67
2.4.4. KOBİ’lerin Pazarlama İle İlgili Sorunlar	69
2.5. KRİZLERİN KOBİLER ÜZERİNE ETKİLERİ.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 KÜRESEL KRİZDEN ÇIKIŞTA AB VE TÜRKİYEDE KOBİLERE VERİLEN DESTEKLERİN İNCELENMESİ

3.1. AB'DE KÜRESEL KRİZ DÖNEMİ.....	73
3.1.1. AB'de Küresel Krize Karşı Alınan Önlemler	74
3.1.2. Avrupa Birliğinin KOBİ'lere Sağladığı Destekler.....	76
3.1.2.1. Avrupa Yatırım Bankası.....	76
3.1.2.2. Avrupa Yatırım Fonu	77
3.1.2.3. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu	78
3.1.2.4. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı	79
3.1.3. AB'de Küresel Kriz Sonrası Durum	80
3.2. TÜRKİYEDE KÜRESEL KRİZ DÖNEMİ	84
3.2.1. Türkiye'de Küresel Kriz Sürecinde KOBİ'lere Sağlanan Destekler	84
3.2.1.1. KOSGEB'in Sağladığı Destekler	84
3.2.1.2. Finansal Yeniden Yapılandırma Programı İle Sağlanan Destekler	86
3.2.1.3. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Destekleri.....	87
3.2.1.4. TÜBİTAK Destekleri	90
3.2.1.5. Halk Bankası Destekleri	90
3.2.1.6. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Destekleri	91
3.2.1.7. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kapsamında Yapılan Destekler ..	92
3.2.1.8. Kredi Garanti Fonu Destekleri	93
3.2.2. Türkiye'de Küresel Kriz Sonrası Durum	94
SONUÇ	99
KAYNAKLAR	101

ÖZET	121
ABSTRACT	123
ÖZGEÇMİŞ	125

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABİGEM	: Avrupa Birliği Türkiye İş Geliştirme Merkezleri Ağı
ABKF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
AEPB	: Avrupa Parasal ve Ekonomik Birliği
Akt	: Aktaran
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EDI	: Elektronik Veri Alışverişi
EMP	: Enflasyonla Mücadele Programı
ERM	: Avrupa Döviz Kuru Mekanizması
FED	: Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası
FMKD	: Faktör Maliyetiyle Katma Değer
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasılat
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasılat
ICT	: Bilgi ve İletişim Teknolojisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPA	: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KGF	: Kredi Garanti Fonu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme

KOSGEB	: Küçük ve Orta lekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme Daire Başkanlığı
MB	: Merkez Bankası
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SBA	: Kk İşletmeler Teşkilatı
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TZE	: Tam Zaman Eşdeğeri
Vb	: Ve Benzeri
Vd	: Ve Diğerleri

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. ABD'nin Borç Verdiği Ülkeler ve Geri Ödemeleri (Milyon Dolar).....	24
Tablo 2. İngiltere'de KOBİ Sınıflandırması	46
Tablo 3. Türkiye ve AB'de Kobi Tanımı	48
Tablo 4. Bazı Ülke Ekonomilerinde KOBİ'lerin Yeri.....	50
Tablo 5. İthalat ve İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı	56
Tablo 6. KOBİ'lerin Ekonomideki Paylarının Seçilmiş Ülkeler İle Karşılaştırması	58
Tablo 7. Ülke Gruplarına Göre Büyüme Oranları (%)	74
Tablo 8. İPA Kapsamında Yapılan Yardımlar (Milyon Euro)	80
Tablo 9. KOSGEB Kredi Faiz Destekleri.....	86
Tablo 10. KOBİ-Finansal Yeniden Yapılandırma Programı Uygulama Sonuçları ...	87
Tablo 11. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının KOBİ'lere Sağladığı Destekler.	88
Tablo 12. TUBİTAK KOBİ Ar-Ge Destekleri	90
Tablo 13. Halk Bankası KOBİ Kredileri	91
Tablo 14. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Destekleri	92
Tablo 15. Türkiye'ye Sağlanan AB İPA Mali Yardımları.....	93
Tablo 16. Kaynaklarına Göre Verilen Kefaletler Öz Kaynaklar	94
Tablo 17. KOBİ'lerin Ekonomideki Payının Yıllar İçindeki Seyri	95

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması	9
Şekil 2. Ekonomik Krizleri Açıklayan Modeller	15
Şekil 3. Birinci Nesil Kriz Modellerinde Krizin Oluşum Süreci	17
Şekil 4. Büyüklüklerine Göre Girişim Sayısı, İstihdam ve FMKD' in Dağılımı	54
Şekil 5. İhracat ve İthalat Gerçekleştiren KOBİ'lerin Çalışan Sayısına Göre Dağılımı	55
Şekil 6. KOBİ'lerin İnternet Erişimindeki Payları	57
Şekil 7. AB'de Faaliyet Gösteren KOBİ'ler ve Bilanço Büyüklükleri (Milyar Euro)	81
Şekil 8. AB'de Faaliyet Gösteren KOBİ'lerin Sayıları, İstihdam Verileri ve Ürettikleri Brüt Katma Değerler (2005=100)	82
Şekil 9. AB'de Sektörel Bazda KOBİ'lerin İstihdam, Verimlilik ve Katma Değer Oranlarındaki Değişmeler (Yıllık %)	83
Şekil 10. AB'ye Üye Ülkelerde Sektörel Bazda KOBİ'lerin İstihdam, Verimlilik ve Katma Değer Oranlarındaki Değişmeler (Yıllık %)	83
Şekil 11. KOBİ'lere Verilen Destekler (TL Milyon)	85
Şekil 12. KOBİ'lerin 2008-2010 Yılları Yenilik Yapma Durumları	89
Şekil 13. Türkiye'nin 2001-2013 Büyüme Rakamları	96
Şekil 14. Ekonomik Büyüme Oranları	97

GİRİŞ

Dünyada küreselleşme süreciyle birlikte, ekonomik, sosyal, siyasal vb. birçok alanda değişimler yaşanmıştır. Özellikle ekonomi alanında liberal ekonomi anlayışının yaygınlık kazanması sonucunda serbest ticaret gelişmiş ve uluslararası pazarlar etkin hale gelmiştir. 1980'li yılların sonunda gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal serbestleşme, dışa açılma çabaları uluslararası sermaye akımlarının gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere akmasına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve finansal yapıları bu gelişmelere uygun olmadığı için de ekonomik krizler yaşanmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde dünyada birçok kriz yaşanmıştır. Bu krizlerden bazıları savaş, mali spekülasyon ve kıtlıklara özgü nitelikler taşırken, 20 ve 21. yüzyıllarda ortaya çıkan krizler ise kapitalist ülkelere özgü nitelikler taşımaktadır. 1990'lardan sonra da küreselleşmenin hız ve boyut değiştirmesine bağlı olarak sık aralıklarla dünyanın farklı bölgelerinde etki dereceleri birbirinden farklı, birçok kriz yaşanmıştır.

Aniden ve beklenmedik biçimde ortaya çıkan olayların ekonomiyi olumsuz yönde etkilemesi olarak tanımlanan ekonomik kriz kavramı, özellikle küreselleşmenin hız kazanmaya başladığı 1980'li yıllardan itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Küreselleşmenin artmasıyla dünyadaki krizlerden ülkemiz de hızla etkilenmeye başlamış ve bu durum ekonomik kriz kavramının ülkemizde de her geçen gün daha da önemli hale gelmesine neden olmuştur.

Son yıllarda sık yaşanan finansal krizler doğal olarak ekonomik ve sosyal yaşamı derinden etkilemektedir. Bu krizler birçok sektörü ve işletmeyi olumsuz etkiledikleri gibi küçük ve orta boy işletmeleri (KOBİ) de olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla ekonominin sürekli karşı karşıya kaldığı ekonomik krizler karşısında geleneksel olarak süregelen örgütsel yapıların pek de ayakta kalamadıkları büyük zararlar gördükleri ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, yaşanan ekonomik krizler sırasında ve sonrasında KOBİ'lere gerekli desteklerin verilmesi kaçınılmaz bir zorunluluk arz etmektedir.

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) sayıları, dinamik yapıları ve yarattıkları istihdam imkânları nedeniyle ekonominin en önemli aktörleridir.

Ülkemizde kökleri çok eskilere dayanan KOBİ'lerin, küreselleşen ekonomide rekabet güçlerinin artırılmasını sağlayacak stratejilerin geliştirilmesi bir zorunluluktur. Bu zorunluluktan hareketle Türkiye'ye önemli katkıları olan KOBİ'lerin desteklenmesi hayati önem taşımaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, öncelikle kriz kavramı ve kriz kavramına bağlı olarak gelişen ekonomik kriz kavramı tanımlanmıştır. Ayrıca ekonomik kriz türleri olan reel sektör krizi ve finansal krizler tanımlanmış olup, ekonomik krizleri açıklayan modellerin kavramsal çerçevesi ortaya konulmuştur. Bölümün sonunda, dünyada yaşanan 1929 Büyük Bunalım, 1994 Meksika Krizi, 1997 Güneydoğu Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi, 1999 Brezilya Krizi, 2001 Arjantin Krizi ve son olarak 2008 Küresel Krizi'nin ortaya çıkış nedenleri, yayılması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, rekabetin yoğun yaşandığı günümüzde küçük ve yeniliklere çabuk adapte olabilmeye ve esnek yapıları gereği olarak ekonomik koşullara kendilerini kolaylıkla uyarlayabilen KOBİ'ler işlenmiştir. Bu kapsamda dünyada ve Türkiye'de farklı sınıflandırılan KOBİ'lerin kavramsal çerçevesi ortaya konulduktan sonra esnek yapıya sahip olmaları, üretim yöntemlerinde daha çabuk değişiklik yapabilmeleri, pazarın ve müşterilerin taleplerine büyük işletmelere göre daha çabuk cevap verebilmeleri gibi önemli avantajları üzerinde durulmuştur. Bunun yanında profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmemeleri, finansal açıdan problemlili olmaları ve dolayısıyla araştırma-geliştirmeye yeteri kadar kaynak aktaramamaları gibi önemli dezavantajları incelenmiştir. Ayrıca KOBİ'lerin karşı karşıya bulunduğu finansman, yönetim, tedarik-üretim ve pazarlama gibi başlıca sorunları ele alınmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde, KOBİ'lerin desteklenmesi gerektiği öneminden yola çıkılarak, küresel krizden çıkışta Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye'de alınan önlemler, KOBİ'lere sağlanan destekler ve bu desteklerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KRİZ KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Önceden bilinmeyen ve öngörülemeyen bazı gelişmelerin makro düzeyde devlet ve mikro düzeyde işletmeleri ciddi olarak etkileyebilecek sonuçlar ortaya çıkarması şeklinde kriz kavramı (Karabıçak, 2010: 252), son dönemlerde ülkeler açısından önemli hale gelmiş ve gündelik hayatta sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Çalışmanın bölümünde ekonomik kriz konusu detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

Küreselleşme süreciyle birlikte artan sermaye hareketleri, ülke ekonomilerinde bir takım finansal ve mali krizlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Günümüzde herhangi bir ülkede ortaya çıkan krizin başka ülkeleri de krize götürdüğü görülebilmektedir. Krizin başladığı ülkenin dünya ekonomisindeki ağırlığı ne kadar fazlaysa, krizin dış etkilerinin o kadar büyük olduğu söylenebilir. Ülkeler bugün hem küreselleşme nedeniyle tüm dünyayı derinden etkileyebilen dış krizlerden hem de toplumu bütünüyle etkileyebilen sistem içi krizlerden fazlasıyla payını almaktadırlar. Bu nedenle krizlerin önemi giderek artmaktadır. Çünkü krizler, toplumun tüm kesimini -hükümetleri, kurumları, kuruluşları, KOBİ'leri, bankaları, aileleri, bireyleri- olumsuz etkileyebilmektedir (L. Özdemir, 2013: 249).

1.1.1. Kriz Kavramının Tanımı

Günümüzde artan sıklığı ve verdiği zararlar nedeniyle önemli bir sorun haline gelen kriz kavramı, önceleri tıp alanında kullanılmış ardından sosyal bilimlerin yazınına girmiştir. Bilim dalları tarafından krizi açıklayabilmek için yapılmış farklı bazı tanımlar bulunmaktadır ve sosyal bilimlerin kapsamı içinde yer alıp diğer alanlarda olduğu gibi kriz kavramı üzerinde bir tanım birliğine varılamadığı görülmektedir (Bakan vd., 2011: 2).

Kavram olarak kriz (crisis) Latince krinein, Grekçede krisis köklerinden türetilmiş bir kelimedir. Tarihsel kökenlerine inildiğinde kriz kelimesi, tıpla ve savaşla ilgili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Hippokrates ve Thukydides krizi, “yaşamla ölüm, zaferle yenilgi arasında kararın verildiği dönüm noktası” olarak kullanmışlardır. Savaşla ilgili bir kavram olarak krizin, stratejiyle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Söz konusu dönüm noktası kritik bir an olarak işlerin daha iyi ya da daha kötüye gittiği anı simgelemektedir (Örnek, 2007: 116). Bu açıdan bakıldığında kriz kelimesinin Çince Wei-ji olarak söylenen, fırsat ve tehlike, anlamlarını ifade eden simgelerden oluşturulduğu görülmektedir (Murat ve Mısırlı, 2005: 3).

Kriz, kelime anlamı itibariyle bir işin, bir olayın geçtiği karışık safha içinden çıkılması zor durum, birdenbire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişmeler tehlikeli an demektir (Dinçer, 2007: 405). Kriz önceden beklenmeyen ve sezilmeyen, örgüt tarafından acele cevap verilmesi gereken, örgütün önleme ve uyum mekanizmalarını yetersiz hale getirerek mevcut değerlerini, amaçlarını ve varsayımlarını tehdit eden gerici durumdur (Aksu, 2009: 2436).

Kriz kavramı, olağanüstü arzu edilmeyen koşulların cerayan ettiği ve olağan kabul edilen faaliyetlerin yapılmasını engelleyen hayati bir dönüm noktası olarak ifade edilmektedir (Titiz, 2003: 112). Mitroff ve diğerleri (1996: 7)’ne göre kriz; örgütün tamamını etkisi altına alıp zarar veren; onu yok edebilecek olaydır. Yine Akdağ (2005: 3)’a göre; kriz beklenmedik, aniden gelişen, hızlı hareket eden ve herhangi bir hazırlık yapılmadan karşı karşıya kalınan ve örgüt için iyi değerlendirilmezse çöküş, iyi değerlendirilirse bir fırsat anlamına gelebilen bir durumdur. Bu açıdan kriz bir dönüş noktası olarak düşünülebilir. Kriz istikrarsızlık döneminde veya yakın zamanda kesin bir değişime yol açan faaliyetler dizisi olarak tanımlanmaktadır (Akdemir, 2010: 127).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere kriz konusunda araştırmacılar farklı tanımlar ortaya koymuşlardır. Bazı tanımlarda kriz, tehdit edici koşula müdahale edebilme yetersizliği olarak ifade edilmiştir. Bazı yazarlar ise krizi, beklenmeyen koşulların üstesinden gelme gerekliliği ve önceliği üzerinde

durmuşlardır. Krizin genel kabul gören tanımında ise kriz, yaşamı tehdit eden bir durum olarak görülmesidir (Tağraf ve Arslan, 2003: 150).

Bu çerçevede her hangi bir kriz durumundan söz edilebilmesi için üç koşulun sağlanması gerekmektedir. Bunlar; birinci olarak, önemli miktarda değişime neden olan veya olabilecek bir tetikleyicinin varlığı, ikinci olarak, bu olayla başa çıkılamayacağıının algılanması veya anlaşılması ve son olarak da, söz konusu durumun örgütün varlığına yönelik bir tehdit oluşturmasıdır. Başka bir deyişle bir kriz durumundan bahsedilebilmesi için, söz konusu durumun örgütün önemli hedeflerinin birini veya daha fazlasını tehdit etmesi, önemli ölçüde dönüşüme uğramadan önce, kısa bir karar süresine imkân tanınması ve sürpriz olarak ortaya çıkması gerekmektedir (Keown-McMullan, 1997: 4).

1.1.2. Ekonomik Kriz Kavramının Tanımı

Kriz kavramı iktisat literatüründe; çöküntü, bunalım, durgunluk, güç dönem ya da buhran gibi terimlere karşılık gelen, genel bir ifadeyle ülke ekonomisini önemli derecede sarsacak ani ve beklenmedik bir durumda ortaya çıkan, genel olayların bir sonucu oluşan, ekonominin mevcut konumunu ve geleceğini etkileyen beklenmeyen ve genelde önlem alınmakta geç kalınan olumsuz bir durumdur (Afşar, 2011: 144).

Ekonomik kriz, finansal piyasaların sermayeyi tabana yayma (paylaşım) fonksiyonunun (kapasitesinin) aksamasıyla finansal sistem aracılığıyla borçlular ve finansal araçlar arasındaki yükümlülüklerin yerine getirilememesinin yaygın hale gelmesi ve bu durumun tipik olarak düşen varlık fiyatlarıyla birleşmesiyle finansal piyasalarda meydana gelen bozulmadır (Akbulut, 2010: 46). Ekonomik kriz; para, sermaye, işgücü, mal ve hizmet piyasalarında karar alan birimleri aşırı ihtiyatlı davranmaya iten ve ekonomik göstergelerde sürekli kötüleşme yaratan güven sarsılması olarak tanımlanabilir (Işık ve Duman, 2012: 76).

Ekonomik kriz, ekonomik istikrarın bozulması, beklenilmeyen bir durumun ortaya çıkması veya düz çizgi şeklinde gelişen bir durumun, olayın, oluşumun kesintiye uğraması ya da uygulanmakta olan bir programın öngörülmeyle nedenlerle kesintiye uğraması ve yerini belirsizliğe bırakmasıdır (Yürekli, 2004: 66). Ekonomik kriz, konjonktürdeki yön değiştirmeyi, yani genişleme ya da sürekli bir ilerleme

döneminden uzun ya da kısa bir bunalım veya daralma evresine geçişi ifade etmektedir (Yılmaz, Kızıltan ve Kaya, 2005: 78).

Ekonomik kriz, ekonomide ani ve beklenmedik şekilde ortaya çıkan durumların, mal ve hizmetlerin arz ve talep dengelerinin bozulmasına neden olarak tüm ekonomik unsurlar arasındaki ilişkilerin kopukluğa uğramasıdır (Bozgeyik 2004: 19). Ekonomik kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülemez bazı gelişmelerin makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise KOBİ'leri ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarması anlamına gelmektedir (Aktan ve Şen, 2001: 1225).

Ekonomik kriz, bir ekonominin ya da ülkenin finansal krizle birlikte bir gerileme dönemine girmesini, başka bir ifadeyle, ülkede genellikle gelir düzeyinde düşme, likidite düzeyinde azalma, enflasyon ya da deflasyona bağlı olarak fiyatlarda değişme (artma ya da azalma), işsizlik oranlarında artma ile ticaret hacminde ve yatırımlarda düşme olarak tanımlanabilir (Çaman ve Çilingiroğlu, 2009: 2).

Ekonomik kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülmemiş bazı gelişmelerin; makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise KOBİ'leri ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Aniden ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur. Kriz, kişiler ve organizasyonlar için hem bir tehlike ve tehdit oluşturması, hem de yeni fırsatlar yaratmasıdır. Bu anlamda kriz sanıldığı gibi tamamen negatif özellikte bir kavram değildir. Krizler uzun ya da kısa süreli olabilir. Krizlerin organizasyonlar üzerindeki etkisinin kısa ya da uzun sürmesi, organizasyonun krize karşı koyabilecek tedbirleri zamanında alıp almamasına ve bunları uygulamasına bağlıdır. Ayrıca krizler bulaşıcı hastalık gibi sirayet etkisi gösterir. Herhangi bir sektörde yaşanan kriz, bu sektörle ileri ve geri bağlantısı olan diğer sektörleri etkiler (Akmeşe ve Çetin, 2009: 107).

Ekonomik krizlerin özellikleri farklılık göstermekle birlikte, ortak özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Uğurel 2003: 12):

- Ani ve beklenmedik bir anda ortaya çıkması,
- Önceden tahmin edilememesi,
- Kurumların amaç ve varlığını tehdit etmesi,
- Bulaşıcı hastalık gibi yayılma etkisi göstermesi, herhangi bir sektörde ortaya çıkan krizin diğer sektörleri de etkisi altına alabilmesi,

- Kısa veya uzun süreli olması,
- Krizlerin tekrarlanabilmesidir.

Yukarıda yapılan tanımlar ve açıklamalar ışığında kriz durumunun özellikleri olarak iç ve dış konjüktüre bağlı olarak aniden gelişebilme, birey, KOBİ, toplum ve global düzeyde toplumların yaşamlarını içinden çıkılması zor durumlara sokabilme, buhran, bunalım ve kargaşa yaratarak karar birimlerini kararsızlığa sürükleyebilme ve geleceğe yönelik beklentileri olumsuz kılabilme şeklinde özetlenebilir (M. Erol, 2010: 167).

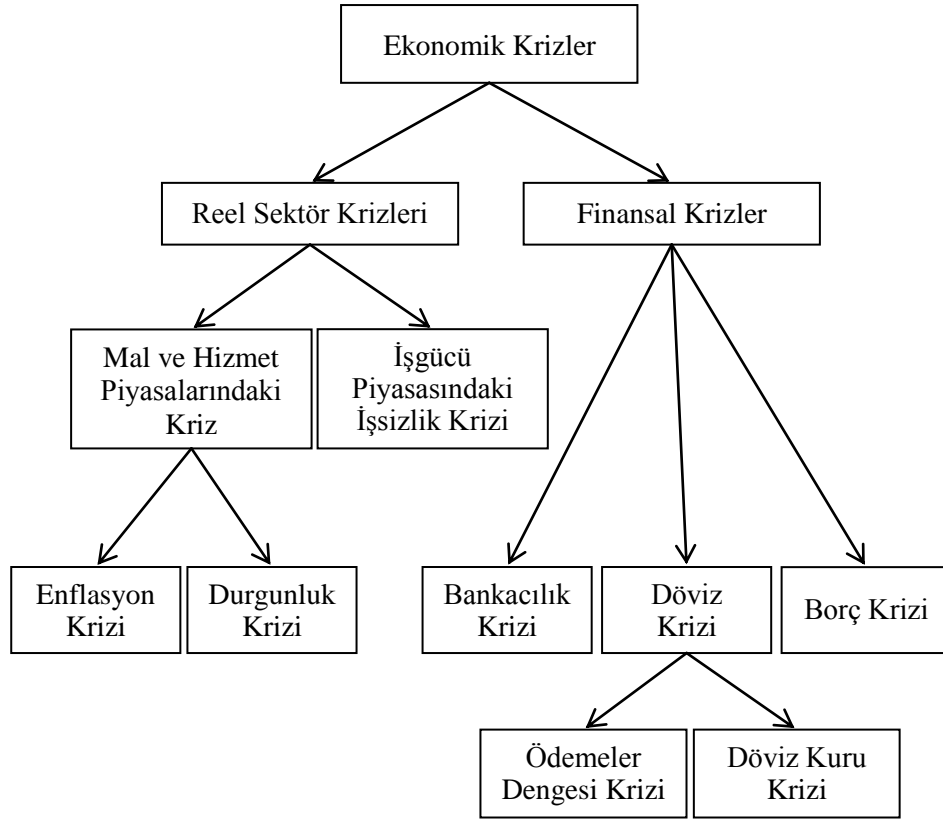
Kriz olarak tanımlanan ekonomideki beklenmedik bozulmaların temel kaynağı ağırlıklı olarak finansal sektörden kaynaklanan krizler olarak tanımlanmakla birlikte, Mishkin'e göre finansal kriz, finansal piyasalarda, ters seçim ve ahlaki bozulma problemlerinin daha da artması sebebiyle, finansal piyasaların, fonları, en üretken yatırım fırsatları için etkin bir şekilde dağıtamadığı, doğrusal olmayan bozulmalardan kaynaklanmaktadır. Burada kriz için anahtar kriter finansal piyasaların etkin bir şekilde işlevini kaybetmesidir (Mishkin, 1996 / Artar ve Sarıdoğan, 2012: 2).

Başka bir deyişle ekonomik kriz, yüksek enflasyon oranı, istikrarsız büyüme hızı, dış ticaret açığı, yüksek faiz oranları, yönetim hataları, üretimde hızlı düşüş, fiyatlar genel seviyesinde düşme, işsizliğin artmasından dolayı oluşmaktadır. Bunun yanı sıra iflasların olması, cari işlemler açığı, borsanın kötü gidişatı, kamu açıklarının borçlanma ile finanse edilmesi gibi sebeplerden de kaynaklanmaktadır (Yalman, Gülmez ve Yalman, 2010: 1125).

Sonuç olarak ekonomik kriz, küreselleşme ile birlikte yayılmakta ve tarihsel süreçte bir sorun teşkil etmektedir. İletişim ve ulaşım imkânlarını artıran teknolojik ilerlemeler sayesinde piyasalar arasında etkileşim artmıştır. Bu nedenle etkisi ve şiddeti artan ekonomik krizler, dünya ekonomilerinin yaşadığı bir sorun olarak sürekli varlığını korumaktadır (Işık ve Duman, 2012: 76).

1.2. EKONOMİK KRİZ TÜRLERİ

Ekonomik krizler, sürelerine göre kısa veya uzun süreli olarak ayrılabilir. Krizlerin etkisinin kısa ya da uzun olması, krize karşı alınacak tedbirlerin zamanında alınıp alınmamasına ve bu tedbirlerin uygulanmasına bağlıdır. Başka bir ayırıma göre finansal krizler; makroekonomik politikaların sebep olduğu krizler, finansal panikler, ahlaki tehlike krizleri ve fiyatlardaki aşırı şişkinliklerin meydana getirdiği krizler şeklinde dördü bir ayırıma tabi tutulmaktadır (Delice, 2003: 59). Ekonomik krizler etkiledikleri sektörler açısından, reel sektör krizi ve finansal kriz olarak iki ana başlıkta toplanmaktadır. Temel makroekonomik krizler Şekil 1'deki gibi gösterilebilir.

Şekil 1. Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: Berikol, B. Z. (2008) “Yeni Ekonominin Finansal Krizler Üzerine Etkileri: Türkiye Kasım 2000-Şubat 2001 Krizleri,” *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, s.7.

Şekil 1’de de görüldüğü üzere; üretimde ve istihdamda ciddi daralmalar biçiminde ortaya çıkan reel krizler durgunluk, işsizlik ve enflasyon krizleri biçiminde sınıflandırılabilir. Finans piyasalarında yaşanan fiyatlardaki ve miktarlardaki

şiddetli dalgalanmalar veya bankacılık kesiminde geri dönmeyen kredilerin artması sonucu oluşan ciddi ekonomik sorunlar olarak tanımlanan finansal krizler ise parasal (döviz), bankacılık ve borçlanma krizleri şeklinde üçe ayrılabilir. Bu kriz türlerini aşağıdaki gibi incelemek mümkündür.

1.2.1. Reel Sektör Krizi

Reel sektör krizleri genel fiyat düzeyini artırmaya yönelik enflasyonist; genel fiyat düzeyini düşürmeye yönelik deflasyonist etkiler sonucu şok etkisine sahip dalgalanmalar olarak tanımlanabilir (Bilge, 2009: 32). Kibriçioğlu (2001: 175); reel krizleri “*Mal-hizmet ve işgücü piyasalarındaki miktarlarda yani üretimde veya istihdamda ciddi daralmalar (durgunluk ve/veya işsizlik krizi) biçiminde ortaya çıkar*” şeklinde ifade etmektedir.

Reel sektör krizleri içerisinde genel olarak mal ve hizmet piyasalarında enflasyon krizleri ve durgunluk krizleri, işgücü piyasalarında ise işsizlik krizleri yer almaktadır. Durgunluk krizi, fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen artışların ekonomide mal ve hizmet üretiminde yatırımları teşvik edici düzeyin altında gerçekleşmesini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, durgunluk krizi, ekonomide yeterince yatırım yapılmaması nedeniyle GSMH artış hızının düşük düzeylerde gerçekleşmesi olarak açıklanmaktadır (A.Özkan, 2000: 167).

İşsizlik krizi ise, emek piyasasında oluşan işsizlik oranlarının alışılmış seviyenin üzerinde olması durumunda meydana gelmektedir (Memiş, 2014: 7). Mali piyasalarda yaşanan olumsuzlukların reel sektöre sıçraması GSMH’nın düşmesine, işsizlik ve enflasyonun da artmasına neden olmaktadır. Yüksek reel faiz ve devalüasyon üretim maliyetlerini yükseltince mal fiyatları ve üretim maliyetleri artar, maliyetlerin artışı ile birlikte üretim durma noktasına gelir ve buna paralel olarak işsizlikte artış yaşanır (E.Özkan, 2011: 46). Krizin önemli göstergelerinden biri olan işsizlik, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler için ekonomik ve toplumsal sorunlardan biri olarak önemini korumaktadır (Kaderli ve Küçükkaya, 2012: 88).

Mal ve hizmet piyasalarındaki genel fiyat düzeyi belirli bir zaman aralığında normal sınırlarının üzerinde sürekli artıyorsa, kısaca enflasyon varsa ve belirli bir sınırın üzerinde ise bu enflasyon krizi olarak adlandırılmaktadır. Enflasyon, toplam

arz tarafından kaynaklanan negatif reel şoklar ile toplam talep tarafından kaynaklanan pozitif parasal şokların bazı fiyat uyum etkenleri ve kurumsal/politik süreçlerin bir arada işlemesi sonucunda ortaya çıkar. Bu açıdan değerlendirildiğinde enflasyon, ekonominin genel fiyat düzeyinde sürekli baskı yaratan faktörler ele alınarak anlaşılabilir (Keskin, 2004: 15).

Reel krizler doğrudan ekonominin üretim yapan kısmı ile ilgilidir. Reel sektörün üretim yapması için sermaye ve girişimciye ihtiyacı vardır. Sermayenin bulunmasını sağlayan kesim ise finansal kesimdir. Dolayısıyla bu iki kesim birbirileri ile ilişkilidir. Birinde oluşacak olan bir kriz diğerini de doğrudan etkilemektedir.

1.2.2. Finansal Kriz

Finansal sektörün iktisadi sistemde temel işlevi, reel sektör faaliyetleri için gerekli olan finansmanı sağlamaktır. Ancak sektördeki oyuncuların temel amacının kendi kazançlarını maksimum düzeye çıkarmak olması sebebiyle yüksek rekabet ortamında faaliyet yürütmektedirler. Bu nedenle, finansal sektör, reel sektörü finanse etmek için küresel ekonomi genelinde yoğun bir rekabet ortamında faaliyet gösterir. Böyle bir süreçte finansal sektördeki iktisadi birimler, finansal yatırım karar süreçlerinde, küresel makroekonomik dengelerin dinamiklerini ve geleceğini her zaman doğru tahmin edemez. Diğer taraftan iktisadi birimler arasında, aşırı kazanç hırsıyla yüksek risklerin üstlenilmesi ahlaki sapmaların, manipülasyonların ve aşırı spekülasyonların oluşması vb. faktörlerin ortaya çıkması finansal sektörün işleyiş mekanizmalarını olumsuz etkileyerek finansal sistemde krizlere yol açmaktadır (Oktar ve Dalyancı, 2010: 2-3).

Bu bağlamda finansal kriz, genel olarak herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak ifade edilebilir (Afşar, 2011: 147). Finansal kriz, finansal piyasalarda ortaya çıkan bozulmaların finansal kurumların performansını olumsuz etkileyerek tüm ekonomiye yayılması sonucu, ödeme sistemlerinin bozulması ve kaynakların etkin dağılımını engellemesi olarak tanımlanmaktadır (Bilge, 2009: 22). Finansal kriz, iktisadi faaliyetlerde önemli bir daralmaya neden olacak şekilde finansal piyasaların fonksiyonlarını etkin

şekilde yerine getirmemesi olarak tanımlanmaktadır (Işık, Duman ve Korkmaz, 2004: 47).

Finansal krizler; parasal krizler, bankacılık krizleri ve dış borç krizleri olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Para krizi (currency crisis), literatürde döviz krizi olarak da ifade edilmektedir. Döviz kurundaki ani bir hareket ve sermaye hareketlerindeki keskin bir değişme sonucu ortaya çıkmaktadır. Özellikle sabit döviz kuru sisteminde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden ulusal para ile şekillendirilmiş aktiflerden yabancı paralı aktiflere kaydırılmaları sonucu, Merkez Bankası (MB)'nın döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan krizlerdir (A. Turgut, 2007: 36).

Başka bir deyişle parasal krizler, özellikle sabit döviz kuru sistemlerinde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden yerel para ile birimlendirilmiş aktiflerden yabancı paralı aktiflere kaydırmaları sonucu, merkez bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan krizlerdir. Bir ülke parasının üzerindeki spekülasyon saldırı bir devalüasyonla veya şiddetli değer kaybıyla sonuçlanırsa veya merkez bankası büyük miktarlarda rezerv satmak veya faiz oranlarını önemli oranlarda yükseltmek suretiyle parayı korumaya zorlanırsa bir döviz veya para krizi oluşur (Delice, 2003: 59). Başka bir deyişle bir paranın değişim değeri üzerindeki spekülasyon saldırı, paranın değer kaybetmesine veya paranın değer kaybetmesini önlemek için büyük miktarlarda döviz rezervlerinde azalmaya veya faizlerin astronomik düzeylerde yükselmesine neden oluyor ise bu para krizi olarak adlandırılmaktadır (Işık, Duman ve Korkmaz, 2004: 47).

Gerçek veya potansiyel banka ataklarının veya iflaslarının, bankaların yükümlülüklerini ödemeyi askıya almasına neden olması veya kamu otoritesini büyük hacimli bir yardımla bu durumu önlemeye zorlaması durumunda bankacılık krizleri meydana gelir (Büyükşalvarcı, 2011: 226). Başka bir deyişle bankacılık krizi, batma noktasına gelen ya da gelme olasılığı olan bankaların, yükümlülüklerini veya borçlarını çevirme özelliklerini kaybettiği veya devletin büyük ölçekli müdahalelerle destek vermek zorunda olduğu durumdur (Oktar ve Dalyancı, 2010: 5). Bankacılık sisteminin yapısal sorunlarından, batık kredilerin artmasından ve bankalara olan güvenin kaybolmasından kaynaklanır. Banka sistemine olan güvensizliğin artması

tasarruf sahiplerini hesaplarını çekmek için bankalara yöneltir. Bu da likidite sıkışıklığına neden olur ve kriz ortaya çıkar (Güler ve Yılmaz, 2009: 90-91).

Oldukça sık ve ağır bir şekilde yaşanan bankacılık krizlerinin sıklık ve ağırlık derecesi ülke dışına sermaye hareketlerinin çıkışı ile doğru orantılı olarak değişmektedir. Örneğin; 1980 yılından 1996 yılına kadar gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen bankacılık krizleri, gelişmiş ülkelerin yaşamış olduğu bankacılık krizlerine oranla çok daha ağır olmuştur. 1996 yılında yapılan bir çalışmaya göre İspanya'da (1977-1985) yaşanan bankacılık krizinin kayıp ve çözüm maliyetleri toplam GSYİH'nın %17'si, Finlandiya'da (1991-1993) % 8, İsveç'te (1991) %6, Norveç'te (1987-1989) %6 ve ABD'de (1984-1991) % 3'ünü oluşturmuştur. Buna karşın, bu maliyetler gelişmekte olan ülkelere Venezuela'da %8, Bulgaristan'da %14, Meksika'da %12-15, Macaristan'da % 10 ve çok değişik biçimde Arjantin, Şili ve Fildişi Sahillerinde bu oran % 25'in üzerinde gerçekleşmiştir (Gençtürk, Dağlar ve Yılmaz, 2011: 191).

Likidite (bankacılık ve para) krizine düşen bir ülkenin, tüm yükümlülüklerinde olduğu gibi, borç geri ödemelerinde de aksama oluşabilir. Bu nokta, likidite krizleri ile borç krizleri arasındaki tek gerçek ve bilinen ilişkidir. Borç krizi, bir ülkenin, borç geri ödeme, miktar ya da vadelerindeki yükümlülüklerini tam ve eksiksiz bir şekilde yerine getiremeyeceği beyanı ile başlamış kabul edilmektedir (Ö.V. Çalışkan, 2003: 225-226). Borçlanıcı borçlarını ödeyemediğinde veya borç vericiler borçların ödenmeme olasılığı olduğunu düşünerek yeni krediler vermeyip, mevcut kredileri geri almaya çabaladıklarında borç krizleri ortaya çıkar. Bu krizler özel veya kamu borcundan kaynaklanabilir. Kamu sektörünün geri ödeme yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği şeklindeki risk algılamaları özel sermaye girişlerinde şiddetli bir düşüşe ve bir para krizine yol açabilir (Delice, 2003: 61). Bu açıklamalardan hareketle borç krizini, bir ülkenin gerek kamu kesimine gerekse özel kesimine ait olan dış borcunu ödeyememesi hali olarak tanımlamak mümkündür.

Bir finansal krizin iki temel ögesinden söz edilebilir. Bunlar döviz kurunun özünde var olan değişkenlik (volatilité) ve finansal piyasaların farklı yapılarıdır. Bu yüzden, finansal piyasalar aşağıda sıralanan özellikleriyle diğer piyasaların birçoğundan ayrılırlar (Berikol, 2008: 8):

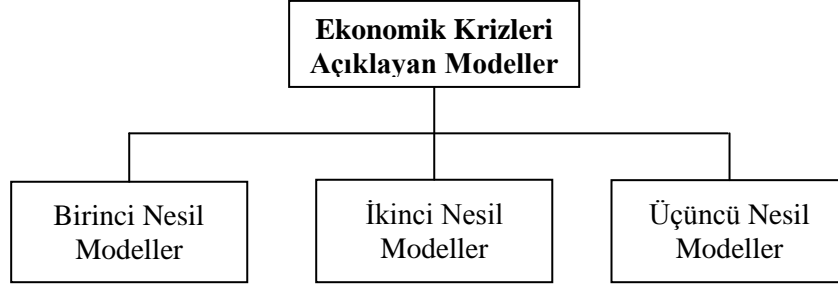

- İşlem maliyetleri daha düşüktür ya da ayarlanma hızı daha yüksektir,
- Piyasada beklentiler, dedikodular, söylentiler ve kredibilite fiyatları etkilemektedir,
- Hem borç alanlar ile verenler hem de finansal piyasa katılımcıları ile yetkili kurumlar arasında bilgi asimetrisi yaygındır,
- Ahlaki çöküntü yüksektir
- Hiçbir şey finansal aracılığı ikame edemez. Finansal krizlerin hafifletilmesinde yapılabilecek şey, asimetrik bilgiyi ve ahlaki çöküntüyü sınırlamaktır.

Finansal krizlerde devlet müdahalesinin yaygınlığı nedeniyle asıl odaklanılması gereken konu, müdahalenin etkinliği ve müdahale araçlarının yol, açtığı iktisadi sorunlardır. Bu anlamda devletin para politikası dışında sıklıkla kullandığı maliye araçlarının devlet müdahalesi amacıyla kullanımı kritik rol oynamaktadır. Krizde para politikası likidite işlemleri ile faiz politikası üzerine yoğunlaşmaktadır (M. Yıldırım, 2011: 275).

1.3. EKONOMİK KRİZLERİ AÇIKLAYAN MODELLER

19. yüzyıldan itibaren dünya ekonomisinin küreselleşmesine paralel olarak krizler de kendine özgü nitelikler taşımaya başlamıştır. Ekonomi literatürüne bakıldığında sürekli olarak krizlerin birbirini takip ettiği, dünyanın herhangi bir ülkesinde ortaya çıkan bir krizin domino taşı gibi diğer ülkeleri de etkilediği görülmektedir. Durum böyle olunca ekonomik krizler sürekli olarak iktisatçıların gündemini işgal etmiş ve üzerinde çalıştıkları bir alan olmuştur (Durmuş, 2010: 31). Dolayısıyla kuramsal düzeyde, karşılaşılan ekonomik krizlerin farklı özellikler taşıyor olması nedeniyle, finansal krizleri açıklamaya yönelik olarak, birinci nesil, ikinci nesil ve üçüncü nesil modeller geliştirilmiştir. Şekil 2’de gösterilmiş olan bu modeller aşağıda detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

Şekil 2. Ekonomik Krizleri Açıklayan Modeller

Şekil 2’de gösterilen modeller, özellikle Asya krizi, Rusya krizi, Latin Amerika krizleri, Avrupa para kuru mekanizmasının yaşadığı krizler ve diğer krizleri açıklamak için geliştirilmiştir. Dolayısıyla 1970’lerde ve 1980’lerin başında Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan krizleri açıklamak için birinci nesil finansal kriz modelleri geliştirilmiştir. Birinci nesil modellerin 1992-1993 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) ve 1994 Latin Amerika krizlerini açıklama konusunda yetersiz kalması üzerine ikinci nesil modeller geliştirilmiştir. İkinci nesil modeller de 1997 Güneydoğu Asya krizini açıklamada başarısızlığa düşünce üçüncü nesil modeller geliştirilmiştir (Avcı ve Atalay, 2014: 193).

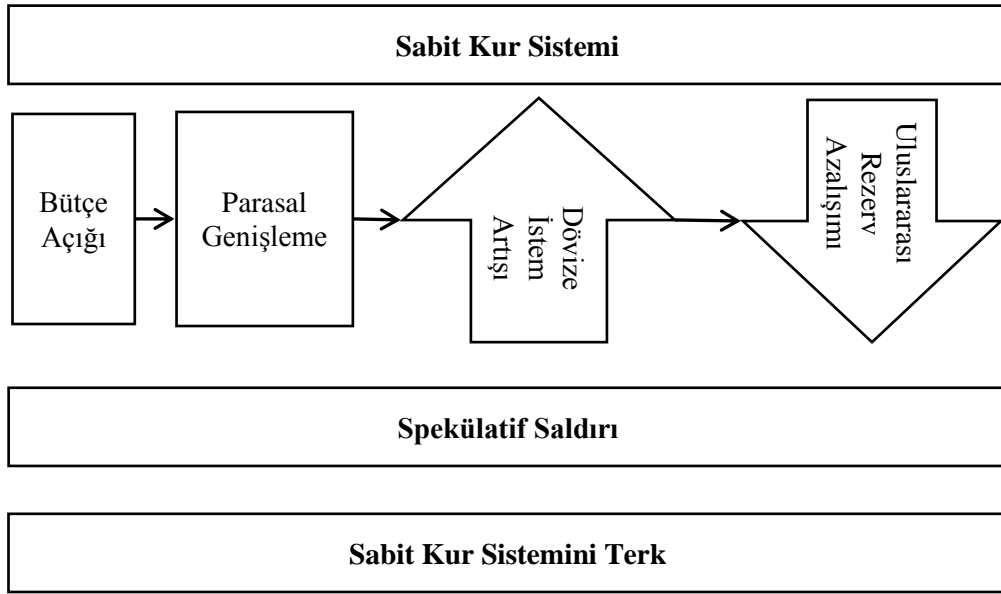
1.3.1. Birinci Nesil Modeller

Paul Krugman’ın 1979 yılındaki çalışmasıyla başlayan Birinci Nesil Modeller sabit döviz kuru sistemi geçerli iken, yabancı döviz rezervlerinin tükenmesine neden olan ve devalüasyonu kaçınılmaz kılan aşırı yurtiçi kredi büyümesi gibi politikaların sonuçları üzerine yoğunlaşmıştır (Krugman, 1979: 311). Sorunun kökeninde, ya bütçe açıklarını finanse etmek amacıyla para basmak ya da zayıf bankacılık sistemine kaynak sağlamak amacıyla genişleyen iç kredi hacmi bulunmaktadır (Ural, 2003: 14).

Birinci nesil kriz modelleri para piyasalarından önce mal piyasalarında Salant ve Henderson tarafından incelenmiştir. Yazarlar hükümetlerin altın piyasasındaki politikalarını ve fiyatlandırmalarını analiz etmişlerdir (Salant ve Henderson, 1978: 627). Bu çalışmalar daha sonra Krugman’ın para piyasalarında meydana gelen krizleri açıklamasında temel oluşturmuştur. Salant ve Henderson, aynı koşullar altında olmak kaydıyla, spekülörlerin bir malın diğer mallara oranla daha yüksek

bir getiri sağlayacağı ve ellerindeki malın fiyatının diğer mallara göre daha fazla artacağı beklentisi içerisinde oldukları sürece bu malı ellerinde bulunduracaklarını ifade etmektedirler. Ekonomistler fiyatların hükümetler tarafından belirlenmesi durumunda, spekülâtorlerin fazla para kazanamayacakları için ellerindeki varlıklarını bir an önce satacaklarını ifade etmişlerdir. Bunun sonucunda hükümetin elinde mal fazlası oluşacaktır. İstikrar politikasının olmadığı durumda fiyatlar hükümetin belirlediği fiyatların üzerine doğru çıkmaya başlayacaktır. Fiyatların yükseleceğini tahmin eden spekülâtorler malı almaya başlayacaktır. Hükümet fiyatların kendi kontrolü altında olması konusunda direnirse stokları bitmeye başlayacaktır. Ekonomistler 1969 altın açık piyasasında yaşanan krizin de spekülâtif alımlar neticesinde meydana geldiğini belirtmişlerdir (Durmuş, 2010: 33).

Krugman ise; ekonomik temellerde meydana gelen sürekli bir bozulmanın döviz kurunu sabitleştirme çabası ile tutarsızlığı durumunda krizlerin ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bu modelin temel varsayımı hükümetin sermaye piyasalarından fon sağlama imkânının olmadığıdır. Dolayısıyla hükümet harcamalarını parasallaştırmak zorunda kalacaktır. Bu doğrultuda bir faiz oranı paritesi sermaye çıkışına ve döviz rezervi kaybına sebep olur. İlerleyen aşamalarda ise döviz rezervi oranları kritik seviyenin altına indiğinde ekonomi döviz rezervi üzerinden spekülâtif bir saldırı ile karşılaşır ve sabit döviz kuru sistemi uygulaması sona erer. Bu saldırının zamanlaması döviz kurundaki kritik seviyeye bağlıdır. Spekülâtorler rezerv miktarı böyle bir eşik seviyeye indiği zaman sermaye kaybına uğramamak için kalan rezervleri de eritirler (Serin ve Bastı, 2001: 1216). Birinci nesil kriz modellerine göre yukarıda açıklanan krizin oluşum süreci, Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. Birinci Nesil Kriz Modellerinde Krizin Oluşum Süreci

Kaynak: Sevim, C. (2012) *Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler ve Türkiye Örneği*, Ankara: BDDK Kitapları No: 11, s.26.

Bu modellerin eksikliği; aşırı mekanik ve tek boyutlu olmasından, hükümetlerin otomatik olarak tüm bütçe açıklarını monetize ettiğini ve Merkez Bankasının ekonomideki gelişmelere bakmadan rezerv satarak döviz kurunu baskıladığı yönündeki varsayımlarından kaynaklanmaktadır. I. Nesil Kriz Modellerinde sabit döviz kurunun sürdürülebilirliği, tamamen ekonomik ajanların davranışlarından bağımsız, dışsal olarak varsayılmaktadır. Yani bu modellerde, iktisadi ajanların gelecek beklentilerinin veya iktisadi faaliyetlerinin hiçbir şekilde mali dengesizlikler veya kredi politikaları üzerinde etkisinin olmayacağı vurgulanmaktadır (Yay, 2001: 6-7).

1.3.2. İkinci Nesil Modeller

Birinci nesil modellerde hükümetlerin dış dengeleri göz önüne almadan bütçe açıklarını para basma yoluyla kapattıkları, merkez bankalarının sabit kuru sürdürmek için rezervleri sonuna kadar kullandıkları varsayılmaktadır. Dolayısıyla birinci nesil modellerin reel krizlerde yaşanan olayları gerçekçi biçimde yansıtmadığı, hükümet politikalarının çok mekanik bir biçimde tanımlandığı konusunda birçok iktisatçı

tarafından eleştirilmektedir. Bu uyumsuzlukların giderilmesi gerektiği görüşünden yola çıkılarak İkinci Nesil Modeller geliştirilmiştir (Yurt, 2000: 7).

Obstfeld'in 1986 yılındaki çalışmasıyla başlayan İkinci Nesil Modeller, ekonomi politikaları tutarlı ve hükümetler sabit kuru sürdürmeye yetecek kadar rezerve sahip olsa bile, bir ülke parasına yönelik ve piyasadaki beklentilerle kendiliğinden oluşan spekülasyon saldırılarının krize neden olacağını belirtmektedir (Karabulut, 2002: 97). Obstfeld (1994: 34)'e göre hükümet devalüasyon yapmayı yapmama kararını verirken, kurun yeniden belirlenmesinin maliyeti ile devalüasyon beklentisinin maliyetini karşılayacaktır. Kurun yeniden belirlenmesinin maliyeti, politik sıkıntı ve kredibilite kaybı olabilir. Elbette devalüasyon beklentisinin maliyeti yüksek faiz oranları ve dolayısıyla artan borç servisi, artan işsizlik ya da bankaların kötüleşen durumu olabilir. Böyle bir durumda eğer piyasa bir devalüasyon beklentisi içinde değilse, pariteyi sürdürmenin herhangi bir maliyeti olmayacağından, devalüasyon da olmayacaktır. Buna karşın eğer piyasa devalüasyon beklentisi içinde ise ve sabit pariteyi sürdürmenin maliyeti, devalüasyon maliyetini aşarsa, hükümet devalüasyon yapmayı uygun bulacaktır.

İkinci Nesil Modellerine göre finansal krizler, sabit döviz kuru ile daha genişletici para politikası uygulama isteği arasındaki çatışmanın bir sonucudur. Piyasa aktörleri, hükümetin döviz kuru paritesini serbest bırakacağı konusunda şüphelenmeye başladıklarında yatırımlardan beklenen faiz oranları artar. Faiz oranları üzerinde artan baskı da hükümeti sabit döviz kuru politikasını sona erdirmeye noktasına getirir (Serin ve Bastı, 2001: 1216).

Krugman (1997: 10)'a göre ikinci nesil kriz modellerinin üç ana bileşeni vardır. Birincisi, hükümetlerin sabit döviz kurunu iptal etmek istemelerinin bir nedeni olmalıdır. İkincisi, hükümetlerin sabit kur sistemini korumak istemelerinin bir nedeni olmalıdır. Sonuncusu ise, krize yol açan kısır döngünün meydana gelmesi için, sabit kuru korumanın maliyeti öyle artmalıdır ki insanlar sabit kurun iptal edileceğine inansınlar (Durmuş, 2010: 36). Krugman (1997: 10), aynı çalışmada "hükümetlerin, para birimlerinin değer kaybetmesine izin vermesine yol açan nedenler nelerdir?" sorusuna iki ihtimalle cevap verir: Birincisi, hükümetlerin döviz kurlarını değiştirmelerine yol açacak reel bir saik olabilmesi için, yurt içi piyasada

bazı şeylerin gerçekten düzeltilmesine ihtiyaç olması gerekir. Bunun birinci ve en açık nedeni büyük miktarlara varan ve sabit kur uygulandığı için bir türlü sona erdirilemeyen iç borçlanmalardır. Diğer bir ihtimal, ülkenin aşağı yönde katı nominal ücret yapısına bağlı olarak yaşadığı yüksek oranlarda işsizlik sorunudur. Hükümet bu konuda genişletici para politikası uygulamak ister, fakat diğer taraftan sabit kur rejimi olduğu için bunu yapamaz. Bu duruma örnek olarak İngiltere'nin 1931'de altın standardını iptal etmesi ve 1992'de Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasından ayrılması gösterilebilir (Yılmaz, Kızıltan ve Kaya, 2005: 92)

Bu modele göre, piyasa aktörleri beklentilerini oluştururken, kendi davranışlarının iktisat politikası uygulamalarını etkilemeyeceğini varsayarlar. Bunun aksine, piyasa aktörlerinin beklentileri ile cari dönemde ortaya çıkan sonuçlar arasındaki karşılıklı etkileşim, ikinci nesil modellerin hareket noktasını oluşturmaktadır (Parasız ve Bildirici, 2006: 175). Piyasada oluşan beklentiler, doğrudan makro iktisadi politika kararlarını etkilemektedir. Makro iktisadi göstergeler ile ilgili kötümser beklentiler, kendi kendini besleyen bir süreç yaratmaktadır. Krizler ekonominin temel göstergelerinde önemli bir kötüleşme olmadığı veya beklenmediği durumlarda bile ortaya çıkabilmektedir (Işık ve Togay, 2002: 31).

1.3.3. Üçüncü Nesil Modeller

Krizin ülkeler arasındaki yayılma nedenini açıklamayı hedefleyen bu model Krugman'ın (1998) "Hükümetin Ahlâkî Risk Yaklaşımı" ve Sach'ın (1998a ve 1998b) "Finansal Atak Yaklaşımı" tezlerine dayanır. Latin Amerika ve 1997 Güneydoğu Asya krizlerinin ikinci nesil kriz modelleri tarafından açıklanamaması üçüncü nesil kriz modellerinin doğmasına neden olmuştur (Durmuş, 2010: 38).

Üçüncü nesil modeller, Asya krizinden hareketle, bankacılık ve finans sektörünün önemini aksettirerek, bankacılık ve para krizlerinin birbirlerini besleyen bir kısır döngü yarattığı fikrine dayanmakta ve krizlerin ülkeler arasında yayılma mekanizmasını açıklamaya çalışmaktadır (Yılmaz, Kızıltan ve Kaya, 2005: 93). Başka bir deyişle bu modellerde, bir ülkenin finans piyasasında meydana gelen

istikrarsızlıkların veya krizin bir başka yerde makroekonomik temellerle açıklanamayan bir krize neden olabilmesi durumu irdelenmiştir (Yavaş, 2007: 28).

Üçüncü nesil modeller, sadece para krizini açıklamamaktadırlar. Bu yönüyle birinci ve ikinci nesil modellerden ayrılmaktadırlar. Üçüncü nesil modeller para ve bankacılık krizlerini birlikte alırlar. Bu sebeple bu modellere ikiz kriz modeli (twin crises model) de denilmektedir. Tüm bunların yanı sıra para ve banka problemlerinden başka olguların da ekonomik krizi tetiklediğini vurgulayan Krugman, alternatif bir üçüncü nesil model olarak nitelendirdiği bu kriz modelini, bilanço problemleri, bulaşma sorunu ve transfer sorunu şeklinde üç faktöre dayandırmaktadır. Modele göre sermaye girişindeki ani duruş borçlanabilme yeteneklerini azaltmakta, yurt içi yatırımcıların bilanço yapılarını bozmakta, bu durumda da sermaye girişinin daha da azaldığı görülmektedir. Ekonomik kriz, ortaya çıkan likidite sorunu ile bir yerde başlamakta, borç ilişkileri ve ticari bağlantılar ile başka ülkelere sıçramaktadır. Transfer sorunu ise doğrudan yerli firmaların bilanço yapılarının bozulmasına neden olmaktadır (A. Özdemir, 2011: 41).

J. Sachs'a göre, yükümlülüklerin vade yapısının aktiflerin vade yapısından daha kısa olması, kısmi rezerv sisteminde, bankalara yönelik hücumun potansiyel kaynağını oluşturmaktadır. Günümüz finans dünyasında, bankaların fon kaynaklarının ve kullanım alanlarının farklı para birimlerinden oluşması, vade ve kur riskinin birlikte var olmasına yol açmaktadır. Bu risk birbirini besleyerek, bankalar açısından likitide problemi yaratmakta ve ülkenin temel makro iktisadi göstergelerinde sorun olmasa bile krizin nedenini oluşturmaktadır. Finansal sektör problemleri parayı zayıflatırken, bir devalüasyon da banka pozisyonlarını ciddi bir biçimde zayıflatmaktadır. Yani, olay bir kısır döngüye dönüşebilmektedir (Yılmaz, Kızıltan ve Kaya, 2005: 93).

Üçüncü nesil modeller, sermaye giriş ve çıkışlarının serbest olduğu tam sermaye hareketliliğini içeren bir sektörlü büyüme modeline dayanmaktadır. Bu modelde hükümet sıkı bütçe kısıtlamaları içerisinde olmayan ve aşırı değerlendirilmiş şirket senetlerine teminat veren bankalara, dolaylı ya da dolaysız garanti vermektedir. Bu bankaların bir kısmı yurtdışı bankaların şubesi durumundadır. Yurtiçi şirketlerin büyük bir çoğunluğu da yurtdışı fonlardan borçlanarak kredi

finansmanı sağlamaktadırlar. Özetle hükümet, finansal sistemdeki dengeyi sağlamak ve yurtdışı bankaları teşvik etmek amacıyla dolaylı ya da dolaysız bir şekilde onlara destek sağlamaktadır. Ancak hükümet finansal sistemdeki bu düzenlemeyi uzun süre sürdüremeyince finansal sistemde ahlaki tehlike problemleri ortaya çıkmaktadır (Durmuş, 2011: 24).

1.4. DÜNYADA YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER

Kapitalizmden önceki insanlık tarihinde kriz (buhran) denilebilecek, bolluğun ve aşırı sermaye yatırımlarının neden olduğu sarsıntı ve çöküntülere rastlanmıştır. Bu krizler genellikle borsaların çökmesi ya da çeşitli malların fiyatlarında yaşanan spekülasyonlar sonucu meydana gelen krizler olmuştur. 20. yüzyılda ve onun devamı 21.yüzyılın ilk on yılında patlayan ekonomik krizlerin atası ise 1929 dünya krizidir. 1929 Bunalımı 20. yüzyılda yaşanan ve üç yıl süren en uzun ekonomik çöküştür (Kalaycı, 2014: 91).

“Büyük Buhran” olarak adlandırılan 1929 dünya krizin etkileri bazı ülkelerde 1930'lara, bazı ülkelerde ise 1940'lara kadar sürmüştür. Daha sonraları, özellikle 1980 yılından sonra, ekonomik krizlerin sayısında artış yaşanmıştır. Etkileri çarpıcı bir şekilde görülenler arasında: Avrupa Para Krizi (1992-93), Latin Amerika Krizi (1994-95), Güney Doğu Asya Krizi (1997-98), Rusya Krizi (1998), Brezilya Krizi (1999), Arjantin Krizi (2001) ve 2008 Küresel Finansal Krizi sayılabilir (Çaman ve Çilingiroğlu, 2009: 2).

Bu krizlerin her birinin kendine has özellikleri olmakla birlikte Avrupa Para Krizi hariç diğer bütün krizlerde, sabit veya bağlı döviz kuru sistemleri, yoğun sermaye giriş/çıkışları ve makroekonomik göstergelerdeki bozukluklar belirleyici rol oynamıştır. Ayrıca yurtdışı finansal ve finansal olmayan sektörler, uluslararası yatırımcılar, bankalar ve hükümetler arasındaki karmaşık karşılıklı ilişkilerin krizlerde önemli rol oynadıkları ve krizlerin öngörülemediği de bilinen olgulardır. Yine bu krizlerin büyük bir kısmında politikacıların hazine kaynaklarını kullanarak güç kazanma girişimleri, vergi tabanındaki aşınmaların büyük kamu sektörü açıklarına yol açması ve bunun da para basılarak veya yurtdışı bankalardan borçlanarak finanse edilmesi önemli rol oynamıştır. Diğer taraftan ekonomilerin

hiper veya yüksek enflasyondan finansal olarak istikrarlı rejimlere geçiş aşamasında da krizlere maruz kaldıkları gözlenmiştir (Delice, 2003: 67). Bu krizler aşağıda detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

1.4.1. 1929 Büyük Buhran

1929 Ekonomik Krizin çok karmaşık nedenleri vardır ve bu nedenler konusunda çok farklı düşünceler de ileri sürülmüştür. Bu konuda görüş belirtenlerin çoğu, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarının krizi tetikleyen temel faktör olduğu konusunda birleşmektedirler. 1929 ekonomik krizini anlamak için, kriz öncesi durumun bilinmesinde yarar vardır.

1870-1914 yılları arasında, devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini, piyasada kalıcı kriz ve işsizlik olgusunun yaşanmayacağını ve piyasanın arz ve talep koşullarına göre yeni bir dengeye ulaşacağını öngören liberal iktisat politikaları uygulanmıştır (Işık ve Duman, 2012: 240). Ancak 1914 yılı itibariyle, kapitalizmin genişlemeyi ifade eden dinamizminin tekelliliğe ve rekabetin çatışmaya döndüğü yıl olarak ifade edilmektedir.

1914 yılında meydana gelen Birinci Dünya Savaşı, Avrupa ülkelerini derinden etkilemiş ve savaş sonrasında ekonomik düzenin sağlanması için gerekli olan ihtiyaçların artmasına neden olmuştur. Savaşta insan kaybının fazla olması emeği değerli kılmış ve üretim faktörlerinde azalmalar meydana gelmiştir. Savaşa giren ülkelerin kaynaklarının savaş sırasında yok olması bu ülkelere çok ağır maliyetler yüklemiştir. Savaşın ekonomik faaliyetleri etkilediği, üretimin yapısını ve hızını değiştirdiği bir ortamda, savaşa giren ülkelerde enflasyonist bir süreç yaşanmasına ve bu ülkelerde fakirliğin artmasına neden olmuştur (D. Duman, 2013: 214).

Enflasyonist sürecin yaşanmasının diğer bir sebebi ise, savaşa giren ülkelerin birçoğunun altın standardı para sistemine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa ülkelerinin paraya olan ihtiyacının artması nedeniyle standardı terk edilerek karşılıksız para basımı bu ülkelerde enflasyonist sürecin başlamasına neden olmuştur. Avrupa ülkelerinin paralarının karşılıksız kalması ve enflasyonun şiddetlenmesi bu ülkelerdeki yatırımcıların sermayelerini

altın karşılığı para basmayı sürdüren ABD'nin finans sistemine yönelmiştir (Eğilmez, 2009: 58).

Nitekim 1920'li yılların sonunda ABD'den Avrupa'ya yüklü miktarda gerçekleşen kısa vadeli dolar akışı olmuştur. Avrupa'da kalkınma ve ödemeler dengesindeki açıkların giderilmesi amacıyla kullanılan bu borç yüksek faizlere neden olmuş ve kısa vadeli borçların uzun vadeli projelerde kullanılması bu borçların ödenmesi için yeniden borçlanmayı ve faiz giderlerinin artışını tetiklemiştir. Böylece sistem çöküşün eşiğine gelmiştir. Amerika, başta İngiltere, Fransa, İtalya olmak üzere 15 farklı ülkeye borç vermiştir (Oran, 2009: 5).

Bu dönemde savaş tazminatları aslında diğer ülkeler kadar Amerika içinde çok büyük önem arz etmiştir. Çünkü verdiği kredilerin geri dönmeyişinin kendi ekonomik sistemine sorun olarak döneceğini öngörmekteydi. Bu yüzden ABD savaşa girmeden önce müttefiklerine verdiği borçları geri almak istemiştir (A. Türk, 2013: 35-36). Ancak sorun derinleşmiş ve başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa ve Amerika'ya da sıçramıştır. Özetle 1929 Bunalımı bankacılık sisteminde başlayıp finansal panik şeklinde tüm ekonomiye yayılmıştır. ABD'nin borç verdiği ülkeler ve geri ödeme tarihleri tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. ABD'nin Borç Verdiği Ülkeler ve Geri Ödemeleri (Milyon Dolar)

Borçlular	Anapara	Faiz	Toplam Borç	Geri Ödeme Tarihi
Avusturya	24	1	25	1930(Mayıs)
Belçika	377	41	418	1945(Ağustos)
Çekoslovakya	92	23	115	1925(Ekim)
Estonya	12	2	14	1925(Ekim)
Finlandiya	8	1	9	1923(Mayıs)
Fransa	3 341	684	4 025	1926(Nisan)
İngiltere	4 075	525	4 600	1923(Haziran)
Yunanistan	15	3	18	1929(Mayıs)
Macaristan	2	-	2	1924(Nisan)
İtalya	1 648	394	2 042	1925(Kasım)
Yugoslavya	51	12	63	1926(Mayıs)
Letonya	5	1	6	1925(Eylül)
Litvanya	5	1	6	1924(Eylül)
Polonya	160	19	179	1924(Kasım)
Romanya	36	8	42	1925(Aralık)
Toplam	9 851	1 715	11 563	

Kaynak: Ay, A. (2011) Dünya Ekonomisinde Yaşanan Başlıca Ekonomik Krizlerin Analizi ve Krizden Çıkış Politikaları –Öneriler ve Görüşler-, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.29.

Bu dönemde başta ABD olmak üzere tüm dünyada aşırı üretim artışı yaşanmıştır. ABD’de yeni gelişmeye başlayan elektrik ve otomobil sanayileri ekonomide arz fazlalığına neden olmuştur. Sanayi sektöründeki gelişme hisse senetleri üzerinde spekülatif hareketlerin oluşmasını sağlamıştır. Bu durum da tarım ve sanayi sektöründeki fiyatların düşmesini, ürün stoklarında da artış yaşanmasını beraberinde getirmiştir. ABD’de 1920’li yıllardan itibaren hız kazanan yatırım artışları krize kadar sürmüştür. Kriz öncesi kredi hacmi büyümüştür. Borsada da aşırı bir genişleme söz konusu olmuştur. Spekülatif ataklar sonucu 1928 yılından itibaren mal fiyatlarındaki düşüşlerle birlikte yatırımcılar panikle borsadan çıkmaya başlamışlardır. Krizin derinleşmesinin birçok sebebi olduğu gibi gerekli ve yerinde

politikaların uygulanmamış olması da oldukça önemlidir. 1928 yılına kadar sıkı para politikası uygulanmıştır ve bu durum borsanın çöküşüne kadar devam etmiştir. 1929 yılında hisse senedi fiyatlarının % 50 oranında düşmesi durgunluğu arttırmıştır (Güzel, 2009: 59-60).

ABD’de borsanın çöküşü ile ortaya çıkan ve yaklaşık 50 milyon insanın işsiz kalmasına, dünya üretiminin ve ticaretinin %40-60 azalmasına ve tarım ürünlerindeki fiyatların %40-60 azalmasına neden olan 1929 dünya ekonomik krizinin ekonomik sonuçları çok ağır olmuştur. Kısacası bu krizin temel nedeninin dünyadaki talep daralması olduğu belirtilmekle beraber, bankaların kötü yapılanmış olması ve hükümetin gerekli önlemleri almaması gibi nedenler de ileri sürülmektedir (Aktaş ve Şen, 2013: 137).

1.4.2. Avrupa Para Krizi (1992-1993)

Avrupa Birliği (AB), 1950’li yıllardan başlayan bütünleşme sürecinde Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği (AEPB) aşamasına gelmiştir. 6 ülke ile başlayan bütünleşme hareketi günümüzde 27 ülkeye ulaşmış, bu ülkelerden gerekli kriterleri sağlayan 17 ülke AEPB’ye katılmıştır. Günümüzde Avrupa’da ekonomik bütünleşme ortak pazar ve AEPB arasında bir aşamada bulunmakta, AEPB’ye geçiş süreci devam etmektedir. AB, 60 yılı aşan ekonomik bütünleşme sürecinde, kurumsal eksiklikler, üye ülke ekonomilerinin kalkınma ve rekabet düzeylerindeki farklılıklar ile ülkelerin kendine özgü özelliklerinden kaynaklanan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizini yaşamıştır (Bayar, 2014: 212).

Finansal serbestleme sonrası, 1992-93 yıllarında Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde ortaya çıkan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) krizi finansal karakterli ilk büyük krizdir. Krizin çıkmasında özellikle ABD faiz oranlarına göre yüksek olan Avrupa ülkeleri faiz oranlarının yabancı sermayeyi bu istikrarlı bölgeye çekmesi, ülke paralarının aşırı değerlenmesi ve cari açıkların artması en önemli faktördür. Diğer yandan Avrupa ülkelerinde krizden önce uygulanan nispeten gevşek maliye politikasıyla sıkı para politikası sonuçlarının verimli olmaması da krizin çıkmasında etkili olmuştur. Cari açıklar, finanse etmede gerekli olan yabancı

sermayeyi çekmek için yüksek tutulan faiz oranları yatırım ve iş yaratmayı engellemiş ve daha sonra da resesyona neden olmuştur (Miynat, 2002: 190).

Diğer taraftan Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi sonrası, Almanya'daki yüksek faiz oranları karşısında paralarının değerini Alman markına karşı korumak isteyen ülkeler faiz oranlarını yükseltmek zorunda kalmışlardır. Birçok ülkede enflasyon oranlarında yükselme oluşmuştur. Diğer yandan Avrupa Birliği'ne girme açısından Danimarka'daki referandumun olumsuz sonuçlanması, sistem içinde o tarihte zayıf olan İtalyan, İsveç, İngiliz ve Fin paraları üzerinde spekülasyon hareketlere neden olmuştur. Sonuçta bazı paralar devalüasyona uğrarken İngiltere ve İtalya ERM'den ayrılmak zorunda kalmış ve 1993 Ağustos ayında ERM'de dalgalanma sınırları da %2,25'den %15'e çıkarılmıştır (Erkekoğlu ve Bilgili, 2005: 23-24).

Avrupa Para Krizi, sermaye akımlarının tersine dönmesinin yol açtığı pek çok krizde olduğu gibi bankacılık sisteminde bir krizle karşılaşılmamıştır. Ancak kısa dönemli arbitraj döngü sermaye hareketlerinin, görece olarak sağlıklı ekonomik göstergelere sahip ekonomilerde de krizlere yol açabildiğini göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir (Erdem ve Atbaşı, 2011: 39).

1.4.3. Meksika Krizi (1994-95)

1974 petrol krizinden sonra yüksek enflasyon ve ekonomik durgunluk yaşayan Meksika 1987'de itibaren geniş kapsamlı bir ekonomik liberalizasyon programına başlamıştır. Dolara karşı sabitlenmiş bir kur politikası ve kamu sektöründe açıkları azaltacak sıkı bir mali ve parasal politika bu programın finansal ayaklarını oluşturmuştur. 1989-1994 yılları arasında Meksika ekonomisi ortalama yılda %3,1 büyümüştür. Salinas Hükümeti'nin üzerinde ısrarla çalıştığı Amerika ile Meksika arasındaki Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) 1993'te onaylanıp yürürlüğe girmiştir (Sakin, 2013: 49).

Meksika 1989 yılında 'Brady Borç Azaltma' anlaşmasını imzalamış, bu anlaşma uyarınca finansal sektörünü serbestleştirmiş ve bankalarını özelleştirmiştir. Meksika'da 1990'lar boyunca makroekonomik yapının yeniden kurulması pozitif sinyaller vermiştir. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA)'nın reçeteleri doğrultusunda gerçekleştirilen liberalizasyon ve özelleştirme uygulamaları

büyük ölçekli yabancı sermayeyi Meksika ekonomisine çekmiştir. Fakat bu sermaye girişlerinin büyük bölümünü spekülâtif ve kısa dönemli yatırımlar oluşturmuştur. Meksika ekonomisine akan sermayenin sadece beşte biri doğrudan yabancı yatırım şeklinde ülkeye gelmiştir (Pusti, 2013: 49).

1994 yılına gelindiğinde Meksika ekonomisinde olumsuz beklentilere yol açan bir dizi gelişme ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki ekonomik iyileşme yanında dünya faiz oranlarındaki artış, Meksika'ya giren yabancı sermaye akımlarında keskin bir düşüşe yol açmıştır. Ülke içerisinde siyasi sorunlar ve suç olaylarının artması ekonomiye yönelik beklentileri olumsuz etkilemiş ve geçerli döviz kuru rejimi sarsılmıştır. Olumsuz siyasi ortamın sürekliliği nedeniyle Nisan'dan Kasım'a kadar yurtiçi finansal piyasaları stabilize eden önlemler artık yetersiz kalmış ve ekonomik istikrarsızlık iyice belirginleşmiştir. Rezervlerin azalması nedeni ile mevcut durumun sürdürülememesi Peso'nun devalüe edilerek, dalgalı bir döviz kuru rejimine geçilmesine yol açmıştır. Dış sermaye akımları durmuş, rezervler azalmış, cari işlemler açığı büyümüştür. Gerek nominal gerekse reel faizler önemli ölçüde artmıştır. Tüm bu gelişmelerde sermaye çıkışları önemli bir rol oynamıştı. Sonuçta büyüme negatife düşmüş, finansal sistem ağır bir baskı altında kalmış, şirketlerin ve hane halklarının artan borçları nedeni ile reel gelirler düşmüş ve birkaç ay sonra bankacılık sektörü krizi kaçınılmaz olmuştur (Turan, 2011: 59-60).

Meksika krizi bölge ekonomilerini ve gelişmekte olan ekonomileri büyük ölçüde etkilemiştir. Meksika krizi, Latin Amerika ülkeleri ve Filipinlerin borsalarının büyük oranda değer kaybetmesine yol açmıştır (Gençtürk, 2008: 15). Meksika Peso'su Aralık 1994'ten Aralık 1995'e kadar %55 değer kaybetmiştir. Enflasyon 1995'te % 52'ye yükselmiştir. Faizler %16'dan %80'lere kadar çıkmıştır. GSMH % 6,9 azalmıştır. İşsizlik oranı 1995 Aralık ayında %7,6'ya çıkmıştır. Ayrıca ortalama bir Meksikalının satın alma gücü %20 azalmıştır (Kübalı, 2000: 13).

1.4.4. Asya Krizi (1997-98)

1960'lı yıllardan sonra gelişmeye başlayan ve kriz öncesine kadar gelişmekte olan ülkelere akan sermayenin yaklaşık yarısını çeken Doğu Asya ülkeleri

1980'lerde "Kaplanlar" adıyla sembol haline gelmiştir. Ancak 1997 yılında Tayland ile başlayan ve G. Kore, Malezya, Endonezya'yı kapsayan Doğu Asya Krizi bu imajı sarsmıştır (Bayraktutan ve Özkaya, 2002: 9).

Kriz öncesinde yüksek büyüme hızıyla beraber, enflasyon oranının tek haneli rakamlarla ifade edilir düzeyde olması, önemli oranda bütçe açıklarının bulunmaması nedeniyle izlenen maliye politikalarının sağlıklı bir görünüm arz ettiğini kanıtlamış ve tasarruf oranlarının yüksek olması, yabancı yatırımcılar tarafından bu ülkelerde makroekonomik istikrar açısından herhangi bir sıkıntı bulunmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Gelişmiş ülkelerde faiz oranlarının düşmesinin de etkisiyle, gelişen pazarlar olarak kabul edilen ve sermaye piyasası araçlarının getirilerinin yüksek olduğu bu ülkelere yönelik yabancı sermaye akımı hızla devam etmiştir. Hızlanan sermaye çıkışı ise yüksek oranlı devalüasyonlara ve hisse senedi fiyatlarının dibe vurmasına yol açmıştır. Bu nedenlerle, Tayland'da başlayan kriz benzer ekonomik tablo sergileyen diğer ülkelerin de ekonomilerine ilişkin güven bunalımını gündeme getirmiş ve aynı senaryo o ülkelerde de yaşanmaya başlamıştır (Sarıgedik, 2008: 4).

1997 Asya krizi, ekonomide yaşanan bir takım makroekonomik bozukluklar ve yanlış uygulanan bazı politikaların sonucu ortaya çıkmıştır. Krizi hazırlayan nedenlerin en önemlisi olarak kriz öncesinde Asya ülkelerine yurt dışından büyük miktarda yabancı sermaye girişi gösterilmektedir. Asya ülkelerindeki yüksek büyüme oranları, düşük enflasyon, bütçe performansının yüksekliği, sabit döviz kuru uygulaması ve hükümet tarafından yabancı sermayeyi çekmek için teşvikler ve nispeten yüksek faiz oranları yabancı sermayenin Asya ülkelerinde aşırı miktarda olmasına zemin hazırlamıştır. Gelen bu aşırı sermaye, kriz anında ülkeyi aniden terk ederek ekonomiyi daha da çöküntüye uğratmıştır (Engin, 2007: 42).

1997 yılı başından itibaren Tayland Baht'ının aşırı değerlenmesiyle, ülkenin ihracat olanaklarını arttırmak için Baht'ın değerinin düşürüleceği beklentisi oluşmuştur. Tayland Merkez Bankası toplam varlıkları içerisinde vadeli sözleşmelere bağlı olmayan, serbest kullanabileceği döviz rezervlerinin azalmasından dolayı, kısa vadeli dış yükümlüklerini 1997 ilkbaharına ertelemiştir. Baht'ın değerinin düşürüleceği beklentisi spekülâtorlerin harekete geçmesine neden olmuştur. Tayland Merkez Bankası, yerli paranın değerini 1 Dolar = 25 Baht olarak belirlemesine

rağmen spekülasyonlardan kar sağlamak isteyen yabancı yatırımcıların spekülatif atakları ile mücadele edememiştir. Bu yüzden Merkez Bankası 39 milyar dolarlık rezervinin 9 milyar dolarını kaybetmiş, 2 Temmuz 1997 tarihinde Baht'ın değerini serbest bırakmış, böylece Baht kısa sürede önemli miktarda değer kaybetmiştir. Bu durum zincirleme reaksiyonlara neden olmuştur (Karacan, 2014: 768).

Tayland krizi, Güney doğu Asya'daki yükselen piyasaların istisnasız tümünde genel bir sermaye kaçışına yol açmış ve Güney Kore, Endonezya ve Malezya para birimlerinin değer kaybetmesine neden olmuştur. Birkaç ay içinde Güneydoğu Asya Krizi bütün dünyadaki ürün fiyatları üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Asya, dünya genelindeki ekonomik büyümenin önemli motorlarından biri iken bu motor teklemeye başlayınca, altın, bakır, alüminyum ve en önemlisi ham petrol fiyatları düşmeye başlamıştır. Dünya ürün piyasasındaki bu düşüş, Güneydoğu Asya krizinin Rusya'ya sıçramasına neden olmuştur (Çadircı, 2011: 41-42).

Tayland, Endonezya ve G. Kore'nin IMF'e müracaat etmelerinden sonra IMF söz konusu ülkelere çok kısa zamanda ve tarihinin en büyük finansal yardımını yapmış, finansal yardımlar her zaman olduğu gibi kapsamlı istikrar programlarına bağlanmıştır (Bayraktutan ve Özkaya, 2002: 9). Ancak IMF'nin Asya paketi, ülkeleri sermaye hareketlerini daha da liberalleştirmeye zorlamıştır (Çadircı, 2011: 42).

Sonuç olarak Asya ülkelerinde yaşanan bu krizin etkileri çok derin olmuş sonraki yıl Rusya, Brezilya, Türkiye ve Arjantin de bu krizden ciddi olarak etkilenmiştir. Hatta kriz Japonya'yı da derinden etkilemiştir. Söz konusu ülkeler gibi pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin denetimsiz bir biçimde belli bir evrim içerisinde olmadan ve makroekonomik dengeler sağlanmadan çok çabuk bir şekilde finansal serbestleşmeye gitmeleri krizle karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Yani sermaye alışkanlığının yarattığı bu çelişki küreselleşmiş ekonomide sermaye piyasaları ve sermaye hareketleri serbestleştiği için özerk ve denetim dışı piyasa mekanizmasının çalışmasına yol açmaktadır. Bu durum ulus devletlerin artık kendi sınırları dâhilindeki ekonomik faaliyet ve istihdam düzeylerini bağımsız olarak etkileyememesine de neden olmaktadır. Yani artık ekonomilerde uluslararası hareketliliğe sahip sermayenin tercihleri belirleyici rol oynamaktadır (Durusoy, 2009: 373).

1.4.5. Rusya Krizi (1998)

Rusya'da yaşanan finansal kriz, literatürde geniş inceleme alanı bulmuştur. Konuyla ilgilenenler krizin çok boyutlu niteliğine dikkat çekmişlerdir. Bu çok boyutluluk içerisinde Rus ekonomisinin kurumsal zayıflığı ile ülkedeki mali ve döviz politikalarının uyumsuzluğu öne çıkmıştır. Rusya'da gerekli reformların yapılamaması nedeniyle kurumsal bir yapının oluşturulmasında yaşanan sıkıntılar, 1998 yılında yaşanan finansal krizin alt yapısını oluşturan en önemli faktörlerin başında sayılabilir. 17 Ağustos'ta borç moratoryumu/yeniden yapılanma ve rublenin devalüasyonu ilan edildiği zaman, Rus bankaları kamu menkul kıymetlerinin 27 milyar dolarlık nominal değeri üzerinden önemli kayıplara maruz kaldılar ve dış borç yükümlülükleri önemli ölçüde artmıştır. Bankacılık sisteminin ve rublenin çöküşünden finansal olmayan sektörün bilançolarının olumsuz etkilenmesi daha sonra bir finansal krize yol açmıştır (N. Işık, 2005: 87).

Rusya'da yaşanan finansal kriz ile ilgili çok farklı görüşlere rağmen, krizin önemli bir uluslararası boyutu olduğu konusunda ortak bir kabul vardır. Buna göre 1997 Asya Krizi'nden sonra hammadde ve petrol fiyatlarındaki düşüş, bütçesi büyük ölçüde petrol gelirine bağlı olan Rusya Federasyonu'nda büyük bir ödemeler krizine yol açmış, devlet yurt içinde (kamu kesimi ücretleri) ve yurt dışında (borç) ödemeleri yapamaz duruma gelmiştir (Açma ve Yenişen, 2013: 139).

1996 ve 1997 yılları arasında Rusya'da finans ve kredi faaliyetlerindeki yabancı yatırımcıların miktarı %229 oranında artmıştır. Bu dönemlerde Rusya'da bankalara düşük faizler aracılığıyla para aktarılmıştır. Bankalar da iç piyasada yüksek faizlerle bu paraları plase etmişlerdir. Bununla birlikte, gerek dünya petrol fiyatlarındaki düşme gerekse Rusya'nın dış gelirlerinin %40'ını sağlayan enerji hammaddeleri nedeniyle uğranılan 10 milyar dolarlık kayıp, piyasaya verilen kredilerin geri dönüşlerinde sorunlar ortaya çıkmasına ve böylelikle krizin başlamasına neden olmuştur (Erer ve Erer, 2013: 33).

Krizi aşmak için Ruble'de devalüasyon yapılmıştır. Ancak devalüasyonun ihracatı arttırıcı etkisi oldukça sınırlı kalmasına karşılık ithalat önemli oranda azalmıştır. 1992-1995 yılları arasında Rusya'da GSYİH önemli artışlar gösterirken, 1996-1997 arası bu artış oldukça sınırlı kalmış ve nihayet krizin yaşandığı 1998

yılında çok ciddi bir düşüşle yaklaşık 416 milyar dolardan 132 milyar dolara gerilemiştir. 1995 yılında rezervler bir önceki yıla göre önemli bir artış göstermiş ancak, takip eden yıllarda ciddi bir azalış olmuştur. Krizin ortaya çıktığı 1998 yılında bu azalış en yüksek seviyesine (-0.39) çıkmıştır. İthalat ve ihracat rakamlarında ise, 1994'deki kısmi azalışın haricinde diğer yıllarda sürekli artış gözlenmiş, buna karşılık 1998'de ithalat 1997'deki yaklaşık 87 milyar dolar düzeyinden 1998'de yaklaşık 31 milyar dolara, ihracat ise yaklaşık 99 milyar dolardan 1998'de yaklaşık 41 milyar dolara gerileyerek keskin bir düşüş yaşamıştır (N. Işık, 2005: 87).

Rusya'da 1999 sonrasında krizin aşılmakta olduğuna dair belirtiler gözlenmiştir. Şöyle ki 1999 yılında 184,6 milyar dolar olan GSYİH artmaya başlamış ve 2000 yılında 240,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında % 5,4 olarak gerçekleşen büyüme, 2000 yılında %8,3 olmuştur. Petrol ve doğalgaz dünya fiyatlarının yeniden artması, Rusya'nın kriz sonrasında ihracatında yaşanan gerilemeyi hafifletmiş ve devalüasyonun ithalatı azaltan etkisi ile birleşerek önemli bir ticaret fazlasına yol açmıştır. 1999 yılında dış ticaret fazlasında artış söz konusudur ve dış ticaret, uluslararası piyasalardaki birincil ürün fiyatlarına bağlı olarak 36,1 milyar dolar fazla vermiştir. 1999 yılında 75,7 milyar dolar olan ihracat, 2000 yılında 105,5 milyar dolar olmuş, 39,6 milyar dolar olan ithalat ise ılımlı bir artışla 44,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında dış ticaret hacmi son on yılın en üst seviyesi olan 162,1 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak, aynı yıl içinde ticaret fazlası 9,7 milyar dolar azalarak 44,1 milyar dolar olmuştur. İhracat % 2,3'lük gerileme ile 103,1 milyar dolar; ithalat da % 21,7'lik artışla 59,0 milyar dolar olmuştur (Duman ve Samadov, 2003: 28-29).

1.4.6. Brezilya Krizi (1999)

Brezilya uzun dönem enflasyon sorunları yaşamış bir ülkedir. Brezilya ekonomisi 1980'den 1994'e kadar yüksek enflasyon dönemi içinde faaliyetlerini sürdürmüş ve yıllık enflasyon oranı ortalama %100'ü aşmış; 1993–1994 döneminde hiper enflasyon (%2700) yaşamıştır. Bu nedenle de çok sayıda istikrar programını devreye sokmuştur. Bu istikrar programları arasında 1986 Cruzado Plan'ı, 1989 Summer Plan'ı, 1990 Collar Plan'ı ve 1994 Temmuz'unda kabul edilen Real Plan'ı

yer almaktadır. Ocak 1999'da meydana gelen mali kriz sonucunda Real dalgalanmaya bırakılmıştır (Ay, 2011: 74-74).

1990-94 arasında, kamu sektörünü bütün olarak yeniden yapılandıran, yoğun bir özelleştirme programını devreye sokan ve dış rekabete açılan Brezilya bir yandan da ekonomideki endekslemeyi giderici pek çok önlem almış, borçları konusundaki moratoryum durumunu IMF ile görüşmeye başlamıştır. 1990-93 arasında faiz ödemelerini de içeren operasyonel açığı tamamen ortadan kaldırmış ve hatta 1994'te fazlaya çevirmiştir. Bütün bu olumlu gelişmeler sonrasında 1993 sonunda Real planı devreye girmiştir. Bu plan mali ayarlama, parasal reform ve kuru çapa olarak kullanan politikalara dayanmaktaydı. Real plan enflasyonu hızla kontrol altına alıp 1994'te dört haneli rakamlardan, 1995'te iki hanelilere, 1998'de ise, %2'den daha aza düşürmüştür. Büyüme, 1994-97 arasında % 4 artmıştır. İthalatta ve tüketimde patlama yaşanmıştır. Bundan sonra hükümetler mali ve ticari açıklarla ve değişken sermaye girişleriyle başa çıkmak için çelişen politika seçeneklerini denemek zorunda kalmışlardır (Yay, Yay ve Yılmaz, 2001: 41).

Brezilya, uzun yıllardır büyük oranda mali açık, kısa vadeli iç borç birikimi ve değerli kur politikaları uygulaması sonucunda 1997'deki Asya Krizi sırasında ulusal parası Real'in uğradığı baskı karşısında faiz oranlarını yükseltmiştir. IMF destekli mali uyum politikaları uygulayan Brezilya, 1999 yılında döviz kuru rejimini değiştirerek dalgalı kur sistemine geçmiş, ekonomisini istikrara kavuşturmuş ve dış borçlarını azaltmıştır (Çil, Tarih Yok: 19).

1999'da Brezilya'da yaşanan kriz burada tanımlandığı şekliyle bir finansal kriz türü değildir. Brezilya, Krugman (1979) tarafından tanımlanan sürdürülemez mali politikaların bir para krizine yol açacağı yönündeki endişelerin ortaya çıkardığı klasik bir ödemeler dengesi krizi yaşamıştır (Delice, 2003: 69). Brezilya bu krizden sonra, 35 milyar dolar dış yardım sağlamıştır. Özetle Brezilya, krize tepki politikası sıkı maliye politikası, enflasyon hedefleme ve dış destekten oluşmaktaydı. Buna göre, enflasyon hedefi 1999 için %8, 2000 için %6 ve 2001 için %4'tür (Yay, Yay ve Yılmaz, 2001: 42).

1.4.7. Arjantin Krizi (2001)

20. yüzyılın başlarında, Arjantin, Batının en önemli devletlerinden biri olmaya aday bir ülkeydi. 1930 yılına kadar, Arjantin'in ekonomisi uluslararası ticarete yönelen bir ivmeye sahip olduğundan dolayı birçok fayda elde edilmişti. 1930'dan sonra, Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı nedeniyle dünya ticareti düştü. Olumsuz dışsal etkenler 1950 yılından sonra kaybolmasına rağmen, Arjantin'in ekonomisi kapalı kaldı ve ülke, dünyadan soyutlandığından dolayı çok düşük bir oranda büyüdü. Özellikle 1973 yılından sonra, bu düşük büyüme oranı bile ortadan kaybolarak negatif büyüme görülmeye başlandı (Dursun, 2009: 1).

2001 yılının Aralık ayında Arjantin'de patlak veren ekonomik kriz, hemen ertesinde ortaya çıkan toplumsal gösteriler, isyan ve yağma sahneleriyle tüm dünyanın dikkatini çekti. Bazıları ülkede son on yıldır uygulanan IMF destekli neoliberal politikaları krizin tek sorumlusu ilân ederken, bazıları da asıl sorumlunun IMF'nin isteklerini tam olarak yerine getirmeyen Arjantin hükümeti olduğunu ileri sürdü. Bu tartışmanın ayrıntıları bir yana bırakıldığında, bu krizin, 20. yüzyılın son çeyreği boyunca değişik yoğunlukta istikrar ve yapısal uyum programları uygulamış bir ülkenin ekonomik ve toplumsal çöküşünü simgelediği açıkça görülmektedir. Bu çöküntü sürecinin ana ekseninde Nisan 1991'den krize kadar geçen dönemde uygulanan ve Arjantin ekonomisinin önemli bir yapısal değişime uğramasına neden olan 'Konvertibilite Plânı' adlı neoliberal program yer almaktadır (Koyuncu ve Şenses, 2004: 12).

Konvertibilite Plânının dezavantajı, enflasyon düşerken reel faiz oranları da düşmüştür ve bu durum tüketim patlaması yaratmıştır. Buna ek olarak geniş ölçekli bir özelleştirme programı uygulamaya koymuştur. Özelleştirme gelirleri hükümetin sabit döviz kuru başarısını sürdürmesinden, mali ve nakit hesapların dengesizliklerinin giderilmesinden oluşan makroekonomik politika paketinin başarısı için kullanılmıştır.

Arjantin'de serbestleşme programı doğrultusunda anti-enflasyonist şoklar uygulanmıştır. Bunun yanında gelir bölüşümünü yeniden düzenleyici tedbirler alınmıştır. Kamu yatırımları azaltılmış ve yüksek faiz politikası uygulanmıştır. Bu heteredoks içerikli politikalar kısa dönemde olumlu sonuçlar vermiştir. Fakat uzun

dönemde bu olumlu sonuçlar olumsuzla dönmüştür. Makroekonomik istikrar ve geniş ölçekli özelleştirme uygulamaları ve bunun yanında ticaretin ve sermaye hesaplarının liberalizasyonu ülkeye büyük hacimli yabancı sermaye girişleri yaratmıştır. Bu çok büyük nakit akımları hızlı ekonomik büyümenin temelini oluşturmuştur. Fakat IMF tipi neo-liberal reformların özelliği olan büyümenin dışsal güçlere bağlanması yerel ekonominin rekabetçi üstünlüğüne önem verilmemesine sebep olmuş ve ekonomik büyümenin tabiatında var olan kırılabilirlik önemsenmemiştir. Yüksek faiz oranları üretimde düşüşlere sebep olmuştur. Ülkede devalüasyon beklentisi oluşmuş ve yabancı sermaye ülkeden çıkmıştır (Keskin, 2004: 99).

2001 yılının ortalarına doğru Arjantin'de ekonomi politikalarına duyulan güvensizlik, özellikle temmuz ayında üç büyük kredi derecelendirme kuruluşunun Arjantin'in kredi notlarını düşürmesiyle açıkça ortaya çıkmış, ardından özellikle Arjantin'de önemli aktifleri bulunan İspanyol Bankalarının piyasalardan çekilmeye başlamaları ile birlikte iyice artan güvensizlik ortamında ülkeden hızlı bir şekilde kaynak çıkışı yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde Arjantin IMF ile yeni bir anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Ancak IMF Arjantin'den para kurlu uygulamasına son vermesini ve dalgalı kur rejimine geçmesini istemiştir. Ülkenin bu isteği yerine getirmemesi üzerine de IMF vermesi gereken 1.3 milyar dolarlık kredi dilimini dondurmuştur (Yürekli, 2004: 87). IMF dışında hiçbir dış kaynaktan kredi bulma imkânı kalmayan Arjantin'de 13 Aralık 2001 tarihinde genel greve gidilmiştir.

Arjantin'de sadece gelir dağılımı kötüleşmekle kalmamış, yoksulluk oranı da, özellikle ekonominin büyüdüğü iddia edilen 1990'lı yıllardan sonra hızla yükselmiştir. Yetişkin kişi başına aylık 140 \$ gelir yoksulluk sınırı, 70 \$ gelir ise açlık sınırı olarak kabul edilerek Dünya Bankası tarafından yapılan tahminlerde 1994 yılında 9.2 milyon kişinin (nüfusun %27.4'ü) 1998 yılında ise 13.4 milyon kişinin (nüfusun %36'sı) yoksulluk sınırı altında yaşadığı kestirilmiştir. Yine bu dönem zarfında açlık sınırının altında yaşayan insan sayısının ise 1.6 milyondan 3.2 milyona (nüfusun %8'i) çıktığı tahmin edilmiştir (Dursun, 2009: 10).

1.4.8. 2008 Küresel Finansal Krizi

2008 Ekonomik Krizi 2008 yılının son aylarında ortaya çıkan ve dünyanın birçok ülkesini olumsuz yönde etkileyen ekonomik gelişmelerdir. 1929 Dünya

Ekonomik Bunalımıyla kıyaslanan bu kriz özellikle Eylül 2008 ayında gözle görülür hale gelmiştir (Devecioğlu, 2009: 2; Sütütemiz, Balaban ve Okutan, 2009: 32). Dolayısıyla ABD eşik altı mortgage piyasalarında 2007 ortalarında başlayan problemlerin küresel krize doğru dönüşümü 2008 yılının son çeyreğinde belirginleşmiştir. Finans piyasalarında başlayan kriz, reel sektörü de etkileyip, makroekonomik göstergelerde şiddetli bozulmalara yol açmıştır ve halen de açmaya devam etmektedir (Vardareri ve Dursun, 2010: 137).

2008 küresel ekonomik krizinin temelini 2000 yılının sonlarına dayandığı söylenebilir. Çünkü ABD ekonomisi 2001 yılından itibaren durgunluğa girmiştir. ABD Merkez Bankası (FED), durgunlukla mücadele edebilmek için faiz oranlarını sert bir şekilde düşürmüş, düşen faiz oranları ipotekli konut kredilerini yatırımcılar nezdinde cazip hale getirmiştir (Atıcı ve Gürsoy, 2010: 256). FED ekonomiyi canlandırmak amacıyla 2001'de %6,5 olan kısa vadeli faiz oranlarını 2003'e dek %1'e kadar indirmiştir. Kısa vadeli faiz oranlarının düşürülmesiyle birlikte bankaların kullandıkları tercihli faiz oranı (prime interest rate) ve değişken faizli ipotekli konut kredilerinde uygulanan faiz oranları da düşmüştür. Ocak 2002'de %1,14 olarak kaydedilen enflasyon oranı ise ülke tarihinin en düşük oranlarından biri olmuştur (Kutlu ve Demirci, 2011: 122).

Bu durum Amerika'da kredi talebinde büyük bir artışa neden olmuş, ABD'deki bankalar, ekonomiyi inşaat sektörü aracılığıyla canlandırabilmek için ödeme gücü düşük kişilere ve kurumlara da mortgage kredisi kullanımlarını artırmışlardır. Mortgage kredileri menkul kıymetleştirme yoluyla finanse edilmiştir. Bu süreçte ikincil araçlarla subprime risk yaratılmıştır. Bilanço dışı araçların bu ilişkisi menkul kıymetleştirme sürecinin hızlanmasına ve repo piyasasının büyümesine yol açmış bu da "gölge bankacılık" olarak isimlendirilen sistemi ortaya çıkarmıştır (Öztürk, Sözdemir ve Ülger, 2012: 299).

İpotekli konut kredilerinin kontrolsüzce bankalar tarafından dağıtılması ve bunların da riskli yatırım araçlarıyla finanse edilmesi neticesinde bir taraftan bankacılık sektörünün yetersiz risk yönetimi ve diğer taraftan yüksek konut kredilerine girdiği halde tüketmekten geri kalmayan hane halkının tasarruf açığı sonunda kredi borçlarını ödeyememesi nedeniyle başlamıştır. Öte yandan, yetersiz denetim ve gözetim ile otoritelerin finansal sistemi anlamakta ve verdiği sinyallere

göre zamanında müdahale etmekte başarısız olmaları da meselenin bu noktaya dayanmasında önemli bir etkidir. Böyle bir ortamda, risk yönetimine yeterince önem vermeyen bankalar aracılık faaliyetlerinde hatalı ve şeffaf olmayan işlemlere de girmişlerdir (Okay, 2012: 230).

Amerikan Merkez Bankası'nın (FED) 2004 yılında düşük faiz politikasını bırakıp, faizleri arttırması ile konut piyasası 2000'li yılların başındaki canlılığını kaybetmiş, konut talebindeki azalma, yüksek konut fiyatlarının da paralel olarak düşmesini beraberinde getirmiştir. 2005 yılında FED'in faizleri arttırmaya devam etmesi ve konut fiyatlarındaki düşüş, konut sahibi olanları sıkıntıya sokmuştur. Bu durum taksitlerini zor ödeyen ya da ödeyemeyen yatırımcıların konutlarını, kredi kullandıkları banka ve finans kurumlarına borçlarına karşılık devretmelerine neden olmuştur. Konutların bankalar ve finans kurumlarına devri kısa surede tüm finans sektörünü ve reel sektörü etkilemiştir (Sarıtaş ve Gökçe, 2012: 39-40).

2008 yılında ABD'de mortgage yüzünden ortaya çıkan, sonrasında aşamalı olarak tüm dünyaya yayılan küresel kriz sadece ABD ekonomisini değil, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerini de etkilemiştir. Likidite bolluğuna ve gevşek borçlanma kurallarına, yüksek riskli mortgage kredilerinin menkulleştirilmesine olan güvenin çöküşüyle beraber mortgage kredileri değer kaybetmiş bu da finansal araçların bilançolarında kötüleşmelere sebep olmuş ve sonrasında krizin alt yapısı tamamen oluşmuştur (Can, 2010: 24).

ABD'nin önde gelen bankalarından olan Bear Stearns krizden etkilenen finans piyasası aktörlerinden ilki olmuştur. Ocak 2007'de toplam piyasa değeri 20 milyar dolar ve hisse başı değeri 84 dolar olan bankadan iki gün içinde 17 milyar dolar para çekilmesi sonucunda kurtulamayacağı kesinleşmiş ve FED bankanın batışının tüm bankacılık sistemine yayılmasını engellemek için bankaya satılma ya da iflas etme seçeneklerini seçmesi için serbest bırakmıştır. Ayrıca bankanın devrinin JP Morgan'a gerçekleştirmediği takdirde yardım etmeyeceğini belirtmiştir. Bunun sonucunda banka toplam 236 milyon ve hisse başı 2 dolar fiyatla JP Morgan'a devredilmiştir (Çenberci, 2013: 108).

Yaşanan küresel kriz, AB ülkelerinde kamu açıkları ve borç stoklarının ciddi boyutlarda artmasına ve birçok üye ülkede kamu maliyesinin sürdürülebilirliğinin tehlikeye girmesine neden olmuştur. AB üyesi ülkelerin finans ve reel sektörlerinin

yüksek entegrasyon düzeyi de ülkelerin birbirinden etkilenme seviyesini ve hızını artırmaktadır. Nitekim 2010 yılının ikinci çeyreğinde Yunanistan'da patlak veren borç krizi, kısa sürede diğer Euro bölgesi ülkelerini ve hatta ekonomik ve parasal birliğin geleceğini tehdit altına sokmuştur. Başta Almanya olmak üzere bazı üye ülkelerin Yunanistan'a yardım konusunda isteksiz olması, piyasalarda panik havasının yayılmasına neden olmuş ve sonuçta kamu maliyesi ve bankacılık kesimleri sorunlu olan İrlanda, Portekiz, İspanya, İtalya'da borç krizine sürüklenme tehdidi ile karşı karşıya kalmışlardır (Yavuz, Şataf ve Kır, 2013: 132).

Finansal piyasalardaki sorunlar, birçok ülkede görülen ekonomik yavaşlama, hızla bir ekonomik gerilemeye doğru yol almıştır. Kimi ülkelerin krizden çıkış yolu olarak gördüğü ihracat öncülüğünde ekonomik iyileşme seçeneği, tüm dünyanın ekonomik yavaşlama yaşadığı böyle bir dönemde çözüm olamamıştır. Nitekim birçok ülkenin hem ihracat hem de ithalat miktarları ciddi düşüşler kaydetmiştir. Diğer bir çözüm yolu olan para politikası ise, finansal krizlerin doğal yapısı gereği parasal aktarım mekanizmasının zayıflaması ile birlikte kısa dönemde beklenen etkiyi göstermekten uzak kalmıştır. Ayrıca, birçok ülkede Küresel Krizin daha başında parasal genişleme seçeneği kullanılmış ve merkez bankalarının politika faiz indirimleri açısından hareket alanları oldukça daralmıştır (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 67). Kısacası 2008 küresel kriz, finansal sistemdeki derin yapısal zayıflıkların, düzenleyici ve denetleyici çerçevede ortaya çıkan yetersizliklerin ve bölünmüş yapının ortaya çıkmasının sonucu olarak meydana gelmiştir (Coşkun vd., 2012: 142).

1.5. TÜRKİYEDE YAŞANAN FİNANSAL KRİZLER

Türkiye ekonomisi, cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze kadar değişik boyutta ve özellikle krizlerle karşılaşmıştır. Bu anlamda ekonomik kriz, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de özellikle 1980'li yıllardan sonra kendisini daha fazla göstermeye başlamış ve küreselleşme ile bu etkileşim daha da hızlanmıştır. Türkiye son doksan yılda, hem ülke içi sorunlardan kaynaklanan, 1994 Nisan krizi ve 2001 Şubat krizi, hem de global anlamda ortaya çıkan, 1929 Büyük Bunalım ve hala etkisi devam eden 2008 dünya ekonomik krizi gibi önemli krizler yaşamış ve yaşanan bu krizlerin mali piyasalar ve reel sektör üzerinde bıraktığı derin yaralar halen

sarılamamıştır (Soysal, Karasoy ve Alıcı, 2009: 432; S. Yıldırım, 2010: 49). Ülkemizden ve dış ülkelerden kaynaklanan krizler aşağıdaki gibi ele alınabilir.

1.5.1. 1929 Büyük Buhran Krizi ve Sonrası

29 Ekim 1929'de ABD'de yaşanan ekonomik kriz sonrasında başlayan dünya ekonomik bunalımı tüm dünyayı iktisadi açıdan büyük bir çıkmaza sokmuş ve bu bunalım ülkemizi de derinden etkilemiş ve özellikle Türk parasında görülen nispi istikrarın bozulmasına neden olmuştur. Bunun temel nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Turan, 2011: 59):

- 1929 yılında Türk parasının değerinin en önemli düşme nedeni, 1929 yılında ödemeler bilançosu açıklarının birden bire iki katına çıkarak 101 milyon liraya ulaşmasıydı. Kötü hava koşulları ve dünya ekonomik krizinin sonucu olarak ihraç mallarımızın fiyatlarında hâsıl olan düşüşler ihracatımızın değerini 155 milyon liraya düşürmüştür.
- Yeni uygulamaya konulacak 1499 sayılı gümrük tarifesinin resimleri çok fazla yükselteceğini düşünen spekülâtorler büyük miktarda mal ithal ederek ithalat hacmimizin 286,2 milyon liraya ulaşmasına neden olmuştur.
- Hükümetin o dönemde bayındırlık programlarını yürütmeye hızla devam etmesi de ithalatı arttırmıştır.
- 1929 yılından itibaren ödemeler bilânçosunda Duyun-u Umumiye idaresiyle yapılan anlaşmaya göre Osmanlı döneminden kalan borç taksitleri de yer almaya başlamıştır.
- Nihayet Demiryolları ve Haydarpaşa liman tesisleriyle ilgili taksit ödemelerinin ödemeler bilançomuz üzerinde olumsuz etkileri olmuştur.

1930 yılı, Cumhuriyet dönemi Türk ekonomisinde bir dönüm noktası olmuştur. 1929 Krizi sonrasında tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de, devletçi, müdahaleci ve korumacı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. 1923-1929 yılları arasında özel sektör girişimlerini teşvik eden politikaların ülke kalkınmasında yetersiz kaldığını düşünen iktidar partisi CHP, 1931 yılında programına devletçiliği almıştır. 1930 sonrasında Devlet, kapalı bir ekonomik politika izlemeye ve devletçiliğe yönelmeye başlamıştır (A. Coşkun, 2003: 75).

1950-1954 yıllarında dış sermayeye açılma ve serbest piyasa ekonomisine geçiş dönemi başlamıştır. 1950'lerin başlarında bütçe açık vermeye başlamış ve daha sonraki yıllarda devam etmiştir. Kore Savaşı dünya piyasasında hammadde fiyatlarını artmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda kredili ithalat uygulamasına geçilmiş ve ticari nitelikli dış borçlar ödenemez hale gelmiştir. Ödenemeyen dış borç yükü kamu açıklarını artırmış ve enflasyon artarak Türkiye yeni bir krize girmiştir. 1958'lere gelindiğinde ise, Türkiye'nin günü gelmiş 256 milyon dolar tutarında dış borcu bulunmaktaydı. Bu dönemde IMF ile bir istikrar programı uygulaması kabul edilerek devalüasyona gidilmiştir. 1958 yılında 55,3 milyon dolar olan bütçe açığı 1959'da 266,7 milyon dolara yükselerek dış ticaret açığı büyümüştür. Yine 1959'da Türkiye tarihe, hayat pahalılığında Brezilya'dan sonra dünya ikincisi olarak geçmiştir (Ban, Güzel ve İltaş, 2010: 61).

Türkiye, 1970 yılında, enflasyonun yakıcı etkisiyle yüz yüze kalmıştır. 1970-1980 yılları arasında petrolün varil fiyatının 2,74 dolardan 11,65 dolara yükselmesi ve ekonomilerin ihracat ayağında yaşanan sıkıntı nedeniyle dünya bunalıma sürüklenmiştir. Türkiye, dış gelişmelerin de etkisiyle giderek artan bir enflasyon sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Yine bu dönemde döviz darboğazına girilmiş ve enerji sıkıntısı yaşanmaya başlamıştır. 1978 yılına gelindiğinde, enflasyon oranı %52.6 seviyesine ulaşmıştır. 1980 yılında fiyat artışlarını istikrarlı hale getirmek için 24 Ocak 1980 kararları alınmıştır (Aydoğan, 2004: 91).

1.5.2. 1994 ve Şubat 2001 Krizleri

Türkiye 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararlarıyla, dışa kapalı ve ithal ikameci bir kalkınma stratejisinden piyasa ekonomisi şartlarında dışa açık ve ihracata dayalı bir kalkınma stratejine geçerek yapısal bir dönüşümün ilk adımlarını atmıştır. Günümüzde de geçerliliğini sürdüren bu yeni kalkınma stratejisiyle zaman içerisinde ülkemizde özellikle piyasaların serbestleştirilmesi yönünde olumlu adımlar atılmıştır. Bu adımlardan bazıları faiz oranları ve döviz kurlarının serbest piyasa tarafından belirlenmesi, sermaye piyasasının geliştirilmesi, yabancı sermaye hareketine yönelik engellerin kaldırılması ve ithalat-ihracat rejimlerinin serbestleştirilmesi olarak sıralanabilir (Yüksel ve Murat, 2002: 3).

20 Ocak 1980 kararları ile yaşanmaya başlayan finansal serbestleşme süreci 14 yılın sonunda 1994’de büyük bir finansal krize yol açmıştır. Türkiye için 1981-83 dönemi yeniden toparlanma dönemiydi. Türkiye ekonomisinde 1980-1983 arasındaki dört yıllık dönemde ortalama %2,7 oranında, yaklaşık olarak nüfus artış hızı düzeyinde bir büyüme hızı gerçekleşmiştir. 1984-1997 yıllarını kapsayan ikinci dönemde büyüme hızında yüksek artışlar sağlanmış ve dönem içinde yıllık ortalama büyüme hızı %6,6 olarak gerçekleşmiştir. 1988 ve 1989 yıllarında ise ekonominin görece bir yavaşlama içine girdiği görülmektedir (Aydoğan, 2004: 94).

1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle birlikte Türkiye’ye yabancı sermaye girişlerinde bir artış yaşanmıştır. Türkiye’de kısa vadeli sıcak para fonlarının ve portfolyo sermayesi girişlerinin de artmasıyla kriz öncesi yıllarda dış ticaret bilânçosu açıkları ve kamunun borçlanma gereği önemli artışlar göstermiştir. Sıcak para girişlerindeki bu artış bankaların açık pozisyonlarının büyümesine neden olmuştur. 1994 krizinin temelinde de bu kamu kesimi finansman açığı ve cari işlemler açığı yer almıştır. 1994 yılı öncesinde yaşanan Körfez Savaşı ve Avrupa Para Krizi dış finansman koşullarını riskli bir konuma getirmiştir. Bu ekonomik tablo Türkiye’yi 1994 krizine taşımıştır (Bahar ve Erdoğan, 2011: 9-10).

1994 Krizi sonrası alınan kararlar ve izlenen politikalarla Türkiye ekonomisi yaklaşık beş yıl iç talep canlılığına dayalı, tasarruf açığı süren, istikrarsız büyüyen bir görünüm sergilemektedir. 1997 Güney- Doğu Asya ve 1998 Rusya krizlerinin getirdiği dışsal etkiler ve içeride biriken sorunlar Türkiye ekonomisini 1998 yılının ikinci yarısından itibaren yeniden bir ekonomik krize sürüklemiştir. Bu gelişmeler üzerine IMF ile Haziran 1998’de Yakın İzleme Anlaşması, Aralık 1999’da da üç yıllık bir stand-by anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında Ocak 2000’de Enflasyonla Mücadele Programı (EMP) uygulanmaya başlanmıştır. EMP’nin uygulanmasına rağmen kriz belirtileri Temmuz 2000’de hissedilmeye başlanmıştır. Kamu harcamaları azaltılamamış, mali yapıları bozulan bankalar ciddi bir denetim olmadan faaliyetlerini sürdürmüş ve yapısal reformlar gerçekleştirilememiştir. Bu olumsuzluklar likidite krizi şeklinde de ifade edilen Kasım 2000’de ülkeden sermaye çıkışını uyarılmış ve borsa endeksi gerilerken faiz ve döviz kurları yükselmeye başlamıştır. Türkiye ekonomisi Şubat 2001’de gerçek anlamda bir krizle karşı karşıya kalmıştır (Avcı ve Altay, 2013: 114). Türkiye’de 2000-2001 yıllarında

yaşanan krizlere ortam hazırlayan faktörler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Yörük, 2001, 104):

- Aşırı değerli Türk Lirası,
- Cari işlemler açığının kritik sınırın üzerinde seyretmesi,
- Sermayeden yoksun mali sektör,
- Açık pozisyonlar (banka-reel-kamu),
- Kamu bankalarının görev zararları,
- Bütün bunların sonucu olarak özellikle mali sektörün taşıdığı kur ve faiz riskinin artması.

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, pek çok KOBİ'nin kapanmasına ve özellikle bankacılık sektörü istihdamında bir düşüş yaşanmasına ve yatırımların yavaşlamasına neden olmuştur (Ak ve Bingül, 2011: 7). Türkiye'de 1998'de Yakın Gözetim anlaşması ile başlayan ve ardından gelen stand-by anlaşmalarıyla sürdürülen IMF ve Dünya Bankası (DB) patentli istikrar politikalarının sürdürülemez olduğu 2001 kriziyle ortaya çıkmıştır (TÜRK-İŞ, 2008: 1).

Sonuç olarak 24 Ocak 1980'den 2001 yılına kadar, ekonominin kurumsal yapısında hedeflenen değişiklikler gerçekleştirilememiş ve ekonomik istikrarsızlığın yapısal ve kemikleşmiş sorunlarına çözüm getirilememiştir. Kamu sektörünün finansman dengesi kurulamamış; özelleştirme uygulamalarında hedeflerin çok gerisinde kalınmış; devletin ekonomideki payı küçültülememiş; kamu finansman dengesinin kurulamaması nedeniyle iç ve dış borçlanma ihtiyacı artmıştır. Artan iç ve dış borç, faiz oranlarının sürekli olarak artmasıyla, devlet bütçesinde borç anapara ve faiz ödemelerinin büyük boyutlara ulaşmasına yol açmıştır (Yüksel ve Murat, 2002: 3).

1.5.3. 2008 Küresel Krizi

2007 yılında ABD konut sektöründe başlayan ve bütün dünyayı etkisi altına alan krizin boyutlarının nereye varacağı ve nerede sonlanacağı halen tam olarak bilinmezliğini sürdürürken dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye ekonomisinde de krizin etkileri ciddi biçimde görülmeye başlamıştır. Türkiye'nin

yakın dönemde geçirmiş olduğu iki kriz olan 1994 ve 2001 krizleri öncelikle finans piyasalarında başlayıp en çok mali sektörü olumsuz olarak etkilemiş olmasına rağmen, 2008 yılında ülkemizde etkileri görülmeye başlayan küresel kriz reel sektörü etkisi altına almıştır (Ünal ve Kaya, 2009: 9).

Türkiye’de uygulanan politikaların bir sonucu olarak, 2008 yılı başından itibaren iç pazar daralmaya başlamış, Kasım 2008’den sonra ise küresel krizin olumsuz etkileri yaşanmaya başlanmıştır. Bu süreçte, özel kesimin ekonomik ve mali durumlarında önemli değişimler meydana gelmiş ve beklentiler de bozulmuştur (Yücel ve Kalyoncu, 2010: 60). Başka bir deyişle Türkiye 2008 küresel finansal krizini, finansal piyasalarının küçük ve 2001 krizi sonrasında getirilen bankacılık sisteminin denetim ve gözetiminin güçlü, konut kredilerinin ve finansal ürün çeşitliliğinin oldukça az ve basit olması gibi nedenlerle finans sektöründe sınırlı oranda hissetmiştir. Ancak, dünya ekonomisinde ve özellikle 2008’de toplam ihracatının % 48’ini gerçekleştirdiği AB ekonomilerindeki büyüme oranı ve dış ticaret hacminin hızla düşmeye başlaması, Türkiye’nin krizi ticaret kanalı vasıtası ile reel sektöründe şiddetli hissetmesine neden olmuştur. İç ve dış talepteki gerileme, şirketlerin cirolarını düşürürken stoklarının artmasına neden olmuştur. Artan belirsizlik ortamı ve güven kaybı kredi mekanizmasının çalışmasını engellemiş, bu durum reel kesimin borçlanma imkânlarını sınırlarken borçlanma maliyetlerinin de önemli ölçüde artmasına yol açmıştır (Avcı ve Altay, 2013: 114).

2008 yılının son çeyreğinde ihracat artışı hem fiyat hem miktar bazında ciddi bir yavaşlama göstermiştir. Türkiye açısından mevcut konjonktürde finansal istikrara yönelik riskler, artan kısa vadeli sermaye girişleri sonucu hızla yükselen cari açık sebebiyle daha da belirginleşmiştir. Kredilerdeki hızlı genişlemenin yanı sıra iç ve dış talep büyümesindeki ayrışma cari açığı genişletmiş ve bu durum finansal istikrara ilişkin endişelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Öztürk, Sözdemir ve Ülger, 2012: 300).

2010 yılında, Türkiye açısından tüm dinamiklerin daha olumlu hale geldiği görülmektedir. Ancak bu dönemde, gelişmiş ülkelerdeki genişletici para politikalarının sonucu olarak sermaye girişlerinde meydana gelen artış hızlı kredi büyümesini beslemiş ve kur üzerinde de aşırı değerlendirme baskısı oluşturmuştur. Cari

dengeyi ve finansal istikrarı olumsuz yönde etkileyebilecek bu gelişmelere TCMB, kısa vadeli sermaye hareketlerini engellemek amacıyla faiz koridorunu genişleterek cevap verdiği görülmektedir. 2011 yılının ilk yarısında, iç talepteki güçlü eğilime bağlı olarak ithalatta yüksek oranlı artışlar yaşanmıştır. İç ve dış talep arasındaki dengelemeyi sağlamak amacıyla alınan politika tedbirleri yılın ikinci yarısından itibaren ithalatta öngörülen bir yavaşlamaya yol açmıştır (Öztürk, Sözdemir ve Ülger, 2012: 300).

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KRİZ PERSPEKTİFİNDEN KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER (KOBİ)

Günümüzün hızlı sanayileşme süreci içinde ekonomik yapılara bağlı olarak işletme büyüklükleri her ne kadar değişse de, küçük ve orta ölçekli işletmeler, hala ekonomilerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. ABD'den Avrupa Ülkeleri'ne kadar, dünyanın gelişmiş tüm ekonomilerinde küçük ve orta ölçekli işletmeler varlıklarını sürdürmektedirler. Gelişen dünyanın sosyoekonomik yapısında, küçük ve orta ölçekli işletmelerin önemi gittikçe artmaktadır. Bu işletmeler, gerek sektörel yapı içinde sahip oldukları konum, gerekse rekabeti geliştirici etkileri ve istihdam sorununun çözümüne sağladıkları katkı ile bölgesel kalkınmada bir araç olarak ülkemiz açısından da önemlidir (Tenekecioğlu, Çalık ve Ersoy, 2003: 120).

2.1. KOBİ KAVRAMI

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme (KOBİ) kavramı hemen hemen tüm ülkelerde kullanılan bir kavramdır. Kavramın ifade ettiği büyüklük; ekonomiye, sanayileşme düzeyine, pazarın büyüklüğüne, sektöre ve kullanılan üretim yöntemine bağlı olarak ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. İşletmelerin uluslararası pazarlarda rekabet edebilme kapasitesi, iç piyasada var olabilmek için taşıması gereken asgari nitelikler ve ülkelerin destek uygulamalarına tahsis edecekleri kaynakların büyüklüğü bu tanımların sınırlarının çizilmesinde belirleyici olan başlıca unsurlardır. Ülkeler, KOBİ'lerin ekonomiye olan katkılarını artırmak için çeşitli politika ve programları uygulamaya koymakta ve politika ve programların hedef kitlesini belirleyebilmek amacıyla da kendi KOBİ tanımlarını oluşturmaktadırlar (Cansız, 2008: 3).

2.1.1. Türkiye'de ve Dünyada KOBİ Tanımları

Bütün ekonomilerin temel dinamiğini oluşturmalarına rağmen, bugün Dünya literatüründe üzerinde görüş birliği sağlanmış KOBİ tanımı bulunmamaktadır. KOBİ tanımı, farklı ülkelerde, sanayileşme düzeyine, pazar büyüklüğüne, işletmelerin

faaliyet alanlarına ve kullanılan üretim tekniklerine bağı olarak farklı anlamlara gelebileceği gibi, aynı ülke içinde de bir bölgeden diğere ya da sektörler arası farklılık gösterebilmektedir.

KOBİ'lere yönelik çalışan kurumların her biri kendine göre bazı tanımlar yapabilmektedirler. Tanımlardaki sınırlar, genellikle ülkelerin ekonomilerinin büyüklüğüne bağı olarak değişmektedir. Bu nedenle, KOBİ deyimi, hukuki olmaktan çok ekonomik bir anlam taşıyabilmektedir. Diğere ülkelerde olduğu gibi tüm bu tanımlamalarda kullanılan ölçüt, bir iktisadi teşebbüste istihdam edilen kişi sayısıdır (Akgemci, 2001: 4).

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920'li yıllardan beri faaliyet içinde olan Küçük İşletmeler Teşkilatı (SBA, Small Business Administration), genellikle işletmelerin satış tutarı ve istihdam edilen işçi sayısını nicel ölçüt olarak benimsemiştir. SBA Büyüklük Standartları Bürosu tanımlamasına göre; küçük işletme kriteri olarak imalat sanayinde personel sayısı (500-1500 kişi), toptancı kuruluşlarında personel sayısı ve yıllık satış gelirleri (500'e kadar personel ve 25 Milyon Dolar Satış), perakendeciler ve hizmet işletmeleri için de yıllık satış gelirleri (3-13 Milyon Dolar) göz önüne alınmaktadır (Dablan, 2010: 47).

Japonya'da küçük ve orta ölçekli işletmeler tanımlanırken, çalışan sayısı ve sermaye miktarları dikkate alınmış ve KOBİ tanımlamaları sektörler bazında ayrı ayrı yapılmıştır. Buna göre İmalat ve ticaret sektörleri ayrı ayrı değerlendirilmiş olup, imalat sektöründe 1-4 personel istihdam eden işletmeler cüce, 5-19 personel istihdam edenler çok küçük, 20-299 personel istihdam edenler ise küçük ve orta ölçekli işletme olarak ele alınmıştır. İmalat sektöründeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin sermayesi 100 milyon Yen'den fazla olmamalıdır (Karakoç, 2010: 6).

İngiltere'de KOBİ'lerin resmi bir tanımı mevcut değildir. İngiltere'de KOBİ'ler, çalışan kişi sayısı ile tanımlanmaktadır. Nitel ölçü olarak ise; işletmenin sermaye piyasasındaki mevcudiyeti göz önüne alınmaktadır (Akgemci, 2001: 6). İngiltere'de KOBİ sınıflandırması Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. İngiltere’de KOBİ Sınıflandırması

Sektör	İşletme Ölçeği	Çalışan Kişi Sayısı
İmalat Sektörü	Küçük Boy İşletme	250’den Az
İnşaat Sektörü	Küçük Boy İşletme	25’den Az
Madencilik Sektörü	Küçük Boy İşletme	25’den Az
Perakende Ticaret İşletmeleri	Küçük Boy İşletme	50 Bin Pound’dan Az
Toptan Ticaret İşletmeleri	Küçük Boy İşletme	200 Bin Pound’dan Az

Kaynak: Akgemci, T. (2001) *KOBİ’lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler*, Ankara: KOSGEB Yayınları, s.6.

Almanya’da KOBİ’lerin belirlenmesinde; girişimcinin işletmesiyle özdeşleşmesi, işletmenin sermaye piyasasında yer almaması, girişimcinin tüm sorumlulukları ve riskleri üstlenmesi ve bağımsızlık kriterleri göz önüne alınarak tanımlanmıştır. Bu ölçütlerin yanında nicel ölçüt olarak işçi sayısı yanında yatırılan sermaye ve yıllık satış tutarı dikkate alınmaktadır (Müftüoğlu, 2002: 108).

Türkiye’de KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı)’in 3624 sayılı kuruluş kanununa göre, 1-50 işçi çalıştıran imalat sanayi işletmeleri küçük, 51-150 işçi çalıştıran imalat sanayi işletmeleri ise orta ölçekli işletme kapsamındadır. Sanayi Bakanlığına göre; imalat sanayinde faaliyette bulunan, 1-9 işçi çalıştıran, yıllık satış geliri 1 milyon TL’nin altında olan işletmeler “çok küçük ölçekli” işletmelerdir. 10-49 işçi çalıştıran, yıllık satış geliri 5 milyon TL’nin altında olan işletmeler “küçük ölçekli” işletmelerdir. 50-250 işçi çalıştıran, yıllık satış geliri 25 milyon TL’nin altında olan işletmeler “orta ölçekli” olarak tanımlanmıştır. Bağımsızlık kriteri; başka işletmelere ait sermaye oranının % 25’in altında olmasıdır (Bayülken ve Kütükoğlu, 2012: 4).

HALKBANK (Türkiye Halk Bankası) KOBİ Teşvik Fonu kapsamında, firmalarda çalışan sayısını 1-9, 10-49 ve 50-250 olarak belirlemekte; KOBİ Sanayi Kredisi için ise en çok 250 ile sınırlandırmaktadır. Sabit yatırım tutarında ise, 600 Bin TL üst sınır olarak tutulmaktadır. Hazine Müsteşarlığı’nca, imalat sanayinde faaliyette bulunan, yasal defter kayıtlarında arsa ve bina hariç makine ve teçhizat,

tesis, taşıt araç ve gereçleri, demirbaşlar vb. toplamının net tutarı 600 Bin TL'yi aşmayan; 1-9 işçi çalıştıran işletmeler mikro ölçekli işletmelerdir. 10-49 işçi çalıştıran işletmeler küçük ölçekli işletmelerdir. 50-250 işçi çalıştıran işletmeler ise orta ölçekli işletmelerdir (Akay vd., 2003: 7).

İstanbul Ticaret Odası (İTO)'na göre; büyük işletmeler 25'ten çok işçi istihdam eden kuruluşlar, küçük işletmeler ise 25 veya daha az işçi istihdam eden kuruluşlardır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'na göre; küçük sanayi işletmeleri, yıl içinde ortalama olarak toplam 10-49 arasında personel istihdam eden, büyük sanayi işletmeleri ise, yıl içinde ortalama olarak 50-99 arasında personel istihdam eden işletmelerdir (Uslu ve Demirel, 2002, 174-175).

KOSGEB, Hazine Müsteşarlığı, Sanayi Bakanlığı ve Halk Bankası vb. kurumların farklı KOBİ tanımlamaları kullanmaları ve KOBİ tanımlamasında birlik olmaması nedeniyle, 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde Avrupa Birliği (AB) ölçütleri doğrultusunda tek bir tanım yapılması yer almıştır. Nitekim Avrupa Birliği tanımı çerçevesinde KOBİ'ler; 250 den az sayıda istihdama sahip, hasılatı 50 Milyon Euro ve bilanço büyüklüğü 43 Milyon Euro'dan küçük, bağımsızlık ölçütlerine sahip işletmeler olarak ifade edilmektedir (Ay ve Talaşlı, 2007: 174).

Türkiye'de KOBİ kavramı imalat sanayisinde faaliyet gösteren küçük işletmeleri tanımlamak için kullanılmıştır. Ancak, AB'ye uyum çerçevesinde 2005 yılında çıkarılan yeni yönetmelikte (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik), KOBİ kavramının hem sanayi ve hem de hizmetler sektörünü içerdiği görülmektedir. Yeni KOBİ tanımı, işletmeleri büyüklüklerine göre sınıflandırmada AB kriterlerini benimsemiştir (Aykaç, Parlak ve Özdemir, 2009: 21). Tablo 3'te Avrupa Birliği'nin 1 Ocak 2005 tarihinde yürürlüğe giren KOBİ tanımı ile Türkiye'nin KOBİ tanımı sunulmuştur.

Tablo 3. Türkiye ve AB’de Kobi Tanımı

	Tanım Kriteri	Mikro İşletme	Küçük İşletme	Orta Ölçekli İşletme
Türkiye	Çalışan Sayısı	≤ 9	10-49	50-249
	Yıllık Net Satış Hasılatı (Milyon TL)	≤ 1	≤ 5	≤ 25
	Yıllık Mali Bilanço Değeri (Milyon TL)	≤ 1	≤ 5	≤ 25
Avrupa	Çalışan Sayısı	≤ 9	10-49	50-249
	Yıllık Net Satış Hasılatı (Milyon EURO)	≤ 2	≤ 10	≤ 50
	Yıllık Mali Bilanço Değeri (Milyon EURO)	≤ 2	≤ 10	≤ 43

Kaynak: Alkış, H. ve Temizkan, V. (2012) “KOBİ’lerin Yönetmel Sorunlarının Çözümünde Japon Yönetim Sisteminin Rolü,” *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 114-115.

Tablo 3’te görüldüğü üzere; 19.10.2005 tarihinde Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin tanımı ile ilgili Bakanlar Kurulu tarafından yapılan düzenleme ile mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan işletmeler, KOBİ olarak kabul edilmiştir. Buna göre mikro işletmeler, 10 kişiden az personel istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 1 milyon TL’yi aşmayan çok küçük ölçekli işletmelerdir. Küçük işletmeler 50 kişiden az personel istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 5 milyon TL’yi aşmayan işletmelerdir. Orta büyüklükteki işletme ise, 250 kişiden az personel istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 25 milyon TL’yi aşmayan işletmeler olarak kabul edilmişlerdir (Ayık ve Keskin, 2008: 470).

KOBİ tanımında bir birliğin sağlanması, KOBİ’lerin rekabet gücünün ve büyümelerinin artırılması amacıyla geliştirilen ulusal ve bölgesel strateji ve politikaların hedef gruplarının belirlenmesinde gerekli koşuldur. Standartlaştırılmış ulusal limit değerler günümüzde ekonominin tüm sektörleri için kullanılabilir hale gelmiştir (ABİGEM, 2010, 19).

2.1.2. Ekonomide KOBİ'lerin Önemi ve Rollerini

Avrupa'nın geleneksel tarım sisteminden çıkıp sanayileşme süreci içerisine girmesi 1768 Sanayi devrimine dayanır. Kömür ve çelik yataklarının zengin olduğu İngiltere'nin özellikle bu stratejik madenlerin, buhar makinesinde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte Avrupa hızlı bir sanayileşme süreci içerisine girmiş ve seri halde üretim çağı başlamıştır. Bu süreçle birlikte 1700'lü yılların başında Bilimsel Yönetimin babası kabul edilen F. Taylor "Üretimi daha çok nasıl arttırabiliriz?" sorusunun cevaplarını bilimsel yollarla çözmeye çalışmıştır. H. Fayol, Max Weber, Mc Gregor, Elton Mayo gibi bilim adamlarının işletme bilimine getirmiş oldukları sistematik düşünce sisteminin gelişmesiyle de birlikte dünya 1900'lü yıllarda hızlı üretim sürecinin içerisine girmiştir. Yaşanan iki büyük dünya savaşının sarsıntılarını atlattırma çalışan ve yeniden yapılanma sürecini çok çabuk tamamlayan güçlü Avrupa ülkeleri ve II. Dünya savaşından güçlenerek çıkan Amerika Birleşik Devletleri hızlı seri üretim süreçleri ile ürettiklerini satamaması büyük firmaların pazar sıkıntısı çekmelerine neden olmuştur (Ar ve İskender, 2005).

1970 öncesi dönemde büyük işletmeler, ölçek ekonomisinden faydalanarak düşük maliyetlerde üretim yapabilmeleri, gelişmiş teknikler kullanabilmeleri ve finansal durumlarının güçlü olması gibi nedenlerden ötürü küçük işletmelere kıyasla daha rekabetçi görülmüşlerdir. Dolayısıyla hükümetler, büyük işletmelerin oluşmasına yönelik politikalar uygulamış ve işletme birleşme ile satın almalarına olumlu yaklaşmışlardır. Ancak özellikle 1970 sonrası dönemde bu politikaların, ülkelerin büyümesi üzerinde beklenen olumlu etkiyi yaratamadığı, büyük işletmelerin de esnek olamama, değişen taleplere hızlı cevap verememe, piyasaların rekabetçiliğini azaltma gibi birtakım olumsuz yönleri olduğu görülmüş ve söz konusu politikalar eleştirilmeye başlanmıştır (Yüksel, 2011: 7).

Küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ'ler), 1970'lerden sonra iktisat yazınında giderek artan bir önem kazanmışlardır. 1973 ve 1979'da petrol fiyatlarının artışını izleyen dönemde önce gelişmiş ülkelerde, daha sonra gelişmekte olan ülkelerde görülen krizler sonucu büyük firmalar ana faaliyetlerinde yoğunlaşarak küçülmeye (downsizing) başlamışlar, rekabetçi olamadıkları süreçleri diğer (küçük) firmalara aktarmışlardır (outsourcing). Bu süreçlere paralel olarak bir yanda tüketicilerin

farklılaştırılmış ürünlere olan talebi artmış, diğer yanda da üretim teknolojilerinin yeni elektronik temelli teknolojilere bağlı olarak daha esnek hale gelmesiyle ölçek ekonomileri giderek önemini yitirmeye başlamıştır. Tüm bu süreçlerin etkisi ile KOBİ'lerin giderek tüm gelişmiş ülkelerdeki yeri ve önemi artmaya başlamıştır (TÜRKONFED, 2008: 13).

Ülkeler bazındaki istihdamın ne kadarının KOBİ'lerde gerçekleştiğini ve bu işletmelerin GSMH içerisinde ne kadarını ürettikleri Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Bazı Ülke Ekonomilerinde KOBİ'lerin Yeri

Ülkeler	İşletme (%)	İstihdam (%)	GSMH'ya Katkı (%)
Avustralya	96.0	45.0	23.0
Belçika	99.7	72.0	-
Kanada	99.8	66.0	57.2
Danimarka	98.8	56.7	77.8
Fransa	99.9	69.0	61.8
Almanya	99.7	65.7	34.2
Yunanistan	99.5	73.8	27.1
İrlanda	99.2	85.6	40.0
İtalya	99.7	49.0	40.5
Japonya	99.5	73.8	57.8
Hollanda	99.8	57.0	50.0
Portekiz	99.0	79.0	66.0
İspanya	99.5	63.7	64.3
İsviçre	99.0	79.3	-
İngiltere	99.9	67.2	30.3
ABD	99.7	53.7	48.0
Türkiye	99.2	58	38

Kaynak: Türkoğlu, M. (2002) “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler)'in Bölgesel Kalkınmaya Etkileri ve Bölgesel Kalkınmada KOBİ Temelli Stratejiler,” *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, s.281.

Tablo 4'te de görüleceği gibi, KOBİ'lerin ülke ekonomilerinde sahip olduğu oransal büyüklük bir yana, toplam istihdam, katma değer, yatırım, vergi, ihracat ve

krediler içindeki paylarının da önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir. Dünyadaki mevcut ülke ekonomilerine bakıldığında, işletmelerin neredeyse %95-99'unun KOBİ'lerden oluştuğu, istihdamın %40-80'inin, GSMH'nın %30-70'inin, yatırımların %30-60'ının, ihracatın %10-40'ının KOBİ'ler tarafından gerçekleştirildiği açık bir şekilde tespit edilmektedir. Bu özellikleriyle, KOBİ'ler ekonomik ve toplumsal düzenin belkemiğini oluşturmaktadırlar (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2007: 174).

Ekonomik dinamizmin temel kaynağı olan KOBİ'ler Türkiye ekonomisinde her zaman var olmakla birlikte, KOBİ'lerin ülkemizde önem kazanması 1980'lerden itibaren. Geçmişe bakıldığında, KOBİ'lerin 1950'li yıllara kadar genelde durağan bir yapıya sahip olduğu, tüketicinin taleplerine ancak cevap verebildiği gözlenmektedir. Daha sonra, KOBİ'leri geliştirecek ve güçlendirecek yeterlikte politikaların olmadığı uzunca bir dönem yaşanmıştır. 1980'lerden sonra, özellikle de AB'ye uyum çalışmalarının başladığı son zamanlarda KOBİ'lerin küresel dünyada ve rekabet ekonomilerinde sahip oldukları önemin farkına varılmıştır (Aykaç, Parlak ve Özdemir, 2009: 205). Türkiye, KOBİ'lere gereken önemi verdiğini göstermek için 1996 yılını KOBİ yılı ilan etmiştir. Bu vesileyle 16 Ekim 1996 tarihinde KOBİ Teşvik Kararnamesi'ni hayata geçirmiştir. Türkiye'nin KOBİ gerçeğini fark ederek bu tarihten itibaren yeni düzenlemelere gitmesi, KOBİ'lere önem vermeye başladığını göstermektedir (Ören, 2003: 107).

Türkiye'de KOBİ'ler toplam istihdamın %77'sini ve katma değer %27'sini oluşturmaktadırlar. İstihdam verileri, KOBİ'lerin sosyal alandaki etkilerini çok açık olarak göstermektedir. KOBİ'lerin büyük bir bölümünü oluşturmalarına karşın mikro ölçekli işletmeler, katma değer ancak %8'ini teşkil etmektedirler. İstihdamdaki payları %34'tür. KOBİ'lerce (10-49) yaratılan katma değer %19'dur (Özbek, Tarih yok: 50). ABD ve AB ortalamaları ile karşılaştırıldığında Türkiye'deki KOBİ'lerin toplam işletmeler içindeki oran ile sağladıkları istihdam açısından benzer düzeyde oldukları anlaşılmaktadır. Buna karşılık, üretilen katma değer, yatırım payları, ihracattaki payları ve kullanılan kredi oranları ile kapasite kullanım oranları bakımından KOBİ'lerimizin gelişmiş ülkelere oranla oldukça düşük değerlere sahip oldukları anlaşılmaktadır (Torlak ve Uçkun, 2005: 200).

KOBİ'ler gerek Türkiye gerekse tüm dünya ülkelerinde istihdam yaratma özellikleri, yatırımlar içindeki oranları, toplam üretimdeki payları, ihracattaki yüzdeleri ve sosyal, ekonomik sorunların çözümünde sağladıkları katkılar açısından ülke ekonomilerinin lokomotifi durumundadırlar (İpçioğlu, Haşit ve Taşer, 2006: 234). KOBİ'ler sağladıkları bu katkılardan dolayı kamu politikalarının önemli uygulama alanlarından biri haline dönüşmüşlerdir. Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm ülkeler KOBİ'lerin doğması, büyümesi, gelişmesi ve korunabilmesi için elverişli ekonomik ortamı yaratacak politikaları geliştirmeye çalışmaktadırlar (Ulusoy ve Akarsu, 2012: 107).

Mevcut ekonomik yapı içinde çoğu zaman düşük verimliliklerine rağmen, KOBİ'ler, üretim, ticaret ve hizmet sektörlerindeki sayıca ezici çoğunluklarıyla önemli bir role sahiptirler. KOBİ'ler, kişisel ve aile birikimlerinin ekonomiye kazandırılmasını sağladığından, sermaye oluşumunu da hızlandırmaktadırlar. Ancak çok küçük ölçekli firmaların göreceli çoğunluğu Türkiye'de küçük işletme sektörünün az gelişmiş yapısını da vurgular (Akdeniz, 2005: 4). Türkiye'de KOBİ'lerin önemi diğer ülkelerle benzerlikler göstermektedir. Bu benzerlikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Torlak ve Uçkun, 2005: 201):

- Emek yoğun teknoloji ile çalışma ve kaynak kullanımında etkili olma özelliğine bağlı olarak, ülke çapında istihdamı arttırmaya ve işsizliği azaltmaya katkıda bulunurlar,
- Talep değişikliğine ve çeşitliliklerine kısa sürede, daha kolay uyum sağlayabilirler,
- Bölgeler arası dengeli gelişmeye ve büyümeye önemli katkıda bulunabilirler,
- Büyük sanayi işletmelerinin tamamlayıcısı durumunda olma ve yan sanayi olarak faaliyette bulunmanın yanında, işletmelerin istihdam ettikleri nitelikli elemanların yetişmelerine katkıda bulunurlar,
- Tam rekabet koşullarına kolayca uyum sağlama ve gelir yelpazesi içinde orta sınıf rolü oynama yoluyla denge unsuru olurlar,
- İşveren ve işçi ilişkisinin gelişmesine uygun, olumlu bir ortam sağlayarak, sosyal dengenin ve dayanışmanın iyi bir örneğini verme özellikleri görülmektedir,

- Bu özelliklerinden dolayı KOBİ'lerin önemi her geçen gün biraz daha artmakta ve bu kanı giderek yaygınlaşmaktadır,
- KOBİ'ler bir ülkenin sosyoekonomik yapısı çerçevesinde sanayileşme hareketinin, sağlıklı kentleşmenin ve optimum dağıtım ve ticaret uygulamalarının sürükleyici etkeni ve vazgeçilmez ögeleri durumundadır. Türk sanayiinin bugün ulaştığı düzey dikkate alındığında, KOBİ'lerin bu performansın sağlanmasında önemli bir rol oynadıkları açıktır.

KOBİ'lerin, sadece ekonomik hayatta değil, sosyal hayatta da önemli rolleri vardır. KOBİ'ler, ülkede geniş bir alana yayıldıkları için bölgesel gelişmişlik farklarını gidermede, mülkiyeti geniş bir alana yaymada, istihdam olanağı meydana getirip, bunu sürdürmede ve demokratik hayatı canlı tutmada önemli bir güçtür (Akgemci, 2001: 14).

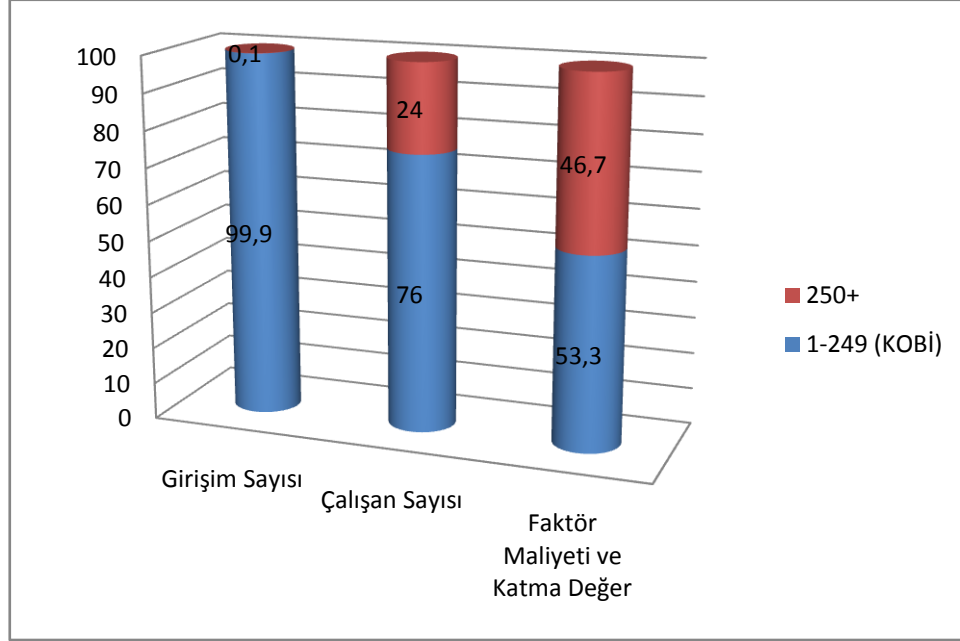
Günümüzdeki küreselleşme ve hızla gelişen teknolojik sistemler; iletişim, ulaştırma, haberleşme ve özellikle üretim alanlarında çok büyük yenilikler meydana getirmiş bu da dünya ticareti ve ekonomisine yeni bir rekabet kavramı sağlamıştır. Küresel rekabet olarak ifade edilen bu yeni ortamda, yerel olarak faaliyet gösteren ve tüm dünya ekonomilerinde lokomotif görevi gören KOBİ'ler bu hızlı gelişmeler karşısında mücadele ve rekabet etmek zorunda kalmışlardır. Yenileşme ve gelişme faaliyetleri ile beraber tüketici, mal ve hizmetlerden beklentilerini yükseltmiş, bunun sonucu olarak KOBİ'lerin de bu değişmeye ayak uydurmak amacıyla yeniden yapılanma yoluna girdikleri görülmektedir (Soydal, 2006: 540).

2.2. KOBİLERİN TÜRK EKONOMİSİNDEKİ YERİ

KOBİ'ler gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ekonomilerde olduğu gibi ülkemizde de gerek sayıları gerekse istihdama ve üretime yapmakta oldukları katkılar itibariyle önemli bir yere sahiptirler (Uluyol ve Çam, 2009: 121). Dolayısıyla KOBİ'lerin Türkiye ekonomisindeki yerini tespit etmek için istihdam edilen kişi sayısı, iş yeri sayısı ve bu işletmelerin yarattıkları katma değerler gibi önemli göstergelere bakılabilir (Oktay ve Güney, 2002: 2).

TÜİK'in, 2013 yılında yayınlamış olduğu KOBİ'lerin girişim istatistikleri incelendiğinde; sanayi ve hizmet sektörlerinde 2011 yılında 2.591.082 girişim faaliyet gösterdiği görülmektedir. Büyüklük Grubuna Göre Girişim Sayısı, İstihdam ve FMKD' in Dağılımı Şekil 4'te gösterilmiştir.

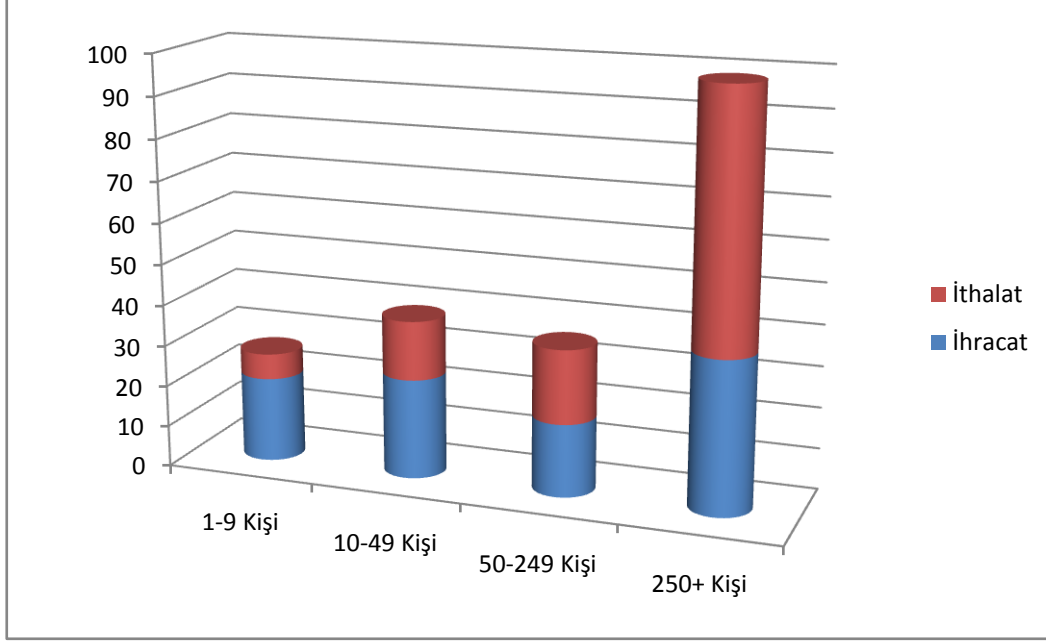

Şekil 4. Büyüklüklerine Göre Girişim Sayısı, İstihdam ve FMKD' in Dağılımı

Şekil 4'te görüldüğü üzere; KOBİ'ler toplam girişim sayısının %99,9'unu, istihdamın %76'sını, maaş ve ücretlerin %53'ünü, cironun %63'ünü, faktör maliyetiyle katma değer (FMKD) %53,3'ünü ve maddi mallara ilişkin brüt yatırımın %53,7'sini oluşturmaktadır (TÜİK, 2013).

KOBİ'lerde ekonomik faaliyetlerin istatistiki sınıflamasına (NACE Rev.2) göre; girişimlerin %40,8'i Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı, %16,4'ü Ulaştırma ve Depolama, %12,8'i İmalat Sanayi'nde gerçekleşmiştir. Buna göre; Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı faaliyetindeki KOBİ'lerde; istihdam payı %30,6, maaş ve ücret payı %24,7, ciro payı %53,4, faktör maliyetiyle katma değer payı %27,9'dur. Ayrıca maddi mallara ilişkin brüt yatırım payı da %22,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2013).

KOBİ'ler 2012 yılında ihracatın %62,6'sını ve ithalatın %38,5'ini gerçekleştirmiştir. 2012 yılında ihracat ve ithalatı gerçekleştiren KOBİ'lerin girişim payları sunulmuştur.

Şekil 5. İhracat ve İthalat Gerçekleştiren KOBİ'lerin Çalışan Sayısına Göre Dağılımı

Şekil 5'te görüldüğü üzere ihracatta; 1-9 kişi çalışan mikro ölçekli girişimlerin payı %20,6 iken, 10-49 kişi çalışan küçük ölçekli girişimlerin payı %24,3, 50-249 kişi çalışan orta ölçekli girişimlerin payı %17,7, 250+ kişi çalışan büyük ölçekli girişimlerin payı ise %37,2'dir. Girişimin ana faaliyetlerine göre ihracat değerinin %34,9'u sanayi, %60,1'i ticaret sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler tarafından yapılmıştır. İthalatta ise; 1-9 kişi çalışan mikro ölçekli girişimlerin payı %6,2, 10-49 kişi çalışan küçük ölçekli girişimlerin payı %14,3, 50-249 kişi çalışan orta ölçekli girişimlerin payı %17,9, 250+ kişi çalışan büyük ölçekli girişimlerin payı ise %61,4 olmuştur. Girişimin ana faaliyetlerine göre ithalat değerinin %33,2'si sanayi, %55,7'si ticaret sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmiştir (TUİK, 2013).

KOBİ'ler tarafından yapılan ihracat ve ithalatın ülke gruplarına göre incelendiğinde, KOBİ'ler tarafından yapılan ihracatın %43,9'u Avrupa ülkelerine, %42,2'si Asya ülkelerine gerçekleştirilmiştir. İthalatta ise KOBİ'ler yine Avrupa (%51,2) ile Asya (%37,9) ülkelerinden yapılan ithalatta önemli paya sahiptir.

KOBİ'lerin yapmış oldukları ihracat ve ithalatın sektörlere göre dağılımı Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. İthalat ve İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı

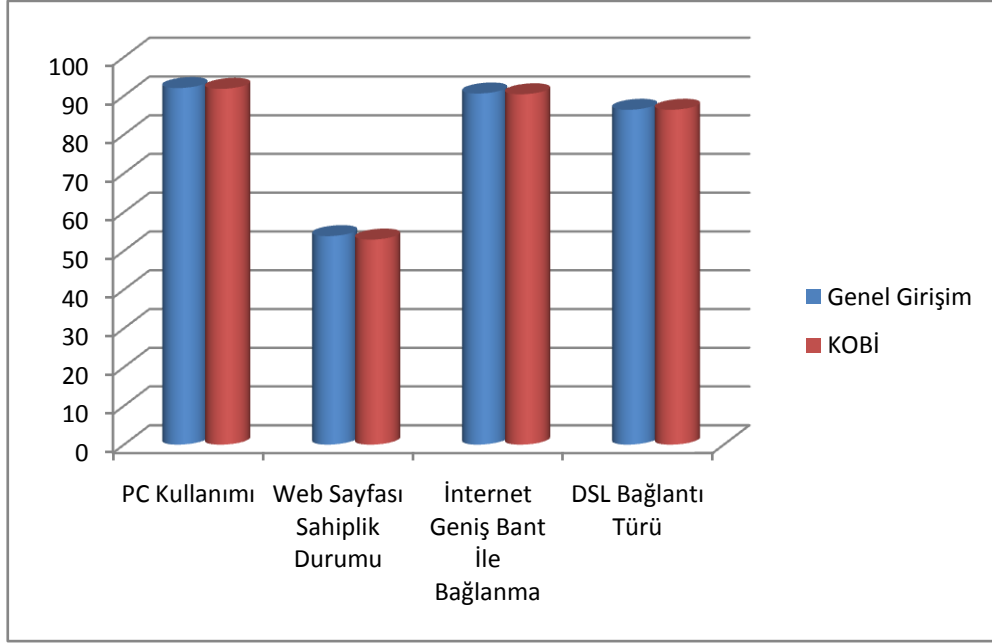
İhracat	İmalat Sanayi (%92,9)		
	Ana Metaller	Giyim Eşyası	Tekstil Ürünleri
	%22,4	%12,9	%8,7
İthalat	Kimyasallar ve Kimyasal Ürünler (%16,2)		
	Ana Metaller	Makine ve Ekipmanlar	
	%13,8	%12,4	

Kaynak: TÜİK, 2013

Tablo 5'te görüldüğü üzere; KOBİ'lerin ihracatının %92,9'u imalat sanayi ürünleridir. Bu sektör içinde yer alan ana metallerin payı %22,4, giyim eşyasının payı %12,9 ve tekstil ürünlerinin payı ise %8,7 oldu. KOBİ'lerin yapmış olduğu ithalatta ise öne çıkan sektörler kimyasallar ve kimyasal ürünler (%16,2), ana metaller (%13,8) ve başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar (%12,4) olmuştur (TÜİK, 2013).

Türkiye'de Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcaması 2012 yılında 13.062 Milyon TL olarak hesaplanmıştır. Bu harcamanın %16,6'sı (2.166 Milyon TL) KOBİ'ler tarafından yapılmıştır. Tam Zaman Eşdeğeri (TZE) cinsinden toplam 105,122 kişi Ar-Ge personeli olarak çalışmıştır. TZE cinsinden toplam Ar-Ge personelinin %25,3'ü KOBİ'lerde istihdam edilmiştir (TÜİK, 2013).

Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına göre, 10 ve daha fazla çalışanı olan girişimlerin %90,8'i internet erişimine sahip olup, bu oran KOBİ'lerde %90,5'dir. KOBİ'lerin internet kullanım oranları Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6. KOBİ'lerin İnternet Erişimindeki Payları

Şekil 6'da görüldüğü gibi araştırma kapsamındaki girişimlerin bilgisayar kullanım oranı %92, web sayfası sahiplik oranı %53,8, İnternete geniş bant bağlantı ile erişim oranı %90,6 iken, en yaygın kullanılan internet bağlantı türü %86,4 ile DSL bağlantıdır. KOBİ'lerde ise bilgisayar kullanım oranı %91,8, web sayfası sahiplik oranı %52,9, İnternete geniş bant bağlantı ile erişim oranı %90,4, en yaygın kullanılan İnternet bağlantı türü %86,4 ile DSL bağlantı olmuştur. Yine girişimlerin kamu kurum ve kuruluşları ile iletişimde İnterneti kullanma oranı 2012 yılında %73,7'dir. KOBİ'lerde bu oran %73,2'dir. Girişimlerin %10,1'i 2012 yılında web sayfası veya Elektronik Veri Alışverişi (EDI) yoluyla mal/hizmet siparişi alırken, KOBİ'lerde bu oran %9,7 olmuştur (TUİK, 2013).

Türkiye ekonomisi ve KOBİ'lerle ilgili olarak yukarıda yer alan rakamlara bakıldığında, KOBİ'lerin ülke ekonomisinde ne boyutlarda bir ağırlığa sahip olduğu anlaşılmaktadır (Aykaç, Parlak ve Özdemir, 2009: 212). Tablo 6'da KOBİ'lerin başta AB ve Türkiye'deki genel ekonomi içerisindeki payları ve istihdama etkileri sunulmuştur.

Tablo 6. KOBİ'lerin Ekonomideki Paylarının Seçilmiş Ülkeler İle Karşılaştırması

2010	Tüm İşletmeler İçindeki Payı (%)	Toplam İstihdam İçindeki Payı (%)	Katma Değer İçindeki Payı (%)
*AB 27	99,8	67,4	57,7
*Türkiye	99,9	78	55,0
ABD	98,9	57,9	50,0
Hindistan	97,3	69,9	
Japonya	98,2	66,0	49,3
G. Kore	99,9	87,7	49,2
Brezilya	99,9	67,0	
Malezya	99,9	65,2	31,2
İngiltere	99,6	54,1	51,0
Almanya	99,5	60,4	53,6
İtalya	99,9	81,1	71,3

Kaynak: 2011-2013 Kobi Stratejisi ve Eylem Planı Raporu

Tablo 6 incelendiğinde; başta AB ve Türkiye olmak üzere, ülkelerin tamamında faaliyet yürüten işletmelerin %100'e yakın bir bölümü KOBİ niteliği taşımaktadır. Buna göre AB 27 (%98) ve Türkiye'deki tüm işletmelerin %99,9'unun KOBİ olduğu görülmektedir. Yine diğer ülkelerdeki KOBİ oranlarının da birbirlerine yakı oldukları görülmektedir. Bu durum ülke ekonomileri açısından KOBİ'lerin çok önemli olduğunun bir göstergesidir.

KOBİ'lerin işletmelerin dağılımı bakımından önemli bir yere sahip olmasına rağmen, istihdamı karşılama oranlarına bakıldığında, istihdama katkısının en fazla G. Kore %87,7, İtalya %81,1 ve Türkiye %78 de olduğu görülmektedir. Ancak gelişmiş ülke olma özelliği gösteren Almanya'da %60,4, İngiltere'de %54,1 ve ABD'de %57,9 olduğu ve diğer ülkelere nazaran oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanında AB 27 ülke ortalamasının da toplam istihdam içerisindeki payı %67,4'tür.

Türkiye'ye baktığımızda 1990'lı yıllarda KOBİ'lerin ekonomideki hâkimiyeti göze çarpmaktadır; işletmelerin %99'unu, istihdamın %76'sını, üretimin ise %38'ni oluşturmaktadırlar. KOBİ'lerin yarattığı katma değer ise %38 gibi düşük seviyelerde seyretmektedir (Ulusoy, 2012: 4). Bu oranlar 2012 yılına gelindiğinde, istihdamda %75,8'e katma değerde %54,2'ye ulaşmıştır (TÜİK, 2014). Ancak KOBİ'lerin istihdam ve işletme sayısı açısından taşıdıkları öneme rağmen oluşturdukları katma

değerin AB ülkeleriyle kıyaslandığında azlığı onların geliştirilmesi ve desteklenmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır (Cansız, 2008: 34-35).

AB ülkelerinde ve diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de KOBİ’ler ekonominin bel kemiğini oluşturmaktadırlar. Bu anlamda baktığımızda KOBİ’ler büyük işletmelerden daha fazla istihdam yaratmaktadırlar. Büyük işletmeler yıllık %0,5 oranında istihdam artışı sağlarken KOBİ’ler yıllık ortalama %1’lik bir istihdam artışı sağlamaktadırlar. Genel olarak istihdamın sektörel dağılımına bakılacak olursa net istihdam artışının büyük oranda hizmet sektöründe ortaya çıktığı görülmektedir. Endüstri toplumundan post endüstriyel topluma geçiş ve bu toplumda hizmet sektörünün ağırlıklı yer kaplaması, küçük ölçekli işletmelerin öneminin artmasında çok önemli bir faktör olmuştur. Bununla birlikte birçok araştırma KOBİ’lerin özellikle iktisadi kriz ve durgunluk dönemlerindeki olumsuz koşullara büyük ölçekli işletmelere nazaran daha dayanıklı olduklarını da göstermektedir (Bilici ve Kolçak, 2013: 12).

2.3. KOBİ’LERİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

KOBİ’lerin büyük işletmeler karşısında, özelliklerinden kaynaklanan birçok avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler, başta istihdam olmak üzere, gelir dağılımının daha dengeli bir şekilde oluşması, sosyal barışın sağlanması, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi gibi birçok konuda yarar sağlamaktadırlar. Fakat bu işletmelerin kendi yapılarına ilişkin birtakım olumsuz yönlerinin de mevcut olduğu bir gerçektir. Kuşkusuz bu avantajlar ve dezavantajlar KOBİ’lerin strateji geliştirmelerinde ve geleceğe ilişkin tahminlerine şekil vermelerinde önemli faktörlerdir (Yıldız ve Özolgun, 2010: 112). Bu avantaj ve dezavantajlar aşağıda detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

2.3.1. KOBİ’lerin Avantajları

KOBİ’lerin, bazı yönleriyle büyük işletmelerden üstün yanlarının olduğu bilinmektedir. KOBİ’lerin güçlü yanları hem sayıca, hem de ekonominin bütünü içindeki yerleri itibariyle, işgal ettikleri yeri hak ettiklerini göstermektedir.

Günümüzde büyük işletmelerin birçoğu, önceden birer KOBİ iken dinamik lider tipleriyle iyi yönetilmesi sonucunda günümüzde büyük bir işletme hafine gelmişlerdir. KOBİ'lerin sahip olduğu avantajları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Ülker, 2006: 13-14):

- KOBİ'lerin avantajlı yönlerinden biri tüketici gereksinimlerine kolayca uyum sağlayabilmeleridir. Çünkü bu işletmeler müşteriye ve tüketiciye büyük işletmelere göre daha yakın çalışmaktadırlar Doğabilecek sorunları çözümlenmeyi büyük sanayi işletmelerine göre daha düşük maliyetle gerçekleştirebilirler,
- KOBİ'lerde kararlar çoğunlukla çalışanlarla birlikte verilip uygulamaya konulduğundan, başarı oranı yüksektir. Oysa büyük işletmelerde, üretim hattı ile ilişki içerisinde olmayan ve uygulamadan uzakta çözümler arayan büyük işletme yöneticilerin verdikleri kararlar hatalı olabilmekte, işler daha zorlaşabilmektedir,
- KOBİ'ler, faaliyete buldukları yerel pazarları daha iyi tanıdıklarından pazarın özelliklerini ve ihtiyaçlarını daha iyi görürler ve pazardaki alıcı ve satıcılarla daha yakın ilişkiler içerisinde olabilirler. Özellikle müşteriyle olan yakın ilişkiler bu işletmelere büyük bir üstünlük sağlamaktadır.
- Büyük işletmelere göre, küçük ve orta boy işletmelerin daha çok müşteriye yönelik çalışmaları, değişik düzeydeki müşterilere daha yakın olmaları bunların müşteri sorunlarını daha kolay anlamalarına ve buna bağlı olarak hemen uygulanabilir teknik yeniliklerde bulunabilmelerine de olanak sağlar.
- Pazarı yakından takip edebilen, müşterilerin ihtiyaçlarını daha iyi bilen ve personeliyle daha yakın ilişkiler kurabilen KOBİ'ler üretim, pazarlama ve hizmet konularında büyük işletmelerden daha fazla bir esnekliğe sahiptirler. Bu esneklik, dış çevrede meydana gelebilecek değişikliklere yerinde ve zamanında uyum sağlayabilme olanağı tanıdığından, KOBİ'ler birçok olumsuzluğu daha az bir zararla geçiştirebilmektedirler (Çelik ve Akgemci, 1998: 75).

Günümüz KOBİ'leri, modası geçmiş ve geçmekte olan teknolojiler kullanan, geleneksel çizgide üretim yapan, yeniliklere karşı ilgisiz, sadece çevre pazarlarla ilgilenen, rekabetten kaçınan, içine kapalı, kabuğunu kırmaya fazla niyetli olmayan,

büyümekten korkan firmalar değildir. Aksine, gerek teknolojide gerekse üretim metotlarında ve pazar konusunda tüm yeniliklere açık, pazarını tüm dünya pazarı olarak algılayan ve dolayısıyla tüm dünya pazarları konusunda bilgilenmeye büyük önem veren, rekabet düzeyini varlığının temeli olarak kabul eden işletmelerdir (Çatal, 2007: 333).

2.3.2. KOBİ'lerin Dezavantajları

KOBİ'lerin yukarıda açıklanan avantajlara sahip olmakla birlikte, bazı dezavantajları bulunmaktadır. KOBİ'lerin en dezavantajlı yönleri sermayedir. Sınırlı sermaye imkânlarıyla başlatılan girişimler, bir süre sonra başta nakit akışı olmak üzere finansman sorunları yüzünden zorlanmakta, “zaman zaman üretimlerine ara verilmekte” ve iflaslara kadar varan “girişimcilik maceraları” yaşanmaktadır. Bu bir taraftan sınırlı olan milli sermayenin verimsiz bir biçimde kullanılmasına, diğer yandan girişim arzularının, potansiyel girişimcilerin cesaretlerinin kırılmasına yol açmaktadır (Özdemir, Ersöz ve Sarioğlu, 2006: 50). KOBİ'lerin dezavantajları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Kınaytürk, 2006: 79-80):

- KOBİ'lerin tanımlanmasında bir standardizasyon olmadığı için KOBİ'lere sağlanan olanaklardan büyük işletmeler yararlanmaktadır,
- Genel yönetim yetersizliği, stratejik kararların işletme sahip veya ortaklarınca alınıp, orta veya alt düzey görevlilerin tam katılımlarının sağlanamaması,
- İşletme bünyesinde mali danışman veya uzman istihdam edememe, çalışan personelin uzman olmaması nedeniyle bilginin yerini tecrübe alması,
- Sermaye yetersizliği,
- Dünya standartlarında üretim yapamadıkları için ihracat potansiyelinin düşük olması,
- İhracat teşviklerinden çoğunlukla yararlanamamaları, iç piyasada yaşanan olası talep daralmalarından en fazla etkilenen kesim olmalarına yol açar,
- Banka ve diğer finansal kurumlardan yeterli destek görememe,
- Ürün geliştirme eksikliği,
- Kalifiye eleman sağlayamamak,

- Modern pazarlama tekniklerinin olmaması uluslararası piyasalardaki çetin rekabet ortamında başarısız olmalarına neden olmaktadır.
- KOBİ'ler ihalelerde büyük işletmelere göre güçsüz durumdadırlar. İhalelerden haberleri olmamakta veya kapasiteleri o işi gerçekleştirmek için yeterli olmamaktadır,
- Mevzuat ve bürokrasi nedeniyle yatırım yapmanın cazibesi kaçabilmektedir,
- İşyerinin küçüklüğü,
- Ar-ge eksikliği, ihracat yapmamaları, dil bilen personelin olmaması, yabancı ülkelerdeki mevzuatları bilmemeleri KOBİ'lerin başarı şansını azaltmaktadır.

Küçük işletmelerin fonksiyonel yönetim biçimine sahip olabilme olanakları oldukça sınırlıdır. Konularında uzmanlaşmış yöneticilerin bulunamaması çoğu küçük işletmelerin ortak niteliğidir. Bu nitelik onların yönetimlerinde çok önemli bir sorun oluşturur. Başlangıçta işletmeler işletme fonksiyonlarına ilişkin tüm görevleri yardımcıya ihtiyaç duymadan yerine getirebilirler. Ancak büyümeyle birlikte, girişimci tek başına bu görevleri yerine getiremez veya getirmede güçlüklerle karşılaşır (Türköz, 2008: 24).

Sürekli değişen piyasa koşulları ve teknolojiler karşısında gerekli olan teknik ve mesleki bilgiye sahip yöneticilerin yeterli ölçüde sahip bulunmamaları ya da yetişmemeleri doğru karar vermelerini güçleştirmektedir. İşletme sahip ve/veya yöneticilerine piyasa verilerinin doğru hızla akıcı ve zamanında ulaşması çoğu zaman mümkün olmamakta, hatta bazı KOBİ sahipleri iyi değerlendirildiği takdirde bilginin önemli bir girdi olabileceğini kavrayamamaktadır (Gafuroğlu, 2007: 54).

2.4. KOBİ'LERİN YAŞADIKLARI SORUNLAR

Değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı, küreselleşmenin her alanda etkili olduğu günümüzde işletmeler için de fırsatlar ve riskler artmaktadır. Böyle bir süreçte KOBİ'ler, buldukları ülkelere; istihdam hacminin artırılması, gelir dağılımının daha dengeli biçimde gerçekleştirilmesi, rekabetin ve sosyal barışın korunması, sanayileşme ve endüstrideki birçok iş koluna kalifiye eleman yetiştirilmesi, sağlıklı kentleşme ve bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi gibi birçok işlevin yerine getirilmesinde

önemli katkılar sunmaktadırlar (Aksu, Koç ve Karademir, 2009: 3379). Ancak KOBİ'lerin ekonomik ve sosyal yaşamdaki önemlerine karşılık, gerek yapısal gerekse ekonomik ortamdan kaynaklanan çok sayıda sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar finansman, yönetim, pazarlama, tedarik ve personel konularında yoğunlaşmaktadır (Altay ve Gacener, 2003: 2-3).

KOBİ'lerin yaşadığı sorunların çoğunun temelinde, işletme yöneticilerinin veya sahiplerinin yönetim ve finansman konusunda gerekli bilgi, yetenek ve deneyimlere yeterince sahip olmamaları yatmaktadır. KOBİ'lerin sahipleri/yöneticileri genelde, teknik beceriye sahip olduklarından dolayı, kavramsal beceri gerektiren finansman-muhasebe, personel ve eğitim, teknoloji, üretim-hammadde ve pazarlama konularında yeterli bilgiye sahip değildirler. Bu iç sorunların yanında kendi kontrolleri dışında oluşan, ekonomik istikrarsızlık, devlet teşvik politikası, siyasi istikrarsızlık ve bankacılık sisteminin daha çok büyük firmaların yönetiminde olması gibi olumsuz şartlardan da fazlasıyla etkilenmektedirler (Zengin ve Aykırı, 2012: 95).

2.4.1. KOBİ'lerin Finansman İle İlgili Sorunları

Türkiye'de yapılan uygulamalı araştırmalarda KOBİ'lerin karşılaştıkları sorunların başında finansman sorununun geldiği görülmektedir. Finansman sorunlarının bir kısmı, yöneticilerin yönetsel yeteneklerinin, özellikle de finansal yönetim konusundaki bilgi ve deneyim eksikliklerinden kaynaklanmakta; bir kısmı ise, genel olarak izlenen ekonomik politikalara bağlı olmaktadır. Türkiye'de tasarrufların düşük düzeylerde gerçekleşmesi sermaye birikimini yetersiz kılmaktadır. Bu durum KOBİ'lerin ihtiyaç duyduğu dış fon hacmini artırmaktadır (Altay ve Gacener, 2003: 3).

KOBİ'ler kuruluş aşamasında ağırlıklı olarak öz kaynak kullanmaktadırlar. Yeterli öz kaynağa sahip olmayan işletmeler yeni yatırımlarını gerçekleştirmede ve büyümelerinin finansmanında kaynak sağlama sorunuyla karşılaşmaktadır. KOBİ'lerin kendi yapılarından kaynaklanan temel finansman sorunu öz kaynak yaratamamaktır. Özellikle kuruluş aşamasında yeterli öz kaynağın bulunmaması girişimcilerin önünde büyük bir engeldir (Aras ve Müslümov, 2001: 43).

Türkiye’de KOBİ’lerin en yaygın finansman aracı banka kredileri olmakla birlikte, KOBİ’lerin banka kredilerinden yararlanma oranı da oldukça düşüktür. Bilinen ve KOBİ’lerin finansman gereksinimlerinin giderilmesine yönelik olarak gelişmiş ülkelerde uygulama alanı bulmuş finansman tekniklerinin yasal alt yapılarının oluşturulması, var olanların yaygın uygulama alanı bulması için gerekli çabaların gösterilmesi gerekir (Yıldız ve Özoğun, 2010: 113).

Türkiye’de KOBİ’lerin mali sistemden faydalanma konusunda karşılaştıkları sorunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Sakallı, 2011: 25):

- Sektörel düzeyde kredi hacminin dağılımında dengesizlik vardır. Bu durum, daha çok büyük işletmeler lehinedir. Başka bir deyişle kredilerin doğru bir şekilde reel sektöre aktarılması ve bu kredilerin yönetilmesi sorunu vardır.
- KOBİ’lerin kamu kredilerinden yararlanamama nedenlerinin başında reel faizin yüksek oluşu gelmektedir. Bunu engelleyebilmek için reel faizi düşürecek önlemler alınmalıdır. Ekonomiyi güçlendirirken işsizlik oranı da göz önünde bulundurulmalı, arz-talep dengeleri incelenerek ekonomiyi tam istihdam seviyesinde tutacak bir iktisat politikası izlenmelidir.
- Bazı ülkeler KOBİ’leri, büyük işletmelerle rekabet edebilmeleri için çeşitli şekillerde desteklemektedirler. Ancak ülkemizde KOBİ’ler teşviklerden yeterince yararlanamamaktadır. Bunun temel nedenleri aşağıdaki gibi özetlenebilir;
  - ✓ KOBİ’ler, konulan asgari sermaye miktarını karşılayamamaktadırlar.
  - ✓ KOBİ’lerin çoğu ülkedeki desteklerden haberdar değildirler.
  - ✓ KOBİ’ler, verilen desteklerden nasıl faydalanacaklarını bilmemektedirler.
  - ✓ KOBİ’ler, gerekli bilgi ve belgeyi sağlama konusunda yetersiz kalmaktadırlar vb.

Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları ve bu sorunların somut göstergesi olan dış ticaret açığının dönem dönem kriz boyutuna ulaşması nedeniyle de en ağır bedeli ödeyenler, yine bu işletmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Kasım 2000 ve Şubat 2001 döneminde yaşanan finansmanı derinden etkileyen krizlerden bu yana KOBİ’ler ağır borç yükü altında faaliyetlerini devam ettirmeye

çalışmaktadırlar. Düşük kredi kullanım tutarına rağmen, yüksek faiz oranları ve temerrüde düşme nedeniyle katlanılmak zorunda kalınan yüksek faiz borçları ile alternatif olarak değerlendirilen kayıt dışı finansmanın, bu borç yükünü oluşturan önemli faktörler olduğu, (kredilerden alınan pay ve dış kaynak kullanım oranlarına bakıldığında) anlaşılabilir (Çatalbaş ve Çatalbaş, 2008: 5).

Ülkemizdeki KOBİ'lerin yaşadıkları finansal sorunların oluşumunda özellikle uzun yıllar boyunca süren yüksek enflasyonlu dönem ve teşvik politikalarının etkili bir şekilde uygulanamaması da etki etmektedir. Uzun yıllar süren yüksek enflasyon KOBİ'leri reel anlamda küçültmüş ve işletmelerin mali yapılarını bozmuştur. KOBİ'lere yönelik teşvikler de genellikle kağıt üzerinde kalmış, çok az işletmeye ulaşmıştır (Kutlu ve Demirci, 2007: 191).

Görüldüğü üzere finansman sorunları orta ölçekli işletmelerin kendi dinamik yapıları dışından da kaynaklanabilmektedir. Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu ekonomik istikrarsızlığın kontrolü KOBİ'lerin inisiyatifi dışındadır. KOBİ'ler makroekonomik sorunlardan daha fazla etkilenmektedir (Yörük ve Ban, 2003: 6). KOBİ'lerin yatırım döneminde başlamakta olup, işletme döneminde de devam eden finansal sorunlarının diğer nedenleri ise, Türkiye'deki bankacılık sisteminin daha çok büyük işletmelerin yönetiminde olması, ekonomik istikrarsızlık, devlet teşvik politikası ve siyasi istikrarsızlık gibi nedenler sayılabilir (Yörük, 2001: 105).

2.4.2. KOBİ'lerin Yönetim İle İlgili Sorunları

Yönetim; belirlenmiş amaçlara ulaşmak için insanların örgütlenmesi ve bu amaca doğru işbirliğinin sağlanması için gereken iş ve çabaları ifade etmektedir (Dinçer ve Fidan, 2009: 19). Başka bir deyişle yönetim, amaçların etkili ve verimli bir biçimde gerçekleştirilmesi için bir insan grubunda işbirliği ve eşgüdümleme sağlamaya yönelik olarak sürdürülen çalışmaların tümünü ifade etmektedir (Akat, Budak ve Budak, 2002: 9).

KOBİ'lerin yönetim fonksiyonunun, sadece girişimci-yönetici tarafından yürütülen bir KOBİ niteliğinde olmalarının yanı sıra gelecekte oluşabilecek krizlere her zaman müsait olmaları gibi nedenlerden dolayı da yönetim sorunları üzerinde durmayı önemli hale getirmektedir (Serinkan ve Cabar, 2008: 3).

KOBİ'lerde mülkiyetin işletmenin sahibine ait olması veya az sayıdaki ve genellikle aile bireylerinden oluşan ortaklıklar şeklinde yapılanmaları dolayısıyla profesyonel yönetim anlayışlarından, vizyondan ve gelişim doğrultusundan yoksunluk, kaynakların verimsiz ve planlama dışı etkinlik ölçütü konulmamış şekilde kullanımı nedeniyle yaşanan güçlüklerdir. KOBİ'lerde yönetim tarzı, amaçlar, varsayımlar ve değerler sahip yönetici tarafından ortaya konmakta ve şekillenmektedir. Dolayısıyla işletme içerisinde yöneticinin kararlılığı ve hırsı, niyet ve amaçları, varsayımları, ahlaki değerleri ve kişilik yapısı işletmenin büyümesinde önemli rol oynamaktadır (Kılıç, 2011: 18).

KOBİ'lerde girişimci doğrudan faaliyetlere katılmakta, çoğu zaman her işinin başında işgörenlerle birlikte üretimde bulunmakta, hem hammadde alımı ve pazarlamasıyla ilgilenmekte, hem de banka, vergi, sigorta işlemleriyle uğraşmaktadır. Ancak, işletme ölçeği büyüdükçe girişimcinin her konu ile bizzat ilgilenmesi güçleşmektedir. Bu nedenle, girişimci önce üretim sürecindeki işini işgörelere devretmekte ve kontrol görevini üstlenerek katkısını daha üst konulara çıkarmaktadır. Yani işletmede daha çok genel yönetim işlevlerini üstlenmektedir. KOBİ'lerde tepe yönetiminde iş bölümüne gitmek veya bu görevi profesyonel bir yöneticiye devretmek çoğunlukla tercih edilmeyen bir yöntemdir. Girişimcinin piyasa hakkındaki bilgiyi toplama ve değerlendirmedeki yetersizliği, nitelikli personel istihdamından kaçınması, yetki devretmemesi ve başka yönetici istememesi gibi davranışlar yanlış kararların alınmasına ve esnek bir yapının oluşturulmasına engel olmaktadır (Akkuş, 2009: 16-17).

KOBİ'lerin yönetim alanında yaşadıkları diğer bir sorun da işletme sahiplerinin teknik bilgi ve üretim süreci konusunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmalarına rağmen diğer işletme işlevlerinde, yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmamaları ve bu konudaki eksikliklerini gidermeye yönelik çalışma yapmamalarıdır (Oktav vd., 1990: 21). Mikro ölçekteki gelişmeleri yakından takip edebilen ve mikro sorunların üstesinden gelebilen bu işletmelerin sahipleri makroekonomik gelişmeleri izleyememekte, bu yüzden makro ölçekte meydana gelen değişimlere karşı önlemlerin alınmasında geç kalmaktadırlar. Dolayısıyla küresel rekabet ortamında KOBİ'lerin ayakta kalabilmelerini sağlamak ve rekabet üstünlüğünü artırmak için

yönetim veya yönetici yeteneklerinin iyileştirilmesi gerekmektedir (Gümüştekin, 2005: 72).

2.4.3. KOBİ'lerin Üretim İle İlgili Sorunları

KOBİ'lerin üretim işlevinde karşılaştıkları sorunların başında girdi tedarikinde karşılaştıkları sorunlar gelmektedir. KOBİ'ler, daha küçük ölçekte üretim yapmakta olup, büyük tutarlarda hammadde ve malzeme alımı gerçekleştirememeleri nedeniyle büyük işletmelere göre pazarlık güçleri daha az olmakta ve girdileri daha yüksek fiyatlardan satın almak zorunda kalmaktadırlar. Bunun yanı sıra, KOBİ'lerin, ithalat yoluyla girdi sağlama imkânları da sınırlı düzeyde kaldığından daha yüksek girdi maliyetlerine katlanmaktadırlar (Göktaş, 2001: 98).

KOBİ'ler sermayeleri sınırlı olduğu için, pazar artının gerektirdiği stokları bulduramamaktadırlar: KOBİ'lerde piyasa ihtiyaçları doğrultusunda stoklama konusundaki yetersizlik, bu işletmeler tarafından gereğinden fazla stoklama sonucu, üretilen ürünün israfına veya yetersiz stoklama sonucu gerekli miktarda ürün buldurulamadığı için taleplerin karşılanamaması ve müşteri kaybına yol açabilmektedir. Bu işletmelerin yöneticileri doğru stok denetimi yapmanın önemini algılayamadıkları veya bu konuda yeterli niteliklere sahip olmadıkları için piyasa koşulları içerisinde birçok fırsatı kaçırma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedirler istenilen yere taşıma, depolama gibi, büyük işletmelerin yararlandığı araçlardan da yararlanamamaktadırlar (Oktav vd., 1990: 24).

KOBİ'lerin üretim işlevine ilişkin sorunlardan biri de fason üretim planında karşılaşılan güçlüklerdir. Fason imalatta büyük şirket ya da firmalar aldıkları siparişlerin zamanında yetişmesi için siparişlerin bir bölümünü bağımsız işletmeye yani taşeron işletmeye yaptırmaktadır. Ancak bu ilişki bazı durumlarda bir bağımlılık ilişkisine dönüşmektedir. KOBİ'lerin en önemli sorunlarından biri de büyük firmalara olan bağımlılıklarıdır. Büyük firmalarda meydana gelen üretim daralması KOBİ'leri büyük ölçüde etkilemektedir (Genç, 2010: 92).

Üretim işlevi açısından KOBİ'leri büyük işletmelerden ayıran genel özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Müftüoğlu, 1991: 70):

- KOBİ'lerde emek yoğun üretim teknikleri daha yaygındır. Bu özellik küçük işletmeler için daha geçerlidir. KOBİ'lerin bu özelliği, ücret seviyesinin nispeten düşük olduğu ülkeler açısından çok önemlidir. Genellikle bu özelliğe sahip gelişmekte olan ülkelerdeki KOBİ'ler, bu sayede uluslararası piyasa da önemli rekabet üstünlüğü sağlayabilmektedirler.
- Büyük işletmeler genellikle piyasaya üretim yaparlar. KOBİ'lerde ise sipariş üzerine üretim daha yaygın olup, işletme ölçeği küçüldükçe bu üretim biçimi daha büyük önem kazanır. Bu özelliğin bir sonucu olarak küçük işletmelerde ürün stoku sorunu önemini kaybedebilir.
- KOBİ'lerde iş bölümü çok ileri seviyelerde yer almaz. Ayrıca, aralıklı veya küçük seri büyüklüklerinde üretimin yapıldığı bu işletmelerde yapılan iş sürekli olarak değişmektedir. Dolayısıyla işgören yaptığı işin hangi sipariş için yapıldığını bilir ve sadece kendi yaptığı işle değil aynı zamanda siparişin kendisi ile de ilgilidir. Bu nedenlerle KOBİ'lerde işgörenin yaptığı işe karşı yabancılaşması önlenmiş olabilmektedir.
- Büyük işletmelerin üstünlüğü daha çok fiyat ve kalite konusundadır. KOBİ'lerin rekabet gücü ise daha ziyade teslim tarihinin çabuklaştırılması, sipariş verenin özel koşullarının dikkate alınabilmesi ve isteklerine uyum sağlanabilmesi gibi nitel konulardadır.
- KOBİ'lerde, aynı zamanda işletme yöneticisi durumunda olan işletme sahibi, genellikle üretim tekniği konusunda tecrübeli, işin içinde yetişmiş bir kimsedir. Bu özellik, KOBİ'lerde ürün, teknik yenilikler ve esneklik konusunda önemli bir potansiyel oluşturabilmektedir.

KOBİ'ler, Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesiyle birlikte kalite ve standardizasyon konusunda da önemli zorluklar yaşamaktadır. Günümüz Türkiye'sinde, CE işareti, ISO 9000 ve ISO 14000 standartları, yüksek maliyeti ve detaylı çalışmaları gerektirmektedir. Bunu için de Türkiye'de gerekli test laboratuvarlarının kurulması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yeni bir ürünün geliştirilebilmesi için kaynakların işlenebilmesi ve uygun stratejilerin belirlenebilmesi gerekmektedir (Dallaryan, 2007: 34).

Üretimde karşılaşılan bir diğer sorun da teknolojiden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de Ar-Ge faaliyetleri için kaynak ayırmak, genellikle büyük işletmeler

tarafından başarılabilir bir iş olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak yeni üretim teknikleri de genellikle büyük işletmelerce ortaya konulabilmektedir (Akkaya ve İçerli, 2001: 64). Bilgi işlem teknolojisinin yönetim, üretim ve dağıtım alanlarındaki etkinliğinin artması, işletme bazında yeni örgütsel düzenlemelere gidilmesi ve değişen tüketici talebi karşısında üretim sistemlerinin daha esnek bir yapıya kavuşturulması, bu dönüşümün en temel özelliklerindedir. Türkiye'deki KOBİ'lerin birçoğu, hiçbir ana sanayi kuruluşuna bağlı olmadan piyasaya mal üretmektedirler. Ancak teknolojik düzeyleri, üretim ve kalite anlayışları bu işletmeleri gün geçtikçe zorlamaktadır (Tıraş, 2011: 21).

2.4.4. KOBİ'lerin Pazarlama İle İlgili Sorunlar

KOBİ'leri büyük işletmelerdeki geleneksel pazarlama anlayışının basit düzeyde uygulanabileceği işletmeler olarak görmek, birçok araştırmacıya göre bugün için çok da geçerli bir yaklaşım olarak kabul edilmemektedir. Buna göre, pazarlama uygulamalarında çoğu zaman plansız ve kısa dönemli bir bakış açısıyla hareket etmek ve yalnızca rakiplerin faaliyetlerine karşılık vermekle yetinmek, büyümek isteyen KOBİ'ler açısından yeterli bulunmamaktadır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra hızla büyüyen başarılı KOBİ'ler incelendiğinde; plansız ve kısa dönemli bir pazarlama anlayışı yerine proaktif, yenilikçi, fırsat odaklı ve krizlerin doğru yönetildiği bir pazarlama anlayışıyla hareket etmenin önemini artırmaktadır (Kılıçer, 2013: 142-143).

KOBİ'ler, küçük ölçekli ve dağınık bir yapıya sahip olmaları sonucu tanıtım sorunu yaşamaktadırlar. Bunda, kendi zayıflıkları kadar kurumsal çevrelerinin yetersizlikleri de darboğaz yaratmaktadır. KOBİ'lerin ulusal ve uluslararası alanda tanıtım, pazarlama ve satış sorunlarını aşmalarındaki en önemli unsur; yeni pazarlama modellerini, ürünleri, tercih ve zevkleri yakından takip edebilme yetileridir (Akdeniz, 2005: 10).

KOBİ sahipleri genellikle teknik ve mesleki bilgi ve beceriye sahip oldukları kadar, ticari ve pazarlama bilgisine sahip değildirler. Günümüzde pazarlama faaliyetlerinin tüketici istek ve gereksinimlerini sürekli olarak araştırılıp yerine getirilmesi temelinde yenilik olduğu ve bu temelin üretim, finansman ve yönetim

hatta muhasebe gibi diğler işletme fonksiyonlarını da yönlendirmesi gerektiğini idrak edemeyen birçok KOBİ pazardan çekilmek zorunda kalmaktadır (Kayral, 2008: 12). Örneğin; ABD’de son 10 yılda, her yıl 750.000’nin üzerinde yeni küçük ve orta ölçekli işletme açıldığı fakat bunların %62’sinin en geç dört yıl içerisinde başarısızlık nedeniyle faaliyetlerine son vermek zorunda kaldığı bilinmektedir. Girişimcilerin zararlarının yan sıra hükümetlerin vergi kayıpları, işsizlik oranlarındaki artışlar gibi etkiler ulusal ekonomiyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Kapanmaların nedeni olarak; zayıf pazarlama yönetiminin ortaya çıkması küçük ve orta ölçekli işletmeler üzerine yapılan bütün çalışmalarda pazarlamanın önemini ortaya koymaktadır (Ay ve Ünal, 2002: 76).

KOBİ’lerin uluslararası pazarlara açılmada yaşadığı en büyük sorun dil sorunudur. Gümrük Birliği sürecinde, ciddi bir şekilde lisan bilen kültürlü insanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Değişik dil ve kategorilerdeki belge ve katalogların anlaşılması için, değişik araştırmacılara sık sık ihtiyaç duyulmaktadır. KOBİ’ler yeni pazarlara girmekte ve onları tanımakta zorluk çekmekte, öte yandan bu ürünlere ihtiyacı olan kişi ve kuruluşlar da, üretici ve tüketiciye yönelik bilgileri bulamamaktadır. KOBİ’ler, tüketicilerin zevk ve tercihlerindeki hızlı değişimleri izlemede ve bu değişikliklere ayak uydurmada da başarılı değildirler. Özellikle sosyal ve ekonomik koşullardaki değişiklikler işletmelerde ciddi sorunlara yol açmakta, hatta işletmeleri başarısızlığa sürüklemektedir (Dallaryan, 2007: 35).

KOBİ’lerin karşılaştıkları pazarlama ile ilgili sorunları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Korkmaz, TY: 6):

- KOBİ’ler ekonomik koşulların gerektirdiği gibi davranmamaktadırlar.
- KOBİ’ler çevre analizi ve erken uyarı sistemlerinden yoksundurlar.
- KOBİ’ler yeni pazarlama kanalları yaratamamaktadırlar.
- KOBİ’ler dağıtım konusunda sıkıntılar yaşamaktadırlar.
- KOBİ’ler pazar konusunda bilgi eksikliği yaşamaktadırlar.
- KOBİ’ler yoğun rekabet ve rekabet edebilir fiyat belirleyememektedirler.

Yukarıda özetlenen sorunların yanı sıra Türk KOBİ’leri, AB ile Gümrük Birliğine girilmesinden sonra Avrupalı rakipleriyle boy ölçüşebilmek, ulusal pazardaki fırsatlardan istifade edebilmek için, teknik seviyelerini yükseltmek ve

know-how edinmek ihtiyacı ile karşı karşıya kalmışlardır. Her ne kadar son yıllarda hızlı bir ilerleme kaydedilmiş olsa da, bilgi ve iletişim teknolojilerine (ICT) olan yatırım miktarının Türkiye’de hâlâ düşük düzeyde olduğu söylenebilir (Ersöz, 2010: 7).

2.5. KRİZLERİN KOBİLER ÜZERİNE ETKİLERİ

Kriz işletme faaliyetlerinde dengesizliklere neden olarak belirsizlik ortamı oluşturan, işletmenin varlığını tehdit eden ve işletme yöneticilerinin karar verme sürecini kısıtlayan durumdur. Kriz dönemlerinde şirketler borçlarını geri ödeyememekte ve kredi bulmakta sıkıntı çekebilmektedirler (Abdioğlu, Büyükşalvarcı ve Dinç, 2010: 28). Bunun yanı sıra ekonomik krizler, KOBİ niteliğindeki işletmelerin uluslararası piyasalardaki faaliyetlerini negatif yönlü etkilemekte ve bu işletmelerin ithalat ve ihracatlarında belirgin bir azalma söz konusu olmaktadır (Çetinkaya ve Erdoğan, 2010: 34). Ayrıca kriz dönemlerinde KOBİ yatırımlarında gerileme yaşanmakta ve piyasada likidite sıkıntısı gibi birçok sorunla karşı karşıya gelebilmektedirler (Yüksel ve Murat, 2010).

Ekonomik krizlerin KOBİ’ler üzerindeki etkilerine yönelik literatürde bir çok araştırma mevcuttur. Örneğin; Ekşi (2007) tarafından Kasım 2000 krizi öncesi ve sonrasını kapsayan 1999-2003 döneminde yapılan çalışmada Gaziantep de faaliyet gösteren 87 adet şirketin finansal tabloları üzerinde gerçekleştirdiği analiz sonucunda, KOBİ’lerin kriz dönemlerinde borçlanma eğiliminde oldukları, kriz sonrası ise mali yapılarının kısmen düzeldiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Çadircı (2011), 2008 küresel ekonomik krizinin Isparta ilinde faaliyet gösteren KOBİ’ler üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmıştır. Analiz sonucunda işletmelerin, %82,7’sinin 2008 küresel krizinden olumsuz etkilendiği, %10,4’ünün etkilenmediği belirlenmiştir. KOBİ’lerin %7’si ise bu konuda kararsız kalmıştır. Dolayısıyla, 2008 küresel krizi, Isparta İlinde faaliyet gösteren ve araştırmada yer alan KOBİ’lerin büyük bir çoğunluğu olumsuz etkilemiştir. Ayrıca büyük ölçekli işletmelere göre krizin etkisi daha fazla hissedildiği saptanmıştır.

Çetinkaya ve Erdoğan (2010), küresel ekonomik krizin KOBİ’ler üzerindeki etkilerini Sakarya ili örneği üzerinden ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Araştırma

sonucunda ankete katılan KOBİ'lerin küresel ekonomik krizden önemli derecede etkilendiği ortaya çıkmıştır. Bu işletmelerin büyük çoğunluğu gerek siparişlerinde, gerek kapasite kullanım oranlarında ve gerekse istihdam kapasitelerinde düşüş yaşadıkları saptanmıştır. Ayrıca araştırma kapsamındaki KOBİ'lerin, etkileri hala devam eden ekonomik krizle mücadele etmek için çalışanların aleyhine olacak bazı uygulamalara başvurdukları görülmüştür.

Erdoğan (2010) yaptığı çalışmada, 2008 krizinin KOBİ'lerin kredi alımında yaşadıkları sorunlar üzerindeki etkileri esas alınmış ve KOBİ'lerin uyguladıkları politika ve aldıkları önlemlerle İzmir ili kapsamında uygulanan anket çalışması ile açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma ulaşılan veriler, ekonomik kriz döneminde işletmelerin en çok karşılaştıkları kredi probleminin, kredi veren kuruluşların çekingen davranmaları olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Sayılı ve Uyanık (2012), 2008 yılında dünyaya yayılan ve Türkiye ekonomisini de etkileyen küresel ekonomik krizin Tokat merkez ilçedeki gıda sanayi işletmeleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Veriler anket yoluyla Tokat ilinde gıda sektöründe faaliyet gösteren 54 sanayi işletmesinden elde edilmiştir. Analiz sonucunda işletmelerin neredeyse tamamına yakınının ekonomik krizden az veya çok olumsuz yönde etkilendikleri belirlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 KÜRESEL KRİZDEN ÇIKIŞTA AB VE TÜRKİYEDE KOBİLERE VERİLEN DESTEKLERİN İNCELENMESİ

KOBİ'ler üzerine yapılan çalışmaların çoğunda, işletmelerin sorunları arasında finansal sorunlar ilk sırada yer almaktadır. Özellikle kuruluş aşamasında öz sermaye yetersizliği olarak başlayan bu sorunlar, faaliyet süreci içerisinde uygun dış kaynak bulma sorunları, yetersiz ve maliyeti yüksek krediler gibi etmenlerle devam etmektedir. KOBİ'lerin finansal sorunları kriz dönemlerinde daha da derinleşerek, söz konusu işletmeleri daha çok olumsuz etkilemekte ve işletmelerin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

Bu çerçevede, 2007 yılı sonunda ABD'de ipotekli konut piyasasında başlayan ve 2008 yılının ikinci yarısından itibaren küresel ekonomik krize dönüşen finansal kriz, bütün ülkeleri etkilemiş ve bu ülkeler krizin etkilerinin azaltılması yönünde birçok önlem almaya başlamışlardır. Bu bölümde, 2008 küresel krizden çıkışta KOBİ'lerin finansal yapıları ile ilgili AB ve Türkiye'de KOBİ'ler için uygulanması planlanan teşvikler ve geliştirilen çözümler ele alınmaktadır.

3.1. AB'DE KÜRESEL KRİZ DÖNEMİ

2008 yılında Amerika'da konut sektöründe başlayıp daha sonra bütün dünyayı ve sektörleri etkileyen kriz, ülkelerin makro-ekonomik yapıları üzerinde derin etkiler ortaya koymuştur. Ancak bu etkiler ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir (Korkmaz vd., 2013: 113). Bu konudaki önemli göstergelerden biri olan büyüme oranları ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Başta AB ve Türkiye olmak üzere ülke gruplarına göre yıllık büyüme oranları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Ülke Gruplarına Göre Büyüme Oranları (%)

	2007	2008	2009	2010	2011
Dünya	5,0	2,3	-1,6	4,5	
Gelişmiş Ekonomiler	2,7	0,0	-3,8	2,9	1,8
Gelişmekte Olan Ekonomiler	8,4	6,1	1,9	7,0	
Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri	11,0	7,9	7,2	8,9	
Avrupa	7,0	4,0	-6,1	4,4	
Türkiye	4,7	0,7	-4,8	9,2	8,5

Kaynak: Kaderli, Y. ve Küçükkaya, H. (2012) “2008 Dünya Finansal Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Bazı Ülkelerle Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi,” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (12), s.87.

Tablo 7’de görüldüğü gibi, kriz geliştirmekte olan ülkeleri de etkilemiştir, ancak büyüme rakamlarına AB ülkeleri ve gelişmiş ekonomilerde görüldüğü gibi büyük oranda düşüşler ve ekonomik küçülmeler yaşanmamıştır. Örneğin, geliştirmekte olan Asya ekonomilerinde 2007 yılı reel GSYİH artışı %11 iken, 2008 yılında bu rakam %7,9 ve 2009 yılında %7,2 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılı reel GSYİH’nin %8,9 olarak gerçekleşmesi ekonomilerin toparlanmaya başlamasının bir göstergesidir.

3.1.1. AB’de Küresel Krize Karşı Alınan Önlemler

AB ülkeleri, 2008 küresel kriz sürecinde kendi içinde ortak bir çözümde anlaşamamışlardır. Dahası, AB’nin omurgasını oluşturan Almanya-Fransa ekseninde belirgin soğukluklar ve küskünlükler yaşanmıştır. Başta İrlanda, İzlanda, Macaristan, Ukrayna ve Letonya olmak üzere, bazı AB ve Avrupa ülkeleri IMF’nin kapısını çalmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde, Avrupa Merkez Bankası ve İngiliz Merkez Bankaları FED’i izleyerek rekor düzeyde faiz indirimlerine gitmiştir. Euro dolara karşı %20’ler oranında değer kaybetmiş ve Euro şemsiyesi altında bulunan İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi AB üyelerinin de kredi notları düşürülmüştür. Buna rağmen kriz derinleşerek Avrupa’da yayılmıştır. Özellikle, Macaristan’ın başını çektiği yeni AB üyesi bir grup Doğu Avrupa ülkesinin Brüksel’den talep ettiği 190 milyar euro’luk yardımın reddedilmesi, bu ülkelerde şok etkisi yaratmış ve kriz “Yeni Demirperde” girişimi olarak nitelendirilmiştir (Saral, 2009: 10-11).

AB’de 2005 yılında yeniden düzenlenen ve “Yenilenmiş Lizbon Stratejisi” ile sürdürülebilir ve sağlıklı bir büyümenin KOBİ’ler sayesinde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür (Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2013: 11). Dolayısıyla AB bölgesel politikalarında Lizbon stratejisinin etkilerini taşıyan ve 2007-2013 dönemini kapsayan yeni dönem bölgesel politikalarında öncelik alanları rekabet gücünün artırılması, ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması ve işbirliğinin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006: 129).

Avrupa Komisyonu 25 Haziran 2008 tarihli kararı ile “AB için Küçük İşletmeler Yasası’nın” (A Small Business Act for Europe-SBE) duyurmuş ve üye ülke hükümetlerin uygulamaya dönüştürmek amacıyla onayına sunulmuştur. Konunun önemini de vurgulaması bakımından “Yasa-Act” olarak adlandırılan on maddelik önlemler paketi ile kapsamlı bir politik sözleşme adımı gerçekleştirilmiştir. Bu yasayla toplumun girişimciliğe olan isteksizliği giderilerek özendirilmesi, bireylerin işlerini kurma konusundaki isteksizlikleri, karamsarlıkları ve güvensizliklerinin giderilmesi amaçlanmıştır (Sirkeci, 2008: 12).

2008 ekonomik krizi sürecinde AB’nin düzenleyici ve denetleyici mekanizmalarındaki eksiklik ve boşluklar yoğun şekilde ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda düzenleme ve denetleme alanlarında yapılan çalışmaların AB’nin gelecekteki olası krizler karşısında duruşunu sağlamlaştıracağı ve birliğin bunlardan en az seviyede etkilenmesini sağlayacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda finansal denetimi kurumsal bir yapıyla teşkilatlandırmak üzere 2010 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından Avrupa Finansal Denetim Sistemi (European System of Financial Supervisors - ESFS) kurulmuştur (Ergincan ve Yayla, 2013: 53).

2008 ekonomik krizi atlatmak için Finansal İstikrar Mekanizması 11 Mayıs 2010’da kurulmuştur. Bu mekanizma, mali sorunlarla karşılaşan tüm AB üye devletlerine finansal destek sağlamak amacıyla kurulmuş bir yapıdır. Küresel finansal kriz sebebiyle pek çok üye devletin bütçe açığı ve borç sorunları yaşaması, borçlanma koşullarının ciddi biçimde ağırlaşmış olması ve dolayısıyla Birliğin mali istikrarının ve Euro’nun bir bütün olarak risk altına girmesi bu tip bir mekanizmanın kurulmasını gerekli kılmıştır. Mekanizma uyarınca Komisyon, AB adına piyasalardan kredi temin edip, sonrasında bu krediyi yararlanıcı üye ülkenin

kullanımına sunmuştur. Krediler AB Bütçesi tarafından garanti altına alınmıştır. Krediden faydalanan ülkelerin Komisyon tarafından da kabul edilmiş sıkı bir makroekonomik uyum programı benimsemesi gerektiği belirlenmiştir. AB Sayıştay'ı ve Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Ofisi (OLAF) kredinin kullanımına ilişkin olarak kontrol ve denetim yapma yetkisine sahip olmuştur. Mekanizmanın toplam büyüklüğü 60 milyar Euro'dur. EFSM çerçevesinde gerçekleştirilen tüm işlemler Euro para birimi üzerinden yapılmıştır. Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması geçici bir mekanizma olup, 2013 yılı Haziran ayından itibaren yerini Avrupa İstikrar Mekanizmasına (European Stability Mechanism-ESM) bırakmıştır (AB Genel Sekreterliği, 2011: 12-13).

2007-2013 yıllarını kapsayan dönemde ise AB'de girişimcilik, yenilik, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sanayi alanında rekabet edilebilirlik gibi alanlardaki programların tek bir çerçevede toplanması ve uygulama kolaylığı sağlanması amacıyla "Rekabet Edilebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programı" (Competitiveness and Innovation Framework Programme - CIP) oluşturulmuştur. Program bütçesi ise 3,621 milyon Euro olarak belirlenmiş olup ortalama 400 binin üzerinde KOBİ'ye destek verilmesi planlanmıştır (Maden, Dulupçu ve Sungur, 2014: 101).

3.1.2. Avrupa Birliğinin KOBİ'lere Sağladığı Destekler

Bu kısımda AB'nin küresel krizden çıkışta aldığı önlemler ve KOBİ'lere destek kapsamında geliştirilen teşvikler incelenmiştir.

3.1.2.1. Avrupa Yatırım Bankası

Roma Antlaşmasınının 129. maddesi (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanının 266-267. maddeleri) gereğince 1958'de kurulan Banka, kar amacı gütmeyen, tüzel kişiliğe ve mali özerkliğe sahip bir organdır. Bankanın temel amacı, devlet ve özel sektörün büyük yatırım projelerine uzun vadeli kredi sağlayarak, geri kalmış bölgelerin dengeli gelişimine ve Avrupa bütünleşmesine katkıda bulunmaktır. Bu amaçla, geri kalmış bölgelerin kalkınması, ulusal fonlardan desteklenmeyen işletmelerin modernizasyonu ve yeni iş alanlarının oluşturulması, üye ülkelerin tek başlarına finanse edemeyecekleri ve topluluk yararına olan büyük altyapı projelerine 20 yıla kadar çıkabilen uzun vadeli krediler sağlanmaktadır (Akşahin, 2008: 64).

Avrupa Yatırım Bankası (EIB)'nin öncelikli hedefi, Avrupa Birliği'nin dengeli gelişimine katkıda bulunmaktır. Bunun yanı sıra, Trans-Avrupa ulaşım ve telekomünikasyon ağlarının geliştirilmesine, çevrenin korunmasına, enerji kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasına ve Avrupa sanayinin ve KOBİ'lerinin uluslararası düzeyde rekabet gücünün arttırılmasına yönelik finansman kredisinin sağlanması, Avrupa Yatırım Bankası'nın temel görevini oluşturmaktadır (www.ab.gov.tr, 2015).

Avrupa Yatırım Bankası, 2008-2011 döneminde 210.000 KOBİ'ye 40 milyar Euro kredi kullandırmıştır. Bankanın oluşturduğu risk sermayesi fonu 5 milyar Euro düzeyine ulaşmıştır. EIB, 7. Çerçeve Programı kapsamındaki Risk Sharing Finance Facility aracılığıyla araştırma ve geliştirme çalışması yürüten yüksek riskli işletmelere 25.000-7,5 milyon Euro arasında borç vermiştir. Avrupa Yatırım Bankası, 2007-2013 dönemi için 10 Milyar Euro ayırmış olup, bugüne kadar 6,3 Milyar Euro'sunu kullandırmıştır (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 38).

3.1.2.2. Avrupa Yatırım Fonu

1994 yılında Avrupa Yatırım Bankası (AYB), Avrupa Birliği Komisyonu ile Avrupa Bankaları ve mali kurumları tarafından ortaklaşa kurulmuş bir mali kurum olan Avrupa Yatırım Fonu (AYF) KOBİ'lerin risk finansmanından sorumlu olarak faaliyet göstermektedir. Bankacılık sektörünü tamamlayan bir kurum olan AYF Avrupa Birliği içindeki KOBİ'lerin büyümesi ve borç finansmanı için garanti oluştururken ticari esaslara göre hareket ederek mali riski paylaşma esası ile hareket etmektedir (Koç, 2007: 65).

AYF, KOBİ'lere kredi verme kapasitesini arttırma misyonu kapsamında, Avrupa Komisyonu'nun yetkilendirmesi ve Avrupa Birliği'nin finansal desteğiyle, Eylül 2007 tarihinden itibaren Competitiveness and Innovation Framework Programme – Rekabet Edebilirlik ve Yenilikçilik Çerçeve Programı (CIP) adı verilen bir program yürütmektedir. Katılımcı ülkelerdeki KOBİ'lerin finansmana daha kolay erişimini sağlamayı amaçlayan bir program olan CIP; yenilik, girişimcilik, enerji verimliliği, iletişim ve teknolojinin daha etkin kullanımını teşvik etmektedir. 31 Aralık 2013 tarihine kadar 506 milyon euro bütçe kullanımının öngörüldüğü programda AB üyesi ve adayı tüm ülkelerin yanı sıra, Baltık

ülkelerinin tamamında bu bütçenin KOBİ'ler tarafından kullanımı hedeflenmiştir (www.kobimeydan.com.tr, 2015).

3.1.2.3. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF), Büyük Britanya'nın Topluluğa üye olmasını takip eden 1975 yılında, yapısal zorluklarla karşılaşılacak alanların sosyo-ekonomik dönüşümü ve kalkınmada geri kalan bölgelerin yapısal uyumunu ve gelişimini teşvik etme hedefiyle kurulmuştur (Elçi, 2007: 43).

ABKF, az gelişmiş bölgelerin kalkınması ve yapısal yönden iyileştirilmesi ile gerileyen sanayi bölgelerinin yeniden yapılanmasına katkıda bulunmak suretiyle temel bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına yardım etmekte olup yapısal fonların en büyüğü ve en önemlisidir (Akşahin, 2008: 59). Yapısal Fonlar bütçesinin yaklaşık yarısı bu fona ayrılmaktadır. Bu fon, KOBİ'lerin desteklenmesine, altyapının ve yerel kalkınmanın geliştirilmesine yönelik kullanılmaktadır. (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006: 133). Bu fonu kuran tüzük her beş yılda bir çeşitli bölgelerin ekonomik durumlarına adapte olmuş bir faaliyet planı oluşturmak üzere yeniden düzenlenmektedir (Elçi, 2007: 43).

ABKF, diğer Yapısal Fonlarda olduğu gibi, yapacağı yardımlarda Topluluk tarafından belirlenen kriterler çerçevesinde üye ülkelere yardım sağlamak ve bu kriterler kapsamında olmak kaydıyla aşağıdaki projelere öncelik vermektedir (Atak, 2009: 33-34):

- Devamlı istihdam yaratmayı veya devam ettirmeyi sağlayacak verimli yatırımlar,
- Haberleşme ve enerji gibi altyapı yatırımları, gerileyen sanayi bölgelerindeki yeni kuşak yatırımlar ile tarım alanında iş yaratan ekonomik faaliyetler,
- Küçük ve orta büyüklü işletmelerin faaliyetlerini destekleyecek, yerel potansiyellerin geliştirilmesine yönelik tedbirler,
- Bölgesel gelişmeye katkıda bulunacak ve insan kaynaklarını geliştirecek ve işgücü piyasası ile ilişkili araştırma geliştirme faaliyetleri,
- Çevrenin korunmasına katkıda bulunacak altyapı yatırımları ve bölgesel gelişmeyle ilişkili verimli yatırımlar,

- Üye ülkelerin sınır bölgelerinin Topluluk seviyesine yükseltilmesine yardımcı olacak faaliyetler.

2007-2013 döneminde ABKF'nun görevleri ve belirlenen hedeflerin her biri altında yönlendireceği yardımların kapsamını ve önceliklerini tanımlayan 1080/2006 sayılı Tüzük, 5.7.2006 tarihli Konsey kararı (OJ L 210, 31.07.2006) ile kabul edilmiştir. Ayrıca, bu tüzük ile ABKF'nun; kentsel alanlarda ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların çözülmesi, kırsal alanlar ve balıkçılık sektörüne dayalı alanlarda ekonomik çeşitliliğin artırılması, doğal dezavantajları olan alanlarda erişim imkânlarının geliştirilmesi, en dış/en uzak bölgelerde çeşitli teşviklerin sağlanmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (Akşahin, 2008: 59).

3.1.2.4. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)'nın uygulanması ve idaresine ilişkin yasal düzenleme, (EC) No 1085/2006 sayılı ve 17 Temmuz 2006 tarihli Konsey Tüzüğü ile yapılmıştır. Tüzüğe göre katılım öncesi mali araç aday ülkelerin üyelik öncesinde gelişmelerine katkı sağlamayı; aday ülkelerin, Birliğin bölgesel kalkınma politikaları ile ekonomik ve sosyal uyum hedefine yaklaştırılmasını ve böylelikle birlik içerisindeki bölgesel gelişme farklılıklarının azaltılmasını amaçlamaktadır. 2000-2006 arasında bu fonlar PHARE, ISPA ve SAPARD programları altında toplanmışken, yapılan son düzenlemeler (2007-2013) ile üç program bir çatı altında toplanarak IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) adını almıştır. Böylece, katılım öncesi mali araç, etkin, bütüncül ve hedefe uygun bir yapıya kavuşturulmuştur (Akşahin, 2008: 61-62).

IPA aday ülkeler olarak Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya, potansiyel aday ülkeler olarak Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ ve Kosova'yı kapsamakta olup, IPA kapsamında aday ülkelere yapılan yardımlar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. IPA Kapsamında Yapılan Yardımlar (Milyon Euro)

ÜLKELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Hırvatistan	141,20	146,00	151,20	154,20	157,20	160,40
Makedonya	58,50	70,20	81,80	92,30	98,70	105,80
Türkiye	497,20	538,70	566,40	653,70	781,90	899,50
Arnavutluk	61,00	70,70	81,20	93,20	95,00	96,90
Bosna Hersek	62,10	74,80	89,10	106,00	108,10	110,20
Karadağ	31,40	32,60	33,30	34,00	34,70	35,40
Sırbistan	189,70	190,90	194,80	198,70	202,70	206,80
Kosova	68,30	124,70	66,10	66,10	68,70	70,00
Çok Ülkeli Programlar	109,00	140,70	160,00	160,00	160,80	-

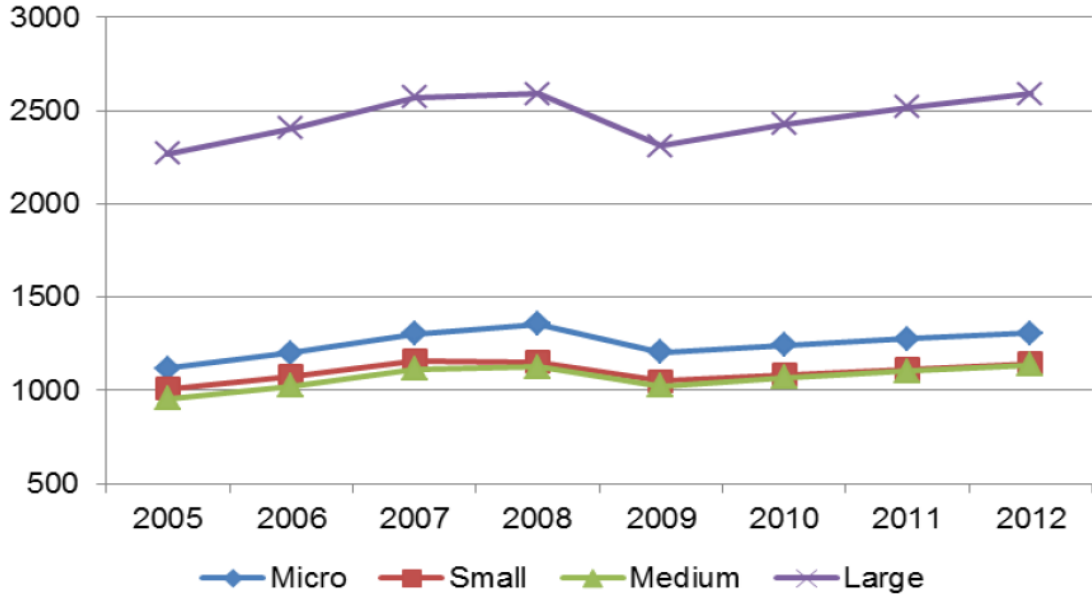
Kaynak: Atak, B. (2009) Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonlar: Türkiye İle Üye Ülkelerin Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme, Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.155.

IPA kapsamında 2007-2013 yılları itibarıyla ülkelere tahsis edilen fon yaklaşık 9,9 milyar Euro tutarındadır. Beş bölüm halinde yapılandırılan IPA, geçiş dönemi ve kurumsal yapılanma desteği yanı sıra çevre, ulaştırma, bölgesel rekabet, insan kaynakları kalkınması ve kırsal kalkınma olarak belirlenen yeni alanlarda katılım öncesi mali destek sağlamaktadır (www.abgs.gov.tr, 2015).

3.1.3. AB'de Küresel Kriz Sonrası Durum

2009 Avrupa Yatırım Bankası ve Eurostat verilerine göre AB bünyesinde faaliyet gösteren yaklaşık 25 milyon KOBİ, 105 milyon kişiye istihdam sağlamış ve Avrupa Gayri Safi Milli Hasılasının 2/3'ünü yaratmıştır. Bunun yanında yenilikçi ve esnek yapıları ile KOBİ'ler yeni teknolojilerin yaratılması ve özümsemesine de büyük katkıda bulunmuşlardır. Dolayısıyla KOBİ'ler AB için özel bir öneme sahip olup, AB esnek ve yenilikçi yapılarını koruyabilmeleri ve bunu rekabet unsuru olarak kullanabilmeleri için KOBİ'leri desteklemiştir (Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2013: 11).

Şekil 7’de AB bünyesinde faaliyet gösteren işletmelerin toplam bilanço büyüklükleri görülmektedir.

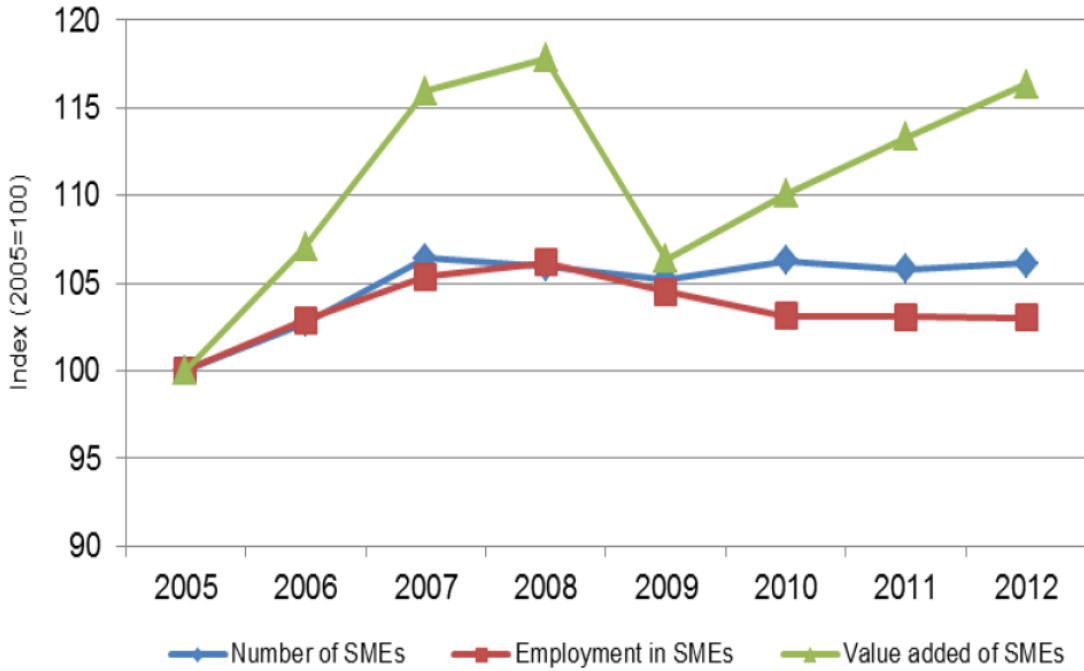

Şekil 7. AB’de Faaliyet Gösteren KOBİ’ler ve Bilanço Büyüklükleri (Milyar Euro)

Kaynak: European Commission. (2012) *Annual Report on Small and Medium-Sized Enterprises in the EU 2011/12*, Rotterdam, s.17.

Şekil 7’de de görüldüğü üzere 2007 yılının ikinci yarısında ABD gayrimenkul piyasasında patlak veren ve 2008 Eylül’ünde uluslararası yatırım bankası Lehman Brothers’ın iflasıyla küresel nitelik kazanan finansal kriz 2009 yılında dünya genelinde ciddi ekonomik daralma meydana getirmiştir. Bununla birlikte birçok firma iflas etmiş, bu da krizi daha da derinleştirmiştir. 2008’de ortaya çıkan kriz 2009 yılında AB içindeki KOBİ sayısında azalmaya neden olmuştur. KOBİ sayısındaki azalmadan daha çok dikkat çeken bir diğer nokta ise KOBİ’lerin istihdam ettiği çalışan sayısındaki azalmalardır.

AB’de faaliyet gösteren KOBİ’lerin istihdam verileri Şekil 8’de görülmektedir.

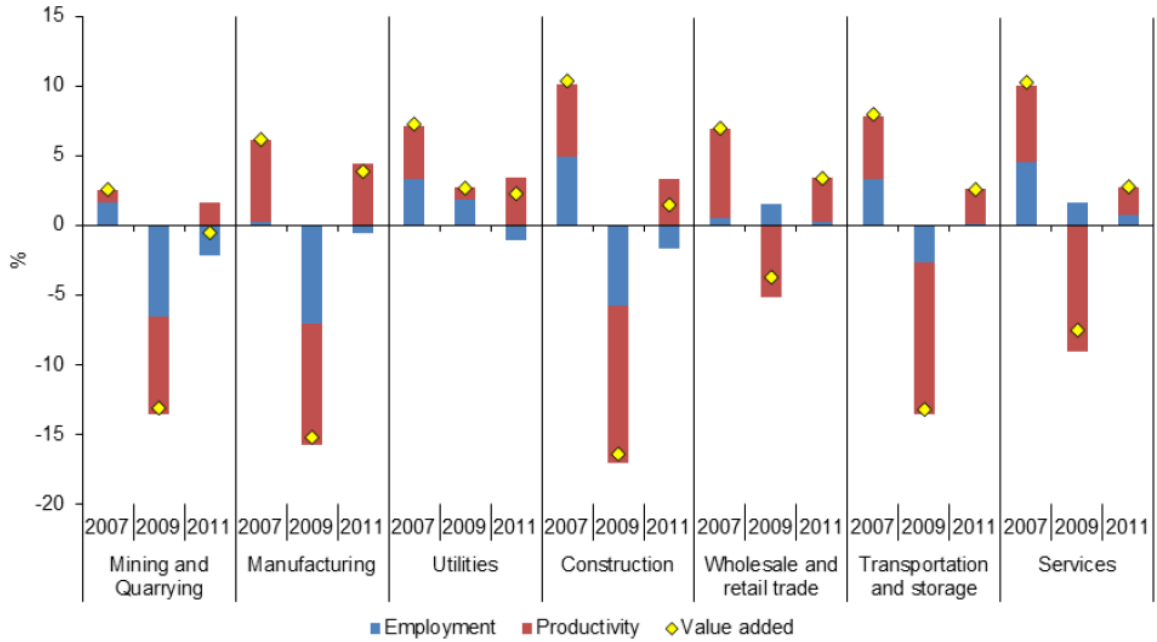
Şekil 8. AB’de Faaliyet Gösteren KOBİ’lerin Sayıları, İstihdam Verileri ve Ürettikleri Brüt Katma Değerler (2005=100)

Kaynak: European Commission. (2012) *Annual Report on Small and Medium-Sized Enterprises in the EU 2011/12*, Rotterdam, s.16.

Şekil 8’de görüldüğü üzere AB’deki KOBİ sayısındaki azalmayla birlikte çalışan sayısında da azalmanın çok yüksek olduğu görülmektedir. Her ne kadar kriz sonrası dönemde KOBİ sayısının tekrar artarak kriz öncesi rakamlarına ulaştığını gözlene de, KOBİ’lerin istihdam verilerinin halen kriz öncesi rakamların çok altında olduğu görülmektedir.

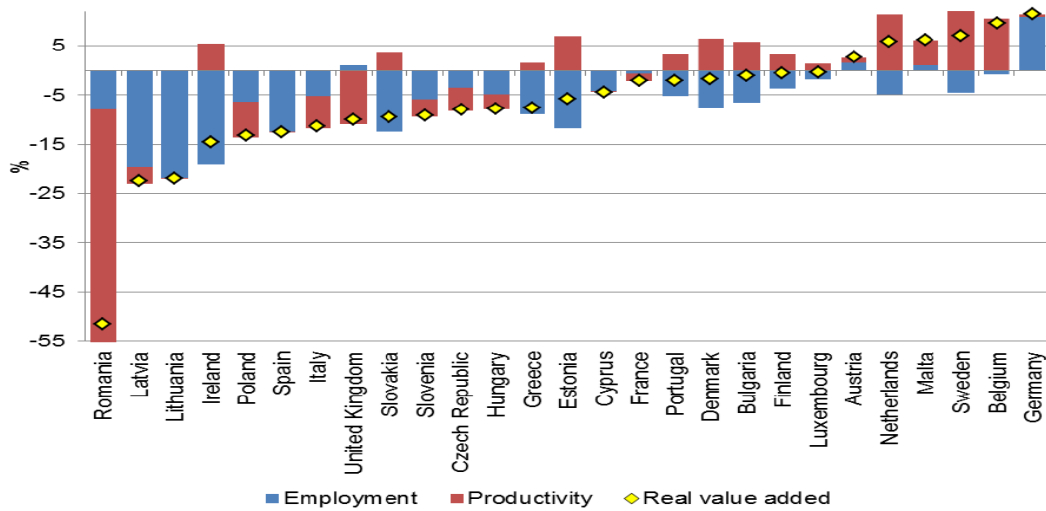
Krizle hazırlıksız yakalanan AB ülkeleri, AB antlaşmalarında ekonomik ve mali politikaların koordinasyonuna ilişkin kesin hükümlerin bulunmamasının da etkisiyle, “krizin etkileriyle ortak mücadele” konusunda çok başarılı bir performans sergileyemediler. Ancak bu alanda bazı AB üye devletleri liderlerinin sorumlu davranışları sonucunda sağlanan koordinasyon krizin bir felaketle sonuçlanmasını önlediysede düşük büyüme hızları ve yüksek işsizliği engelleyememişlerdir (TEPAV, 2010: 2).

Şekil 9 ve Şekil 10'da KOBİ'lerin İstihdam, Verimlilik ve Katma Değer Oranlarındaki Değişmeler sunulmuştur.

Şekil 9. AB'de Sektörel Bazda KOBİ'lerin İstihdam, Verimlilik ve Katma Değer Oranlarındaki Değişmeler (Yıllık %)

Kaynak: European Commission. (2012) *Annual Report on Small and Medium-Sized Enterprises in the EU 2011/12*, Rotterdam, s.27.

Şekil 10. AB'ye Üye Ülkelerde Sektörel Bazda KOBİ'lerin İstihdam, Verimlilik ve Katma Değer Oranlarındaki Değişmeler (Yıllık %)

Kaynak: European Commission. (2012) *Annual Report on Small and Medium-Sized Enterprises in the EU 2011/12*, Rotterdam, s.28.

Şekil 9 ve Şekil 10’da görüldüğü üzere, AB’de faaliyet gösteren KOBİ’leri sektörel açıdan incelendiğinde; 2008 küresel kriz sonrası dönemde elektrik, gaz ve su üretimi ve dağıtım sektöründe firma sayısı olarak önemli bir artış gerçekleşirken, imalat sanayiinde firma sayısı ciddi oranda azalmıştır. Hizmet ve taşımacılık sektörleri gerek işgücü istihdamında gerekse de üretilen katma değer anlamında önemli bir gelişme gösterirken madencilik ve inşaat sektörleri de en fazla gerileme gösteren sektörlerdir. Sektörel verimliliğin ise genel olarak tüm sektörlerde kriz döneminde azaldığı, kriz sonrası dönemde de arttığı gözlenmektedir.

3.2. TÜRKİYEDE KÜRESEL KRİZ DÖNEMİ

Günümüzde her ne kadar büyük işletmeler ekonomik dünyada başrolleri alsada, bu işletmelere hizmet sağlayan KOBİ’ler dünyanın her yerinde ekonomiye can veren kılcal damarları teşkil etmektedir. Bugünün bütün büyük işletmelerinin, birçok riskli girişimin, yeniliğin ve patentin arkasında KOBİ’ler vardır. KOBİ’ler; bugün olduğu gibi gelecekte de gerek sayıları, gerekse sağladıkları istihdam ile dünya ekonomisinde önemli bir yer tutmaya devam edecek, ekonomik çarkın dönmesindeki işlevleri son bulmayacaktır. Bu işlevleri ve ekonomideki önemli rolleri genel anlamda görece güçsüz yapı ve sahip oldukları düşük imkânlar ile birleştirildiğinde, KOBİ’lerin desteklenmesi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de geçerliliğini hala korumakta olan bir konudur (TÜRKONFED, 2009: 16).

3.2.1. Türkiye’de Küresel Kriz Sürecinde KOBİ’lere Sağlanan Destekler

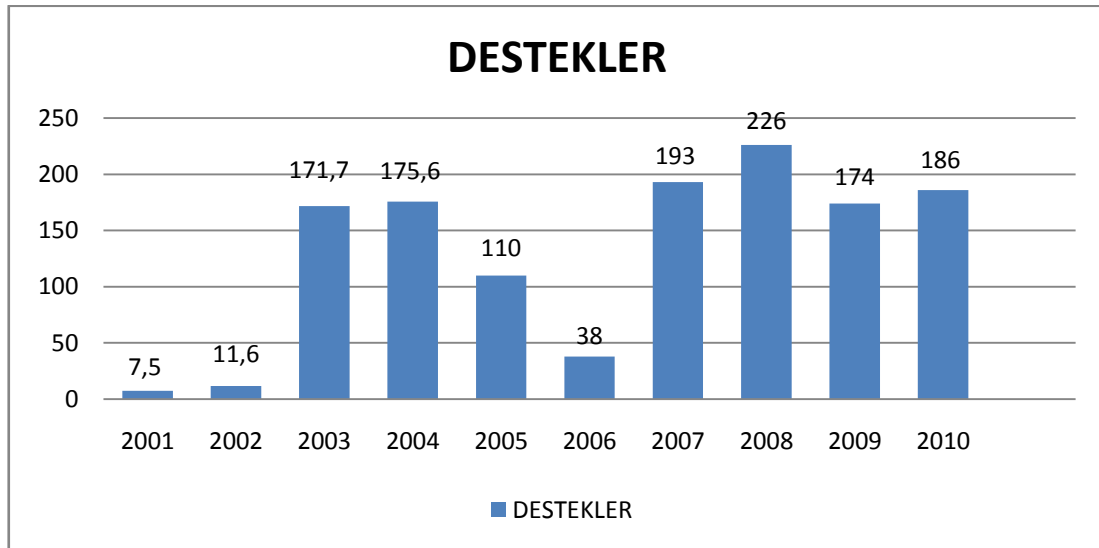
Türkiye daha önceki krizlerin tersine bu krizde dış borç almamıştır ve krizi kendi iç dinamikleri ile atlatmayı amaçlamıştır. Bu iç dinamiklerden en önemlileri aşağıdaki gibi detaylı bir şekilde incelenebilir.

3.2.1.1.KOSGEB’in Sağladığı Destekler

KOSGEB, ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini ve

düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur (20498 Resmi Gazete, 1990: 1). KOSGEB, Destek Yönetmeliği çerçevesinde, çalışmalarını daha çok işletme geliştirme ve ürün kalite geliştirme alanında eğitim ve danışmanlık hizmetlerinde yoğunlaştırmış görünmektedir. KOSGEB, 8 olan KOBİ destek sayısını 38'e çıkarmıştır (22 başlık altında). KOSGEB, aynı zamanda özellikle KOBİ'ler için devletin kendisine tahsis ettiği fonları, AB'nin KOBİ'lere yönelik hibe, destek, kredi ve teşviklerini gereksinim içinde olan KOBİ'lere kullandırmakta ve KOBİ'lerin finansman sorunları için bazı kurum ve kuruluşlarla işbirliğine de gitmektedir (Aykaç, Parlak ve Özdemir, 2009: 372-373).

KOSGEB, KOBİ'lere verilmesi gereken destekleri ya bizzat veren ya da koordine eden ana kuruluş olarak 2001 yılından itibaren 2010 yılına kadar KOBİ'lere vermiş olduğu toplam destekler Şekil 11'de gösterilmiştir.

Şekil 11. KOBİ'lere Verilen Destekler (TL Milyon)

Kaynak: Ulusoy, R. ve Akarsu, R. (2012) “Türkiye’de KOBİ'lere Yapılan Destekler ve İstihdam Üzerindeki Etkileri,” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.115.

Şekil 11’den de anlaşılacağı üzere KOSGEB tarafından 2003 yılı öncesinde çok düşük miktarlarda ve çok az sayıdaki işletmeler desteklemiştir. Fakat 2003 yılından itibaren yüksek bir artış olmuştur. Bu artış, KOSGEB’in 2003 yılında başlattığı yeniden yapılanma çalışmaları sonucu sağlanmıştır.

KOSGEB'in destek programlarını yeniden yapılandırması ve dış kaynaklı ekonomik krizde KOBİ'lerin finansman ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde kredi faiz destekleri ön plana çıkarmıştır. KOSGEB'in kredi Faiz Destekleri Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. KOSGEB Kredi Faiz Destekleri

Yıl	Kredi Adedi	Bankalarca Kullandırılan Kredi Miktarı (Milyon TL)	KOSGEB Kredi Faiz Desteği (Milyon TL)	İşletme Başına Ort. Faiz Desteği (TL/İşletme)
2007	9.679	1.009	127	13.122
2008	23.886	1.789	202	8.456
2009	69.264	2.798	147	2.122
2010	43.310	1.912	147	3.395
2011	48.218	2.603	170	3.525
2012 (Eylül)	6.124	392	88	14.370
Toplam	200.481	10.506	880	4.400

Kaynak: Onuncu Kalkınma Planı, 2013, s.54

Tablo 9'da görüldüğü üzere; KOBİ'lerin kredilere erişimlerinin artırılması amacıyla 2007-2012 döneminde 200.481 KOBİ'nin bankalardan kullandığı toplam 10,5 milyar TL kredinin faizinin 880 milyon TL' si KOSGEB tarafından KOBİ adına hibe olarak bankalara ödenmiştir.

3.2.1.2. Finansal Yeniden Yapılandırma Programı İle Sağlanan Destekler

BDDK, özel sektörün ekonomideki rolünün artırılmasına yönelik yürütülen yatırım ortamının iyileştirilmesi için reform programı kapsamında pek çok düzenleme hayata geçirmiştir. 5569 sayılı Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Mali Sektöre Olan Borçlarının Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun uyarınca 2007 yılı Nisan ayından itibaren iki yıl süreyle uygulanan Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşması ile ödeme güçlüğüne düşen KOBİ'lerin finansal kesime olan borçlarının yeniden yapılandırılması yoluyla ekonomiye kazandırılmaları amaçlanmıştır (BDDK, 2009: 34). KOBİ'lere ilişkin yeniden yapılandırma programı uygulama sonuçları Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. KOBİ-Finansal Yeniden Yapılandırma Programı Uygulama Sonuçları

FİRMALARIN SEKTÖREL DAĞILIMI	2007	2008	2009	Toplam
Gıda ve Hayvansal Ürünler	25	4	1	30
Tekstil ve Tekstil Ürünleri	7	10	1	18
Diğer İmalat ve Yöneticilik Faaliyetleri	12	1	0	13
İnşaat	5	2	0	7
Metal Ürünleri ve İşlenmiş Metal	5	2	0	7
Plastik Ürünleri Üretimi	3	3	0	6
Seramik Fayans ve Karo Üretimi	5	0	0	5
Diğer Sektörler	27	6	1	34
TOPLAM	89	28	3	120
<i>Kapsamdaki Firmalarda Toplam İstihdam</i>	<i>1.526</i>	<i>1.119</i>	<i>54</i>	<i>2.779</i>
<i>Anlaşması Bağlılanan Firma Sayısı</i>	<i>67</i>	<i>35</i>	<i>3</i>	<i>105</i>
<i>Yapılandırılan Borç Tutarı (Bin TL)</i>	<i>20.673</i>	<i>162.134</i>	<i>18.098</i>	<i>200.904</i>

Kaynak: BDDK, 2009

Tablo 10’da görüldüğü gibi uygulama çerçevesinde toplam 2.779 kişinin istihdamını sağlayan 120 adet küçük ve orta büyüklükte firma, yeniden yapılandırma kapsamına alınmıştır. Kapsama alınan firmaların sektörel dağılımı incelendiğinde, bunların başta gıda ve tekstil sektörleri olmak üzere imalat sanayiinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu firmalardan 105 tanesi ile borç yeniden yapılandırma anlaşması düzenlenmiş, toplam 201 milyon TL tutarındaki borç yeniden yapılandırılmıştır.

3.2.1.3.Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Destekleri

Türkiye 7. Çerçeve Programı’na ve CIP-Rekabetçilik ve Yenilik Programı’na katılmıştır. Türkiye, AB’nin Ulusal Bilim ve Yenilik Politikası kapsamında KOBİ’lerin Ar-Ge ve yenilik çalışmalarını desteklemiş olup Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından SANTEZ ve Teknogirişim Programı kapsamında girişimler desteklenmeye başlanmıştır (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 14-15).

05 Temmuz 2007 tarih ve 26573 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Tezleri Projelerinin Desteklenmesine İlişkin Yönetmelik” kapsamında yürütülen Sanayi Tezleri (SAN-TEZ) Programı yürürlüğe girmiştir. SANTEZ, Türk sanayisinin önemli bir kısmını oluşturan KOBİ’lerin Ar-Ge ve Teknoloji kültürü kazanmaları ve sorunlarını üniversitede üretilen bilgi birikimini kullanarak, üniversitelerle işbirliği içinde çözüme alışkanlığı kazanmalarını sağlayan bir destek mekanizmasıdır (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 32).

5746 sayılı “Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun” 12.03.2008 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak 01 Nisan 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun amacı, yenilikçiliğe odaklanmış, nitelikli istihdamı geliştirmiş, katma değeri yüksek ürünler üreten, verimliliği ve rekabet gücü yüksek bir ekonomik ortamın oluşturulmasını sağlayarak Türkiye’nin, uluslararası rekabet gücünün artırılmasını, yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesini ve dünyadaki gelişmelere uygun bir sanayi altyapısının oluşturulmasını teşvik etmektir. Anılan Kanunun girişimcilere yönelik destek mekanizmalarından olan Teknogirişim Sermayesi Desteğinin amacı yüksek eğitilmiş ve nitelikli gençlerin teknoloji ve yenilik odaklı iş fikirlerini katma değer ve nitelikli istihdam yaratma potansiyeli yüksek teşebbüslere dönüştürebilmelerini teşvik etmektir (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 32).

SANTEZ, Teknogirişim Sermayesi ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) kurularak Ar-Ge çalışması yapacak KOBİ’ler için Kuluçka Merkezi yapılması için Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından sağlanan destek aşağıdaki Tablo 11’de verilmiştir.

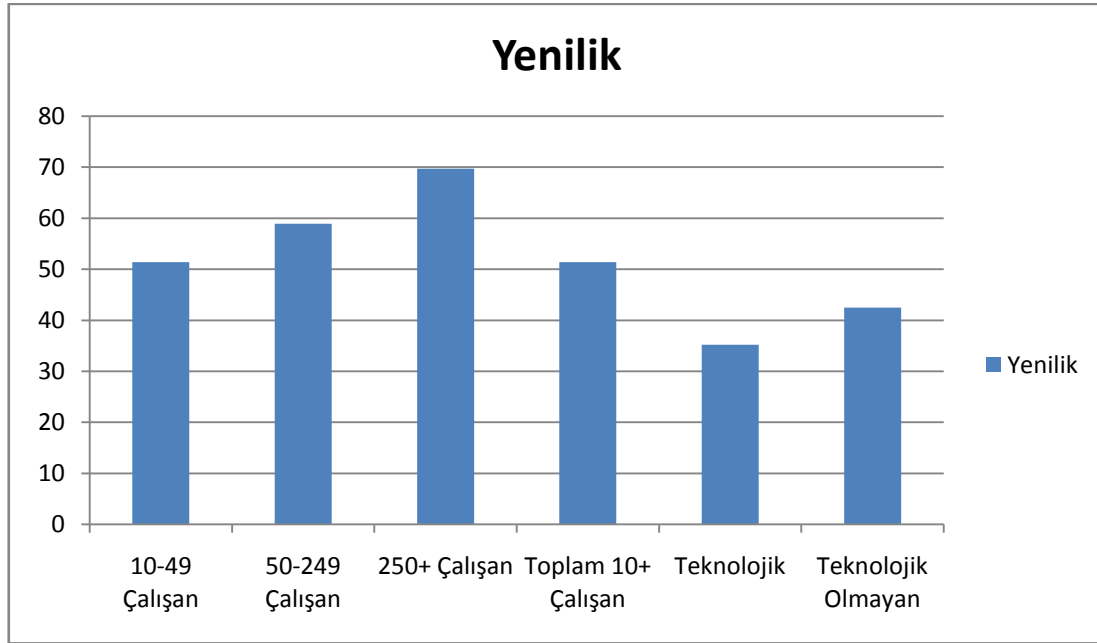
Tablo 11. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının KOBİ’lere Sağladığı Destekler

DESTEKLER (Milyon TL)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
SAN-TEZ Desteği	6,2	9,9	13,5	18,7	43,8	50
Teknogirişim Sermayesi Desteği	-	-	-	-	-	50
TGB Destek Tutarı	9,9	13,6	15	28	30	35

Kaynak: Onuncu Kalkınma Planı, 2013, s.32-33.

Tablo 11’de görüldüğü üzere; Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının, KOBİ’lerin Ar-Ge ve Teknoloji kültürü kazanmaları ve sorunlarını üniversitelerde üretilen bilgi birikimini kullanmaları için uyguladığı SAN-TEZ desteğinin yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Ayrıca bakanlığın Ar-Ge çalışması yapacak KOBİ’ler için sağladığı TGB destek tutarlarının da yıllar itibariyle arttığı gözlenmektedir.

Türkiye, Avrupa Yenilik Sıralamasında 32. sıradan 15. sıraya çıkmayı hedeflemiştir. TÜİK Yenilik Araştırması’na (2010) göre ülkemizde 2008-2010 yıllarını kapsayan üç yıllık dönemde yenilik yapan girişimlerin oranları Şekil 14’te sunulmuştur.

Şekil 12. KOBİ’lerin 2008-2010 Yılları Yenilik Yapma Durumları

Kaynak: Onuncu Kalkınma Planı, 2013, s. 31.

Şekil 14’te görüldüğü üzere; 2008-2010 yılları itibariyle 10+ çalışanı olan girişimlerin yüzde 51,4’ü yenilik faaliyetinde bulunmuştur. Yenilik faaliyetleri girişimlerin büyüklüğü ile doğru orantılı olarak artmaktadır. 10–49 çalışanı olan girişimlerin yüzde 49,4’ü, 50–249 çalışanı olan girişimlerin yüzde 58,9’u ve 250+ çalışanı olan girişimlerin yüzde 69,7’si yenilik faaliyetinde bulunmuştur. İşletmelerin yüzde 35,2’si teknolojik, yüzde 42,5’i teknolojik olmayan yenilik faaliyetinde bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Türkiye’de Ar-Ge sonuçlarının ticarileştirilerek ekonomiye kazandırılması ve süratle diğer işletmelerce kullanımının yaygınlaştırılması konusunda sağlıklı ölçümler bulunmamasına rağmen AB ortalamasının altında olduğu düşünülmektedir (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 11).

3.2.1.4.TUBİTAK Destekleri

Teknolojinin toplumsal faydaya dönüşme sürecini hızlandırmak, özel sektör kuruluşlarının araştırma-teknoloji geliştirme ve yenilik faaliyetlerinin desteklemesi amacıyla Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB) tarafından destekler verilmektedir. Ayrıca Ar-Ge faaliyetlerinin kurum içi ve kurum dışı işbirliğinin sağlanması amacıyla da Araştırma Destek Programları Başkanlığı (ARDEB) tarafından KOBİ’lere yönelik destekleme programları yürütülmektedir (Ersöz ve Ersan, 2010: 10).

TUBİTAK tarafından 2007-2011 yıllarında KOBİ’lere sağlanan Ar-Ge Proje Destekleri aşağıdaki tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. TUBİTAK KOBİ Ar-Ge Destekleri

DESTEKLER	2007	2008	2009	2010	2011
Desteklenen Projelere Verilen Hibe Destek Miktarı (Milyon TL)	102	110	196	160	163
Hibe Desteği Verilen KOBİ Sayısı	454	636	1203	1169	1190
Hibe Desteği Verilen Proje Sayısı	517	732	1400	1367	1416
İşletme Başına Ortalama Destek Miktarı (TL)	223.722	173.460	162.867	136.526	136.722

Kaynak: Onuncu Kalkınma Planı, 2013, s.31

Tablo 12’de görüleceği üzere desteklenen projelere verilen hibe destek miktarı, hibe desteği verilen KOBİ sayısı ve hibe desteği verilen proje sayısında yıllar itibariyle artış gözlenmektedir. Ancak işletme başına verilen destek tutarında yıllar itibariyle azalma olduğu görülmektedir.

3.2.1.5.Halk Bankası Destekleri

Halk Bankası, KOBİ’lerin üretim artışını sağlamak ve yeni yatırımları teşvik etmek, kaliteli ve standartlara uygun, çağdaş ve yeni teknolojiye dayalı üretimleri desteklemek, yurtiçi ve yurtdışı kaynaklardan elde edilen fonlarla KOBİ’lerin gerek

AB gerekse diğer ülke işletmeleri ile rekabet olanağını geliştirmeleri konusunda yardımlarda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ülke içinde ve dışında pazarlanabilir ürünleri, istihdamı artırıcı üretim, kalite ve standardı geliştirici yatırımları finanse etmek amacıyla çeşitli destekler vermektedir. Ayrıca KOBİ'leri dış ticarete yönlendirmek, enformasyon ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla KOBİ'lere danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunmak, çalışanların mesleki eğitimlerine yardımcı olmak, yeni girişimleri teşvik etmek, KOBİ'lere pazarlama, ortaklık, dış finansman konularında yardımcı olacak diğer ülkeler yurtdışı işletmeleri ile iletişimi sağlamak amacıyla KOBİ'lere çeşitli kredi destekleri sunmaktadır (Çolakoğlu, 2002: 150).

Tablo 13'te Halk Bankası tarafından 2007-2012 döneminde işletmelere kullanılan kredilere ilişkin bilgi verilmektedir.

Tablo 13. Halk Bankası KOBİ Kredileri

	Kredi Bakiyesi (Milyon TL)					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Toplam KOBİ Kredileri	9.889	10.445	12.278	15.609	20.011	22.038
Mikro İşletmelere	7.047	6.924	7.163	9.772	12.870	14.314
Küçük İşletmelere	1.870	2.078	2.648	2.611	2.964	2.909
Orta Büyüklükteki İşletmelere	972	1.443	2.466	3.226	4.177	4.815

Kaynak: Onuncu Kalkınma Planı, 2013, s.44

Tablo 13'te görüldüğü üzere; Halk Bankası tarafından 2007-2012 döneminde işletmelere kullanılan kredilerinde yıllar itibariyle artış olduğu gözlenmektedir. HALKBANK, KOBİ kredilerinin payı, KOBİ'lerin finansmanına yönelik uluslararası finans kuruluşlarından sağlanan fonlar, bölgesel kalkınma ajansları ile yapılan işbirlikleri, KOSGEB aracılığıyla kullanılan krediler ve organizasyon yapısında KOBİ'lere özel önem veren değişim stratejileri ile önemli ölçüde artırılmıştır (Halkbank Faaliyet Raporu, 2011: 29).

3.2.1.6. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Destekleri

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) 1991 yılında bağımsız, şeffaf ve izlenebilir bir yapı olarak kamu-özel sektör ortaklığı modeli ile kamu fonlarının özel sektörün Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinde kullanılması hizmetini yürütmek amacıyla kurulan bir vakıftır (Çolakoğlu, 2002: 193). Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfının

Dokuzuncu Plan döneminde gerçekleştirdiği destekler tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Destekleri

	2007	2008	2009	2010	TOPLAM
Desteklenen Proje Sayısı	88	116	113	47	364
Desteklenen Projelerde KOBİ Oranı (%)	88	88	80	86	86
Kullandırılan Destek Tutarı (M ABD Doları)	17,6	21,3	24,8	14,2	77,9
KOBİ Başına Destek Tutarı (M ABD Doları)	200.000	188.500	220.000	302.000	214.000

Kaynak: Onuncu Kalkınma Planı, 2013, s.35.

3.2.1.7. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kapsamında Yapılan Destekler

Küresel krizden çıkışta AB tarafından aday ülkelere Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) programı kapsamında destekler verilmiştir. IPA; aday ülkelerin üyelik sürecini ve AB müktesebatına uyumunu destekleyecek çalışmaları, faaliyetleri ve projeleri finanse eden bir mali yardım aracıdır. Türkiye’de 2002 yılı itibariyle kullanılmaya başlanan AB Katılım Öncesi Mali Yardımının ilk uygulama dönemi 2002-2006 yıllarını kapsamıştır. İkinci dönemi 2007-2013 yıllarını kapsamaktadır. 2007 yılı itibariyle IPA kapsamında Türkiye’ye sağlanan AB desteği başta KOBİ’ler olmak üzere beş farklı alanda kullanılmıştır (AB Genel Sekreterliği, 2010: 1).

Türkiye’ye IPA kapsamında özel sektörün gelişimine yönelik olarak 2007-2010 dönemi için 250,22 milyon Euro, 2011-2013 dönemi için ise 311,74 milyon Euro kaynak ayrılmıştır (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 52). Aşağıdaki tablo 15’te Türkiye’ye Dokuzuncu Plan dönemi için sağlanan AB IPA Mali Yardımları verilmiştir.

Tablo 15. Türkiye'ye Sağlanan AB IPA Mali Yardımları

Mali Yardım (Milyon Euro)						
BİLEŞENLER	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kurumsal Gelişme	256,7	256,1	233,2	211,3	230,6	250,9
Sınır Ötesi İşbirliği	2,0	2,8	9,3	9,5	9,7	9,9
Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	291,4	350,8
İnsan Kaynakları	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	89,9
Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	197,8
TOPLAM	497,2	538,7	566,4	653,7	781,9	899,5

Kaynak: Onuncu Kalkınma Planı, 2013, s.52

Tablo 15'te görüldüğü üzere; Türkiye'ye sağlanan mali yardımın yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Türkiye, IPA projelerinin KOBİ'lere, esnaf ve sanatkâra ve kooperatiflere AB rekabet ortamına uyum sürecinde olumlu katkısından daha etkin olarak yararlanmak istemiştir (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 52).

3.2.1.8.Kredi Garanti Fonu Destekleri

Kredi Garanti Fonu (KGF), küçük ve orta ölçekli işletmeler için sağladığı kefaletle bu işletmelere destek vermekte, yatırımlarının ve işletmelerinin finansmanında banka kredisi kullanmalarını mümkün hale getirmektedir. KGF, KOBİ'lere verdiği kefalet ve üstlendiği risk ile bu işletmelerin daha çok banka kredisi kullanabilmelerini sağlamakta, uzun vadeli ve uygun maliyetli kredilerden küçük işletmelerin de yararlanmasını mümkün hale getirmektedir. Bu sayede girişimcilik teşvik edilmekte, KOBİ'ler lehine ek bir kredilendirme yaratılarak ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkı sağlanmaktadır. KGF kefaletlerinde yenilikçi yatırımların gerçekleştirilmesi, ileri teknoloji içeren küçük girişimler, ihracatın desteklenmesi, istihdam artışı sağlayacak yatırımlar ve bölgesel kalkınma amaçlı yatırımlar KGF kefaletlerinde öncelikli olarak değerlendirilen konulardır (www.kgf.com.tr, 2015). Kredi Garanti Fonu'nun KOBİ'lere verdiği kefaletlerin yıllara göre dağılımı Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16. Kaynaklarına Göre Verilen Kefaletler Öz Kaynaklar

Yıllar	GELEN TALEPLER		VERİLEN KEFALETLER		RİSK	
	Kobi Sayısı	Tutar (TL)	Kobi Sayısı	Tutar (TL)	Kobi Sayısı	Tutar (TL)
1994-2006	4165	360.980.664	2529	185.628.851	1448	53.894.912
2007	595	114.281.876	305	52.995.372	490	55.637.086
2008	1897	557.879.360	1138	284.593.868	910	178.396.334
2009	4110	942.169.781	2605	565.355.714	2023	360.802.304
2010	3726	1.194.101.792	2382	663.023.784	2263	508.402.326
2011	3279	1.251.078.805	1834	601.350.156	2819	596.247.323
2012	3413	1.172.404.429	1694	499.186.783	2807	572.578.644
2013	2800	1.082.383.284	1345	451.494.977	2646	520.707.376
2014/6	2403	586.242.214	1682	234.462.188	3612	
Öz Kaynaklar Toplam	26392	7.402.586.881	11510	3.617.623.787		

Kaynak: www.kgf.com.tr, 2015.

2008 yılının ikinci yarısında etkisini gösteren global finans krizinin ülkemiz KOBİ'leri üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi amacı ile öngörülen önlemlerden birisi de Kredi Garanti Fonu uygulamasının etkinleştirilmesi olmuştur. Kredi Garanti Fonu'nun etkinliğinin artırılmasına yönelik olarak "KOBİ'lerin finansmana erişim imkânlarının geliştirilmesi suretiyle kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması sağlanmıştır. Bu kapsamda Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanacak desteğe ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacı ile 13.07.2009 tarih ve 29851 sayılı Bakanlar Kurulu kararı doğrultusunda KOBİ'lere sağlanacak kefalet teminatlarına Hazine garantisi verilmesi kararı alınmıştır (Yazıcı, 2010: 80-81).

3.2.2. Türkiye'de Küresel Kriz Sonrası Durum

Küreselleşmeye maruz kalan dünya ülkelerinde KOBİ'lerin ekonomik ve sosyal fonksiyonlarının farkında olan tüm kurum ve kuruluşların bu işletmelere destek niteliğinde faaliyetleri olmakla birlikte, bilhassa KOBİ'lerin geliştirilmesini ve desteklenmesini hedefleyen bazı özel kuruluşlar kurulmuştur ve bunlar zaman zaman faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. Tüm dünyada olduğu gibi Türk KOBİ'lerinin de desteklenmesi ve her türlü yardımın yapılması dönem hükümetleri,

meslek kuruluşlarını göreve çağırmiş ve bu işletmelere yönelik düzenlemeler getirmişlerdir (Akgemci, 2001: 39).

Türkiye ekonomisi 2002-2007 yılları arasında büyüme göstermiş olup, fakat bu büyüme kriz döneminde küçülme ile sonlanmışır. Bir ekonomi için diğer önemli bir gösterge olan enflasyon ise kriz dönemine rağmen olumlu bir seyir izlemiştir. 2002-2008 yılları arasında yüksek enflasyon %60 gibi oranlardan tek haneye düşmüştür. Ayrıca faiz oranları da düşmüştür (Yavuz ve Aslan, 2012: 182-183).

Küresel krizin etkilerini azaltmak amacıyla dönem hükümeti bir dizi önlemler almıştır. Devletin vergi destekleri sayesinde reel sektör krizden en az zararlı çıkmıştır. Bu dönemde Varlık Barışı uygulamasına geçilmiş, vergi borçlarının taksitlendirilmesi imkânı getirilmiş, ÖTV ve KDV indirimleri yapılmış, KOBİ'lere kurumlar vergisi muafiyeti getirilmiştir. Alınan önlemlerin bir diğeri ise istihdam destekleridir. İstihdam destekleri içinde kısa çalışma ödeneğinin ve işsizlik ödeneğinin artırılması, İŞKUR'un mesleki eğitim faaliyetinin geliştirilmesi, girişimcilik ve eğitim danışmanlığı hizmeti verilmesi, mevcut istihdamın üstünde ilave istihdam için prim desteği sağlanması yer almaktadır. Bu dönemde yatırım teşvikleri de krizin aşılmasında önemli bir paya sahip olmuştur (Acar, 2013: 17). Türkiye'deki KOBİ'lerin 2003-2008 yılları arasındaki seyri Tablo 17'de sunulmuştur.

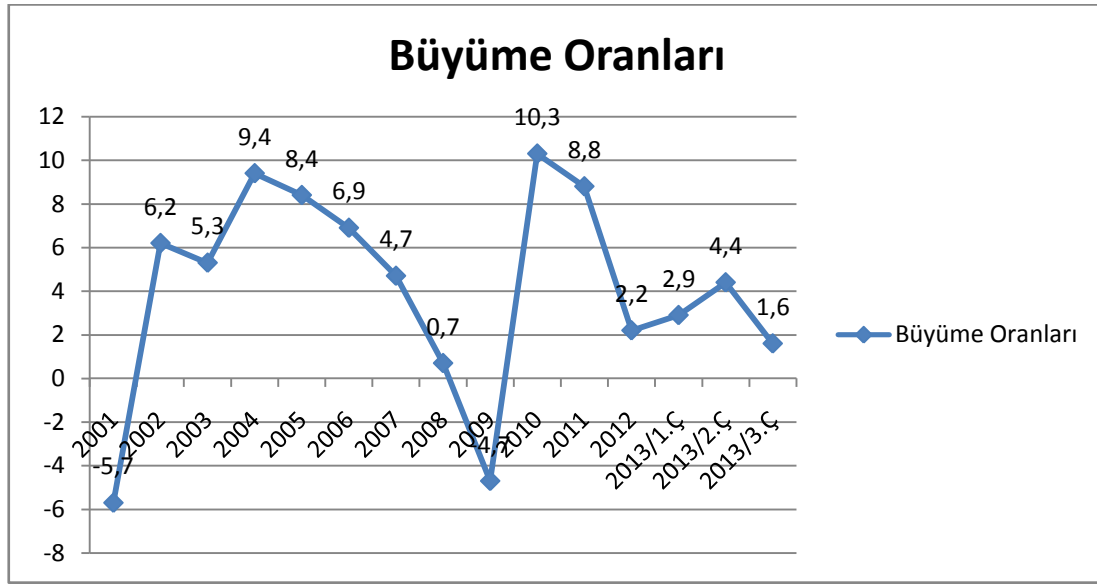
Tablo 17. KOBİ'lerin Ekonomideki Payının Yıllar İçindeki Seyri

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Toplam İstihdam İçindeki Pay (%)	78,7	79,2	80,6	79,4	78,5	78,0
Toplam Katma Değer İçindeki Pay (%)	60,9	56,6	58,5	57,3	56,2	55,2
Toplam Satışlar İçindeki Pay (%)	67,3	69,3	69,4	67,4	67,2	65,5
Toplam Yatırım İçindeki Payı (%)	61,3	57,6	62,0	44,6	44,6	50,0

Kaynak: 2011-2013 Kobi Stratejisi ve Eylem Planı Raporu

Ülkemizde toplam işletmelerin %99'unu oluşturan KOBİ'ler tarafından oluşturulan katma değer, istihdam ve toplam yatırımlar içindeki payların 2008 yılı itibariyle arttığı görülmektedir. KOBİ'lerin 2003 yılından bu yana rekabetin korunması, istihdam yaratma, katma değer sağlama müteşebbis geliştirme ve bölgesel kalkınma aracı olarak önemli görevler üstlendikleri söylenebilir.

2009 yılı Türkiye ekonomisi için zor bir yıl olmuştur. Kriz, finansal kaynaklı olsa da sonuçları itibariyle en çok reel sektörde etkileri hissedilmiştir. Ancak Türkiye'nin 2001 yılında yaşadığı kriz sonrasında uyguladığı yapısal reformlar, ülkenin kamu maliyesi ve bankacılık sektörü altyapısını güçlendirmiş, krizden daha sınırlı düzeyde etkilenmesini sağlamıştır (Acar, 2013: 17). 2001 yılından itibaren alınan önlemler sonucu Türkiye'de yaşanan büyüme oranları Şekil 13'te sunulmuştur.

Şekil 13. Türkiye'nin 2001-2013 Büyüme Rakamları

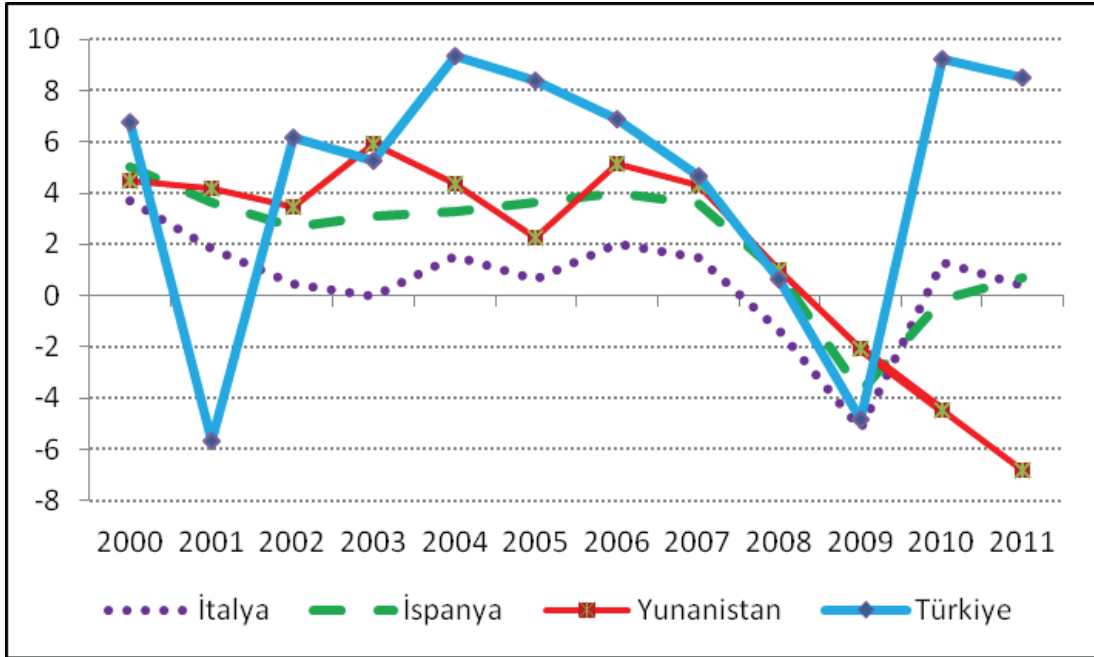
Kaynak: Acar, F. (2013) "Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001-2013)," *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1 (2), s.18.

Şekil 13'te görüldüğü üzere; 2001 yılı sonrası ekonomide alınan tedbirler sonucu, özellikle 2002-2007 yılları arasında yüksek büyüme oranları elde edilmiştir. 2007 yılının ortalarından itibaren dünyada baş gösteren küresel kriz ülkemizi de etkisine almış ve büyüme rakamlarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Bu durum reel sektörü de olumsuz etkilemiştir. 2009 yılındaki krizden tüm ülkeler gibi Türkiye de etkilenmiş büyüme oranı %-4,7 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 13'ten anlaşılacağı üzere; Türkiye dış kaynaklı küresel krizden, uyguladığı mali disiplin, para politikaları ve yapısal reformlarla en hızlı çıkan ve son dönemlerdeki küresel ekonomik belirsizlikten görece olarak az etkilenen ülkelerdendir. Nitekim 2010 yılı döneminde büyüme %10,3 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin, 2002-2012 döneminde yıllık ortalama büyüme oranı %5,2 olmuştur. 2010 ve 2011 yıllarında kaydedilen yüksek büyüme hızları sonrasında iç ve dış talebi dengelemeye yönelik alınan tedbirler sonucunda 2012 yılında ve 2013 yılı ilk üç çeyrekte büyüme hızı yavaşlamıştır.

Türkiye ekonomisinin geçirmiş olduğu 1994 ve 2001 krizleri doğrudan mali sektörü etkilemiş olmasına rağmen, 2008 küresel krizi reel sektörü etkilemiştir. Dünya genelinde yaşanan likidite ve güven problemleri, doğrudan yabancı sermaye girişleri ve portföy yatırımları gibi kısa vadeli para hareketlerinin azalmasına neden olmuştur (Ünal ve Kaya, 2009: 1). Küresel krizin dünyada meydana getirmiş olduğu etkilerin görülebilmesi amacıyla, krizden en çok etkilendiği düşünülen ve benzer özellikler taşıyan dört ülkenin büyüme oranları Şekil 14'te sunulmuştur.

Şekil 14. Ekonomik Büyüme Oranları

Kaynak: Göçer, İ. ve Özdemir, A. (2012) “2008 Küresel Krizinin Yayılma Süreci ve Etkileri: Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonometrik Bir Analiz,” *Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1), s.195

Şekil 14'te görüldüğü üzere; bu dört ülke arasında 2009 yılında en fazla ekonomik küçülme Türkiye'de yaşanmıştır. Kriz sonrası dönemde ise en fazla büyüme oranı, yine Türkiye için söz konusu olmuştur. Türkiye 2010 yılında %9,2; 2011 yılında % 8,5 büyüme oranı ile Çin'den sonra dünyanın en hızlı büyüyen

ekonomisi durumundadır. Bu durum Türkiye’de krizin etkilerinin büyük oranda ortadan kalktığı konusunda fikir vericidir. Yunanistan ekonomisi kriz döneminde önemli oranda gelir kaybına uğramış ve hala küçülmeye devam etmektedir. 2011’de de ekonomisi %6,8 küçülmüştür. 2009’da diğer ülkelerde de büyüme oranı düşmüş, ancak 2010’da tekrar toparlanma başlamıştır (Göçer ve Özdemir, 2012: 196).

SONUÇ

Kriz kavram olarak, işletmelerin yaşamlarını tehdit eden durum olarak değerlendirilmektedir. Küreselleşen dünyada herhangi bir ülkede ortaya çıkan krizin başka ülkeleri de krize götürdüğü görülebilmektedir. Krizin başladığı ülkenin dünya ekonomisindeki ağırlığı ne kadar fazlaysa, krizin dış etkilerinin de o kadar çok olduğu söylenebilir. Özellikle 2007 yılı ortalarında ABD finans piyasasında mortgage sistemindeki problemlerle başlayıp, 2008 Eylül ayında Lehman Brothers'ın iflasıyla etkileri ortaya çıkan küresel finansal kriz, tüm dünya ekonomilerinin başta finans sektörlerini ardından da reel sektörleri ile birlikte KOBİ'lerini etkilemiştir.

İlgili literatür incelendiğinde KOBİ'lerin tanımlanması ve büyüklüklerinin belirlenmesi konusunda çeşitli görüş farklılıkları olduğu görülmüştür. KOBİ'lere yönelik çalışması bulunan her kurum veya kuruluş, görev anlayışları ve hizmet götürmeyi hedefledikleri işletme grupları açısından farklı tanımlamalar yapabilmişlerdir. Tanımlardaki sınırlar, genellikle ülkelerin ekonomilerinin büyüklüğüne bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle, KOBİ deyimini, hukuki olmaktan çok ekonomik bir anlam taşıyabilmektedir.

Günümüzde KOBİ'lere; katma değer ve istihdam yaratıcı etkileri, değişen Pazar koşullarına hızlı uyum sağlama esneklikleri, büyük işletmeleri tamamlama yetenekleri, bölgelerarası dengeli büyümeye olumlu etkileri ve daha adil gelir dağılımına katkıları nedeniyle tüm ülkeler tarafından önem verilmektedir. Dolayısıyla KOBİ'ler AB ve Türkiye ekonomisinin belkemiğini oluşturmaktadır. Bu işletmelerin istihdam yaratma yeteneği yüksektir ve iş dünyasında yeni fikirlerin gelişip serpilmesine olanak sağlarlar. Bu nedenle küçük işletmeler ve girişimcilik için mümkün olan en uygun iş ortamının sağlanması yönünde çabalar artmıştır.

Bu çalışma, 2008 yılında ABD Mortgage kredileri ile patlak veren ve kısa bir sürede bütün dünyayı etkisi altına alan, finans sektöründen reel sektöre sıçrayan küresel krizin; ekonomik hayatın önemli aktörlerinden olan KOBİ'lere etkisi sonucu AB ve Türkiye'de geliştirilen teşvik ve destekleri tespit etmeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda genel olarak kriz kavramı ele alındıktan sonra AB ve Türkiye'deki önemi sayısal göstergeler ve toplumsal boyutuyla kanıtlanmış olan

KOBİ'lerin özellikleri, avantajları, sorunları, mevcut destekleyici yapıları incelenmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde; AB ve Türkiye'de KOBİ'lere yapılan desteklerin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yapılan destekler yetersiz kaldığı, toplam krediler içindeki paylarının giderek düştüğü, kredi maliyetlerinin yükseldiği görülmektedir. Bu nedenlerle, hem ekonomik açıdan hem de istihdam açısından, bugüne kadar AB ve Türkiye'de KOBİ'lerden beklenen sonucun alınmadığını söylemek mümkündür.

Türkiye'deki KOBİ'lerin 2003 yılından bu yana rekabetin korunması, istihdam yaratma, katma değer sağlama müteşebbis geliştirme ve bölgesel kalkınma aracı olarak önemli görevler üstlendikleri söylenebilir. Ancak KOBİ'lerin istihdam ve işletme sayısı açısından taşıdıkları öneme rağmen oluşturdukları katma değer AB ülkeleriyle kıyaslandığında azlığı, onların geliştirilmesi ve desteklenmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

KOBİ'lerin ekonomik büyümeye ve kalkınmaya, sosyal gelişime, sağlıklı kentleşmeye, toplumsal barış ve huzurun sağlanmasına önemli oranlarda katkıları olduğu gerçeği göz önüne alınarak, krizlere karşı KOBİ'leri desteklemeleri, krizi sağlıklı bir şekilde yönetebilmeleri için gerekli tedbir ve planlamaların yapılması gerekmektedir.

Küreselleşme olgusuyla birlikte belirsizlik düzeyinin arttığı günümüzde KOBİ'lerin finansal kuruluşlardan ve yeni yatırım araçlarından yararlanmaları için uygulanan hukuki alt yapının daha fazla esnetilmesi zorunlu görünmektedir. KOBİ'lerin kredilerden daha fazla pay alabilmesi için mevcut zorlukların ortadan kaldırılması, alternatif finansman tekniklerinden yararlanması için daha fazla teşvik edilmesi, bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede dünyadaki teorik ve pratik gelişmelerden haberdar olmak için Üniversite-KOBİ işbirliği mekanizmasının geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- 5891 Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun (1990, 20 Nisan) *Resmi Gazete*, 20498.
- AB Genel Sekreterliği. (2010) *Avrupa Birliği Hibe Programları Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşlarına Sağlanan Destekler*, Ankara: Ofset Fotomat.
- AB Genel Sekreterliği. (2011) *Avrupa Birliğinde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gücünün Artırılmasına Yönelik Girişimler: Euro Rekabet Paketi*, Ankara: Ofset Fotomat.
- Abdioğlu, H., Büyükşalvarcı, A. ve Dinç, E. (2010) "Şirketlerin Mali Yapıları Üzerinde Ekonomik Krizlerin Etkileri: 2001 Ve 2008 Ekonomik Krizleri Üzerine Bir Araştırma," *Akademik Fener*, (14), 27-58.
- Acar, F. (2013) "Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001-2013)," *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1 (2), 15-32.
- Açma, B. ve Yenişen, K. (2013) "Kafkasya'nın Ekonomik Potansiyeli ve Dönüşümü İçin Politika ve Stratejiler," *Yönetim ve Ekonomi*, 20 (2), 131-149.
- Afşar, M. (2011) "Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (2), 143-171.
- Ak, R. ve Bingül, B. A. (2011) "Ekonomik Kriz Sürecinde Kadın İşgücü ve Yoksulluk," *Paper Presented At Econanadolu 2011: Anadolu International Conference in Economics II*, Eskişehir, 1-13.
- Akat, İ., Budak, G. ve Budak, G. (2002) *İşletme Yönetimi*, İzmir: Barış Yayınları.
- Akay, D vd., (2003) *Türkiye'de "KOBİ'ler İçin Eğitim Hizmetleri" Pazarı*, Ankara: KOSGEB-Avrupa Eğitim Vakfı Araştırma Projesi Raporu.
- Akbulut, R. (2010) "Son Yaşanan Küresel Finansal Kriz ve Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri," *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2 (2), 45-68.
- Akdağ, M. (2005) "Halkla İlişkiler ve Kriz Yönetimi," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.1-20

- Akdemir, B. (2010) "Kriz Sürecinde İşten Çıkarılan ve Çalışan İşgörenlerin Stres Faktörlerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Araştırma," *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39 (1), 125-140.
- Akdeniz, M. B. (2005). KOBİ'lerin Ekonomik ve Sosyal Yapı İçindeki Yerleri, Destekleyici Kurumsal Çevreleri ve Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Yeniden Yapılandırılmaları, http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/13/69-90.pdf, Erişim Tarihi: 18.04.2014.
- Akgemci, T. (2001) *KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler*, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB.
- Akkaya, G. C. ve İçerli, M. Y. (2001) "KOBİ'lerin Finansal Problemlerinin Çözümünde Risk Sermayesi Finansman Modeli," *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (3), 61-70.
- Akkuş, A. (2009) KOBİ'lerin Finansman Sorunları ve Basel II'nin KOBİ'lere Etkileri: İstanbul İlinde Bir Uygulama, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Akmeşe, H. ve Çetin, H. (2009) "2008 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye Ekonomisi ve Türk-Azeri Ekonomik İlişkileri Üzerindeki Etkileri," *Journal of Azerbaijani Studies*, <http://www.jhss-khazar.org/2009-12-1/2008%20dunya%20ekonomik%20krizinin%20turkiye%20ekonomisi%20ve%20turk.pdf>, erişim tarihi: 11.12.2014.
- Aksu, A. (2009) "Kriz Yönetimi ve Vizyoner Liderlik," *Journal of Yasar University*, 4 (15), 2435-2450.
- Aksu, B., Koç, K.H. ve Karademir, D. (2009) "Türkiye Mobilya Endüstrisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) Gelişebilirlik Potansiyelinin Değerlendirilmesi," *1. Uluslararası 5. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sempozyumu*, Konya: Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu, 3378-3389.
- Akşahin, S. B. (2008) Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumu, Ankara: Tarım ve Köyişleri

Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı,
Yayınlanmamış AB Uzmanlık Tezi.

- Aktan, C. C. ve Şen, H. (2001) "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri,"
Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı, (42), 1225-1230.
- Aktaş, M. ve Şen, B. (2013) "2008 Global Ekonomik Krizinin Öncü Göstergeleri ve
Ülkeler Üzerinde Bir Uygulama," *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (1),
137-147.
- Alkış, H. ve Temizkan, V. (2012) "Kobi'lerin Yönetimsel Sorunlarının Çözümünde
Japon Yönetim Sisteminin Rolü," *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi*, 2 (1), 111-142.
- Altay, N. O. ve Gacener, A. (2003) "Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Finansman
Sorunlarının Çözümünde Banka Dışı Finansal Kurumlar ve Venture Capital
Örneği," *Active*, 1-13.
- Ar, A. A. ve İskender, H. (2005) "Türkiye'de KOBİ'ler ve KOBİ'lerde Planlama,
Uygulama ve Denetim," *Mevzuat Dergisi*, 8 (87),
<http://www.mevzuatdergisi.com/>, Erişim Tarihi: 15.12.2014.
- Aras, G. ve Müslümov, A. (2001) "Küreselleşme Sürecinde KOBİ'lerin Finansal ve
Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri", 21. Yüzyılda KOBİ'lerin
Finansman Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, Yayınlanmış Tebliğ,
Kıbrıs.
- Atak, B. (2009) Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonlar: Türkiye İle Üye Ülkelerin
Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme, Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Atıcı, G. ve Gürsoy, G. (2010) *Uluslararası Finansal Krizler ve Türk Bankacılık
Sektörü*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Avcı, M. A. ve Altay, N. O. (2013) "Finansal Krizlerin Belirleyenleri Ve
Öngörülebilirliği: Türkiye Üzerine Bir Uygulama," *Ege Akademik Bakış*, 13
(1), 113-124.

- Avcı, M. A. ve Altay, N. O. (2014) "Finansal Krizlerin Öngörüsünde Regresyon Ağaçları Modeli: Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Bir Analiz," *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (12), 191-212.
- Ay, A. (2011) Dünya Ekonomisinde Yaşanan Başlıca Ekonomik Krizlerin Analizi ve Krizden Çıkış Politikaları -Öneriler ve Görüşler-, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ay, C. ve Ünal, A. (2002) " Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Yeni Bir Pazarlama Anlayışı: Gerilla Pazarlaması," *Yönetim ve Ekonomi*, 9 (1-2), 75-85.
- Ay, H. M. ve Talaşlı, E. (2007) "Türkiye’de Kobi’lerin İhracattaki Yeri ve Karşılaştıkları Sorunlar," *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*, Mayıs, s.173-184.
- Aydoğan, E. (2004) "1980’den Günümüze Türkiye’de Enflasyon Serüveni," *Yönetim ve Ekonomi*, 11 (1), 91-110.
- Ayık, Y. Z. ve Keskin, G. (2008) "KOBİ’lerin Genel Sorunları ve Düşünülen Çözüm Önerileri Üzerine Erzurum’da Bir Uygulama," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (2), 469-481
- Aykaç, M., Parlak, Z. ve Özdemir, S. (2009) *Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Arttırılması ve Türkiye’de Kobi’ler*, İstanbul: İTO Yayınları Yayın NO: 2008-24.
- Bahar, O. ve Erdoğan, E. (2011) "1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Finansal Regülasyon Politikaları," *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 1-19.
- Bakan, İ., Akyüz, M., Eyitmiş, A. M. ve Doğan, İ.F. (2011) "Ekonomik Krizin İnsan Davranışları Üzerine Etkilerine Yönelik Malatya’da Bir Alan Çalışması," *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 1-23.
- Ban, Ü., Güzel, A. ve İltaş, Y. (2010) "Küresel Mali Krize Karşı Türk KOBİ’lerinde Davranış Şekilleri ve Değişiklikleri," *TSA*, 14 (1), 59-71.

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), (2009) *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*, alışma Tebliği, İkinci Baskı. Ankara.
- Bayar, Y. (2014) "Euro Bölgesi Borç Krizi İle Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizinin Karşılaştırılmal Analizi," *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (22), 211-231.
- Bayraktutan, Y. ve  zkaya, M. H. (2002) "IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya'da Ekonomik Performans Sonuçları," *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (3), 1-18.
- Bayülken, Y. ve Kütükoğlu, C. (2012) *K uk Ve Orta  lekli Sanayi İşletmeleri (Kobi'ler)*, Ankara: TMMOB Yayını No: MMO/583.
- Berikols, B. Z. (2008) "Yeni Ekonominin Finansal Krizler  zerine Etkileri: Türkiye Kasım 2000-şubat 2001 Krizleri," *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (2), 1-15.
- Bilge, O. (2009) *Ekonomik Krizlerin Yoksulluk  zerine Etkileri*, Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi.
- Bilici, N. ve Kolçak, M. (2013) *KOBİ'lere Sağlanan Finansal Desteklerin  retim ve İstihdama Katkıları: Erzurum Alt Bölgesinde (Erzurum-Erzincan-Bayburt) Bir Uygulama*, Erzurum: Erzurum SMMM Odası, Eğitim Yayınları, 2013/1.
- Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2011) *KOBİ'ler Büyüyor Türkiye Büyüyor*, Ankara: KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, 2011-2013.
- Bocutoğlu, E. ve Ekinci, A. (2009) "Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası," *Maliye Dergisi*, (156), 66-82.
- Bozgeyik, A. (2004) *Krizleri Fırsata Dönüştürmek*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Büyükşalvarcı, A. (2011) "Finansal Analizde Kullanılan Oranlar ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişki: Ekonomik Kriz Dönemleri İçin İMKB İmalat Sanayi şirketleri  zerine Ampirik Bir Uygulama," *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25 (1), 225-241.

- Can, A.V. (2010) "Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi," *Mali Çözüm*, (97), 21-48.
- Cansız, M. (2008) *Türkiye'de Kobi'ler ve KOSGEG*, Ankara: DPT Yayın No: 2782.
- Coşkun, A. (2003) "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi," *Atatürkçü Düşünce Dergisi*, (4), 72-77.
- Coşkun, M. N. vd. (2012) *Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*, (T. B. Birliği, Dü.) İstanbul: G. M. Matbaacılık ve Ticaret A.Ş.
- Çadircı, H. (2011) 2008 Küresel Ekonomik Krizin Kobilere Etkisi Ve Isparta İli Örneği, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çalışkan, Ö. V. (2003) "Uluslararası Finansal Krizler," *Ekonomik Yaklaşım*, 14, (49), 225-245.
- Çaman, K. Ö. ve Çilingiroğlu, N. (2009) "Ekonomik Krizler ve Sağlığa Etkisi," *Toplum Hekimliği Bülteni*, 28 (2), 1-11.
- Çatal, M. F. (2007) "Bölgesel Kalkınmada Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Rolü," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, (2), 333-352.
- Çatalbaş, K. G. ve Çatalbaş, E. (2008) "Finansman Sorunu Yaşayan KOBİ'ler, Basel II ve Bankacılık Sektörü," *Bankacılar Dergisi*, (66), 3-12.
- Çelik, A. ve Akgemci, T. (1998) *Girişimcilik Kültürü ve KOBİ'ler*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım No: 45.
- Çenberci, E. (2013) "Yunanistan Borç Krizi Ve Türk - Yunan Turizmine1 Etkileri (2011 Yılı İncelemesi)," *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, (7), 106-121.
- Çetinkaya, E ve Erdoğan, E. (2010) "Küresel Ekonomik Krizin KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri: Sakarya'daki KOBİ'ler Üzerine Bir Araştırma," *Çimento İşveren Dergisi*, (2), 30-41.

- Çil, Ö. E. (Tarih yok) "Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri," *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (32), 17-24.
<http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayiyi32/eceozturkcil.pdf>, Erişim Tarihi: 03.03.2014.
- Çolakoğlu, M. H. (2002) *KOBİ Rehberi*, Ankara: Yorum Matbaacılık.
- Dablan, A. (2010, Eylül-Ekim) "KOBİ'lerde Karşılaşılan Problemler ve Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP) İle Çözüm Önerileri," *Active Yönetim*, 42-52.
- Dallaryan, S. (2007) "Küçük ve Orta Ölçekli Konaklama İşletmelerinde Yönetim Sorunlarını Ortaya Çıkarmaya Yönelik Bir Uygulama - Sultanahmet Bölgesi Butik Otelleri," *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 31-42.
- Delice, G. (2003) "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif," *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (20), 57-81.
- Devecioğlu, S. (2009). Küresel Ekonomik Krizin Futboldaki Görünümü, s.1-12
<http://www.fesam.org> (Erişim Tarihi: 24.06.2013).
- Dinçer, Ö. (2007) *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, 6. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Dinçer, Ö. ve Fidan, Y. (2009) *İşletme Yönetimine Giriş*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- DPT, (2006) "Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)," Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Bölgesel Gelişme Politikaları ve AB'ye Ekonomik Sosyal Uyum Alt Komisyonu Raporu, Ankara.
- DPT, (2006) "Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)," Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu İl Gelişme Stratejileri Ve Politikaları Alt Komisyonu Raporu, Ankara.
- Duman, D. (2013) "1929 Dünya Ekonomi Krizi ve Ulusal Ekonomiye Güçlendirme Mücadelesinde Kadınlar," *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (5), 211-224.
- Duman, M. ve Samadov, N. (2003) "Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İktisadi ve Ticari İlişkilerin Yapısı Üzerine Bir İnceleme," *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (6), 25-47.

- Durmuş, S. (2010) "Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar," *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 31-46.
- Durmuş, S. (2011) Türkiye'de 2000'den Sonra Yaşanan Ekonomik Krizler ve Kriz Döneminde Tüketicilerin İktisadi Davranışları, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Dursun, H. (2009) "Serbest Piyasa Düzeni = Kriz, Çöküntü ve Felaket (Arjantin Örneği ve Çıkartılacak Dersler)," *TBB Dergisi*, (82), 1-39.
- Durusoy, S. (2009) "Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği," *Alternatif Politika*, 1 (3), 363-389.
- Dünya Bankası Grubu, (2014) *Dünya Bankası Grubu - Türkiye İşbirliği: Ülke Programının Görünümü*, Ekim.
- Eğilmez, M. (2009) *Küresel Finans Krizi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ekşi, İ.H (2007) Finansal Krizlerin KOBİ'ler Üzerine Etkileri ve Başarılı-Başarısız KOBİ'lerin Kriz Dönemi Stratejileri, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Elçi, S. (2007) Avrupa Birliği Yapısal Fonları, Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Yayınlanmamış AB Uzmanlık Tezi.
- Engin, M. B. (2007) "Gelişmiş ve Yükselen Piyasalarda 1990 Sonrası Görülen Finansal Krizler ve Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri," *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 35-60.
- Erdem, N. ve Atbaşı, F. D. (2011) "Finans Sermayenin Kriz Döngüsü: Merkez-Çevre "Yakınsaması"," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (4), 33-66.
- Erdoğan, H. H. (2010) "Global Mali Kriz Döneminde KOBİ'lerin Kredi Temininde Yaşadıkları Sorunlar: İzmir İli Tekstil Sektöründe Bir Araştırma," *14. Ulusal Finans Sempozyumu*, Konya: Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 305-315.

- Erer, E. ve Erer, D. (2013) "Ekonomik Krizlerin Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği," *17. Finans Sempozyumu*, Muğla: 23-26 Ekim, s.32-44.
- Ergincan, Y. ve Yayla, Ü. (2013) "2008 Finansal Krizi Sonrasında AB ve ABD'de Önemli Düzenlemeler ve Yeni Türk Sermaye Piyasası Kanunu'na Etkileri," *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim, s.51-72.
- Erkekoğlu, H. ve Bilgili, E. (2005) "Parasal Krizlerin Tahmin Edilmesi: Teori ve Uygulama," *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (24), 15-36.
- Erol, M. (2010) "Ekonomik Kriz ve Kobi'ler," *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5 (1), 165-181.
- Ersöz, O. ve Ersan, T. (2010) *KOBİ'lerin Finansmana Erişimi ve Yararlanabilecekleri Destek Programları*, TOBB AB Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Ersöz, V. (2010) *AB, Türkiye ve Konya'da KOBİ'lerin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayını.
- European Commission. (2012) *Annual Report on Small and Medium-Sized Enterprises in the EU 2011/12*, Rotterdam.
- Gafuroğlu, Ş. (2007) Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Genç, E. (2010) Küresel Finansal Krizin KOBİ'lerin Finansman Kararlarına Etkisi: Uşak İli Örneği, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gençtürk, M. (2008) *İşletmelerin Finansman Kararlarına Finansal Krizlerin Etkileri*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gençtürk, M., Dalğar, H. ve Yılmaz, T. (2011) "Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansman Kararlarına Etkileri: İMKB'de İşlem Gören İşletmeler Üzerinde Bir Araştırma," *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12 (1), 187-207.

- Göçer, İ. ve Özdemir, A. (2012) "2008 Küresel Krizinin Yayılma Süreci ve Etkileri: Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonometrik Bir Analiz," *Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1), 191-210.
- Göktaş, A. (2001) "KOBİ'lerin Rolü, Sorunları ve Bunlara Dönük Destek Politikalarındaki Değişiklikler," *Yaklaşım Dergisi*, (104), 94-102.
- Güler, E. ve Yılmaz, B. (2009) "Ekonomik Kriz, Kobi'lere Yansıması ve Bir Çıkış Yolu Olarak Barter," *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (18), 87-104.
- Gümüştekin, G. E. (2005) "Kobi Niteliğindeki Aile Şirketlerinin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Kütahya Seramik Sanayi Örneği," *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (1), 71-93.
- Güzel, S. (2009) "2008 Küresel Ekonomik Krizi ve İMF'nin Önerdiği Ekonomi Politikalarının Krizle Mücadeledeki Rolü," *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 55-69.
- Halk Bankası Faaliyet Raporu, (2011).
- Işık, N. (2005) "Finansal Krizlerin Ortaya Çıkmasında Sermaye Hareketlerinin Rolü: Rusya, Türkiye ve Arjantin Krizleri," *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5 (2), 83-97
- Işık, N. ve Duman, E. (2012) "1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri," *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 73-101.
- Işık, N. ve Duman, E. (2012) "Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz," *Yönetim ve Ekonomi*, 19 (2), 239-260.
- Işık, S. ve Togay, S. (2002) "Para Krizi Modellerinin Eleştirisi ve Uluslararası Para Sisteminin Düzenlenmesine Yönelik Keynesyen Öneriler," *İktisat, İşletme ve Finans*, 17 (191), 31-53.
- Işık, S., Duman, K. ve Korkmaz, A. (2004) "Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması," *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 19 (1), 45-69.

- İpçioğlu, İ., Haşit, G. ve Taşer, A. (2006) "AB (Avrupa Birliği) ve Mermer Sektöründeki KOBİ'ler: AB'yi Algılamaları ve Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 233-252.
- Kaderli, Y. ve Küçükkaya, H. (2012) "2008 Dünya Finansal Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Bazı Ülkelerle Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi," *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 85-96.
- Kalaycı, İ. (2014) "İktisadi Kriz Karşısında 'Sürdürülebilir' Refah Devleti," *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 4 (2), 89-119.
- Karabıçak, M. (2010) "Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (3), 251-270.
- Karabulut, G. (2002) *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, İstanbul: Der Yayınları No: 328.
- Karacan, R. (2014) "Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'de Ekonomik Krizler, Sermaye Hareketleri ve ABD Doları Arasındaki İlişi," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (33), 763-773.
- Karakoç, A. (2010) KOSGEB Kaynaklı KOBİ Destekleri ve Bütçe İlişkisinin Değerlendirmesi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kayral, İ. H. (2008) Küçük ve Orta Boy İşletmelere (KOBİ) Yönelik Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri Pazarı ve Seçilmiş Bir Bölgedeki KOBİ'lerin Yapılarının Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İhtiyaçlarına Etkileri Üzerine Bir İnceleme, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Keown-McMullan, C. (1997) "Crisis: When Does A Molehill Become A Mountain?," *Disaster Prevention and Management*, 6 (1), 4-10.

- Keskin, H. Ü. (2004) Ekonomik Krizlerde Küresel Güçler: 2001 Türkiye Ekonomik Krizi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kılıç, R. (2011) Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde Bir Öz Yetenek Oluşturma Stratejisi Olarak İnovasyon: Balıkesir İli ve Çevresinde Bir Araştırma, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kılıçer, T. (2013) "KOBİ'ler İçin Girişimci Pazarlamanın Anahtarı: Pazarlama İlişki Ağları," *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8 (2), 141-166.
- Kınaytürk, Z. (2006) 1990 Yılından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) Üzerindeki Etkileri, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koç, T. (2007) Avrupa Birliği ve Türkiye'de Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Finansmanı, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Korkmaz, A., Avsallı, H., Korkut, G. vd., (2013) "Küresel Ekonomik Krizde Dünyada ve Türkiye'de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar: Başarılı ve Başarısız Ülkeler," *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 113-125.
- Koyuncu, M. ve Şenses, F. (2004) "Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri," *ERC Working Papers in Economics*, 4 (13), 1-43.
- Krugman, P. (1979) "A Model of Balance of Payments Crises," *Journal of Money, Credit and Banking*, 11 (3), 311-325.
- Kutlu, H. A. ve Demirci, N. S. (2007) "KOBİ'lerin Finansal Sorunları ve Çözüm Önerileri," *4. KOBİ'ler ve Verimlilik Kongresi*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, 187-198.

- Kutlu, H. A. ve Demirci, N. S. (2011) "Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış ve Mevcut Durum," *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim.
- Kübalı, V. (2000) "1994-1995 Meksika Krizi," *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, (2), 12-15.
- Madeni S. I., Dulupçu, M. A. ve Sungur, O. (2014) "Kobi Desteklerinin İstihdam Büyümesine Etkisi: Isparta ve Burdur Örneği," *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 9 (1), 95-124.
- Memiş, F. (2014) 2008 Global Ekonomik Krizi Öncesi ve Sonrası A Tipi Yatırım Fonlarının Performanslarının Karşılaştırılması, Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Mishkin F. S. (1996) *Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective*. [Aktaran: Artar, K. O., & Sarıdoğan, A. A. (2012) "Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Bankacılık Sektörü Mali Yapısına Etkileri," *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2), 1-17.
- Mitroff, I. I., Pearson, C. M. ve Harrington L. K. (1996) *The Essential Guide to Managing Corporate Crises – A Step-by-step Handbook for Surviving Major Catastrophes*, New York: Oxford University Pres.
- Miynat, M. (2002) "Liberalizasyon Sürecinde Ortaya Çıkan İstikrarsızlıklar ve Çözüm Önerileri," *Yönetim ve Ekonomi*, 9 (1-2), 187-209.
- Murat, G., ve Mısırlı, K. (2005) "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Kriz Yönetimi: Çaycuma Örneği," *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 1-19.
- Müftüoğlu M. T. (2002) *Türkiye’de KOBİ’ler: Sorunlar-Öneriler*, 5. Basım, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Müftüoğlu, T. (1991) *Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler: Sorunlar ve Öneriler*, Ankara: Sevinç Yayınevi.
- Obstfeld, M. (1986) "Rational and Self-Fulfilling Balance of Payments Crises," *American Ekonomik Review*, (76), 72-81.

- Obstfeld, M. (1994) "The Logic of Currency Crises," *Working Paper*, February, No: 4640.
- Okay, E. (2012) "Küresel Krizden Sonra Yeniden Yapılandırma Nereden Başlanmalı?," *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (21), 229-236.
- Oktar, S. ve Dalyancı, L. (2010) "Finansal Kriz Türleri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler," *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 29 (2), 1-22.
- Oktay, M., Önce, G., Kavas, A. ve Tanyeri, M. (1990) *Orta ve Küçük İşletmelerde İhracata Yönelik Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Ankara: TOBB Yayınları.
- Oktay, E. ve Güney, A. (2002) "Türkiye'de KOBİ'lerin Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri," *21.Yüzyılda Kobi'ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu*, K.K.T.C: Doğu Akdeniz Üniversitesi, 1-21.
- Onuncu Kalkınma Planı, (2013)
- Oran, T. (2009). 1929 Ekonomik Krizinin İstanbul, İzmir ve Ankara Üzerindeki Etkileri, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ören, K. (2003) "Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) Sağladığı Devlet Teşvikleri ve Kullanım Alanlarının Karşılaştırılması Nevşehir İlinde Bir Uygulama," *C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (2), 105-119.
- Örnek, A. Ş. (2007) "Kriz Yönetimi Stratejileri ve Türkiye Bilişim Sektörü Örneği," *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 114-129.
- Özbek, Z. (Tarih Yok) "KOBİ'lerin Türk Ekonomisine Etkileri," *Uluslararası Ekonomik Sorunlar*, 49-57. <http://www.mfa.gov.tr/sayi31.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 20.04.2014
- Özdemir, A. (2011) Ekonomik Krizlerin Aşılmasına Hizmet Edebilecek Maliye Politikaları, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Özdemir, L. (2013) "2008 Küresel Ekonomik Krizinin İşletmeler Üzerindeki Etkileri," *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14 (2), 249-265.
- Özdemir, S., Ersöz, H. Y. ve Sarioğlu, H. İ. (2006) *İşsizlik Sorununun Çözümünde KOBİ'lerin Desteklenmesi*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2006-45.
- Özdemir, S., Ersöz, H. Y. ve Sarioğlu, H. İ. (2007) "Küçük Girişimcinin Artan Önemi ve KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri," *Sosyal Siyaset Konferansları, (Prof. Dr. Haşmet Başar'a Armağan Özel Sayısı)*, (53), 165-216.
- Özkan, A. (2000) "Ekonomik Kriz ve Muhasebe Uygulamalarına Bazı Yansımalar," *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 23 (2), 165-180
- Özkan, E. (2011) Türkiye'de 2001 Ekonomik Krizi Sonrasında Yapılan Finansal Reformların Bankacılık Kesimi Üzerindeki Etkileri, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, S., Sözdemir, A. ve Ülger, Ö (2012) "Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye'nin Para Politikaları Üzerine Etkileri," International Conference on Eurasian Economies, s.298-304.
- Parasız, İ. ve Bildirici, M. (2006) *Modern Konjonktür Teorileri*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pusti, M. (2013) Krizlerin Anatomisi ve Türkiye'de 2001-2008 Finansal-Ekonomik Krizleri Üzerine Bir İnceleme, Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sakin, H. (2013) Ekonomik Krizleri Önlemede Devletin Rolü, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Salant, S. ve Henderson, D. (1978) "Market Anticipation of Government Gold Policies and the Price of Gold," *Journal of Political Economy*, (86), 627-648.
- Saral, T. (2009) "Küresel Kriz Üzerine Düşünceler ve Öneriler," *Güncel, Maliye Finansal Yazıları*, (83), 9-24.

- Sarıgedik, İ. (2008) 1994 – 2001 Krizlerine Genel Bakış ve Kriz Yönetimi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sarıtaş, H. ve Gökçe, A. (2012) Amerika Birleşik Devletlerinde ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Temel Analizi: Nedenler ve Etkiler,” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 39-52.
- Sayılı, M ve Uyanık, M. (2012) "Küresel Ekonomik Kriz ve Etkileri: Tokat İli Merkez İlçe Gıda Sanayi Örneği," *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 239-250.
- Serin, V. ve Bastı, E. (2001) “Gelişmekte Olan Ülkelerde Görülen Finansal Krizlere Getirilen Teorik Açıklamalar ve Türkiye Örneği,” *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı II*, 7 (42)
- Serinkan, C. ve Cabar, H. (2008) "KOBİ'lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Denizli'deki Tekstil İşletmelerinde Bir Araştırma," *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 1-27.
- Sevim, C. (2012) *Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler Ve Türkiye Örneği*, Ankara: BDDK Kitapları No: 11, s.26.
- Sirkeci, O. (2008) "Avrupa Birliği'nden KOBİ'lere Yeni Açılımlar: Küçük İşletmeler İçin ON EMİR," *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 1 (524), 7-14.
- Soydal, H. (2006) “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde E-Ticaret,” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 539-552.
- Soysal, A., Karasoy, H. A. ve Alıcı, S. (2009) "KOBİ'lerde Kriz Yönetimi: K.Maraş'ta Tekstil Sektöründeki KOBİ'lerde Bir Uygulama," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 431-446.
- Sütütemiz, N., Balaban, Ö. ve Okutan, E. Y. (2009) “Küresel Kriz Algısının Küçük İşletme Sahiplerinin Psikolojik Sağlığına Etkisi,” *Central Bank Review*, (1), 29-43.

- Tagraf, H. ve Arslan, N. T. (2003) "Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım," *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (1), 149-160.
- TEPAV. (2010) *Avrupa Birliği'nde Neler Oluyor?*, TEPAV Bilgilendirme Notu, Nisan.
- Tenekecioğlu, B., Çalık, N. ve Ersoy, F. (2003) "Avrupa Birliği İle Entegrasyon Sürecinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) Rekabet Güçlerinin Arttırılması ve Eskişehir'de Makine İmalatı ve Gıda Sektöründe Yer Alan Kobi'ler Üzerinde Uygulama," *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 119-146.
- Tıraş, O. (2011) KOBİ'lerin Finansman Sorunları ve Banka Kredilerinin KOBİ'lere Etkisinin İncelenmesi, Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Titiz, İ. (2003) "Kriz Dönemi Yönetimsel Kararların Kriz Sonrası İşletme Stratejileri Üzerine Etkisi," *S.D.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 8 (2), 111-123.
- Torlak, Ö. ve Uçkun, N. (2005) "Eskişehir'deki KOBİ'lerin Pazarlama ve Finansman Sorunları Ara Kesiti," *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 199-215.
- Turan, Z. (2011) "Dünyadaki Ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi," *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4 (1), 56-80.
- Turgut, A. (2007) "Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler," *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20 (4-5), 35-46.
- Türk, A. (2013) 2008-2009 Küresel Ekonomik Krizinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve İşletme Yatırım Kararları, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TÜRK-İŞ. (2008) *Ekonomik Krize Karşı Önlemler Raporu*, Ankara.
- Türkoğlu, M. (2002) "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler)'in Bölgesel Kalkınmaya Etkileri ve Bölgesel Kalkınmada KOBİ Temelli Stratejiler," *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7 (1), 277-300.
- TÜRKONFED. (2008) *KOBİ'lerde Dönüşüm: Küçük Firmaların Büyük Başarıları*, İstanbul: Artpres Matbaacılık.

- TÜRKONFED. (2009) *KOBİ'lerde Finansmana Erişim*, İstanbul: Artpres Matbaacılık.
- Türköz, P. (2008) *KOBİ'lerin Finansman Sorunları ve Bankaların KOBİ'lere Yaklaşımı: Isparta Alan Araştırması*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Uğurel, E. (2003) *1990–2002 Yıllarında Yaşanan Ekonomik Krizler ve Türkiye Ekonomisine Etkisi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ulusoy, R. ve Akarsu, R. (2012) "Türkiye'de KOBİ'lere Yapılan Destekler ve İstihdam Üzerindeki Etkileri," *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 105-126.
- Uluyol, O. ve Çam, M. (2009) "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Basel II Kriterlerine Uyum Durumlarını Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma," *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 119-142.
- Uslu, Ş. ve Demirel, Y. (2002) "KOBİ'lerde Çalışanların Sorunları Üzerine Bir Araştırma," *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 173-184.
- Ülker, F. (2006) *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Küçük ve Orta Boy İşletmeler*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi.
- Ünal, A. ve Kaya, H. (2009) *Küresel Kriz ve Türkiye*, İstanbul: Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi Yayını.
- Vardareri, D. ve Dursun, G. (2010) "Asimetrik Bilgi Çerçevesinde 2008 Küresel Krizin İncelenmesi," *Bilgi Ekonomisi Ve Yönetimi Dergisi*, 5 (1), 137-150.
- Yalman, İ. N., Gülmez, M. ve Yalman, Y. (2010) "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Kriz Dönemlerinde Teşviklerin Önemi," *I. Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi*, Malatya, 1123-1144.
- Yavaş, H. (2007) *1980 Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Finansal Krizler, Finansal Kriz Modelleri ve Çözüm Önerileri*, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Yavuz, A., Şataf, C. ve Kır, S. G. (2013) "Avrupa'da Borç Krizi ve Çözüm Arayışları," *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15 (2), 131-154.
- Yavuz, S. ve Aslan, İ. (2012) "Türkiye'de 2008 Küresel Finansal Krizi: Krizin Erzincan İline Etkileri ve Beklentiler," *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13 (1), 179-194.
- Yay, G. G. (2001) "1990'lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi," *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı II*, (42), 1234-1248.
- Yay, T., Yay, G. G. ve Yılmaz, E. (2001) *Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*, İstanbul: Mega Ajans.
- Yazıcı, M. (2010) "Kobi Finansmanına Alternatif Destek: Hazine Garantili Kredi Garanti Fonu Kefaleti," *Maliye Finans Yazıları*, (88), 79-96.
- Yıldırım, M. (2011) "Küresel Malı Krizde Kurtarma Operasyonlarının Vergi Politikasına Etkileri: Krizin Finansmanında Ahlaki Riziko ve Devletin Rolü," Gazi Üniversitesi Maliye-Vergi Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi (Dü.), 25. *Türkiye Maliye Sempozyumu, Kriz Ortamında Vergi Politikalarının Değerlendirilmesi* içinde, (s. 265-286). Ankara.
- Yıldırım, S. (2010) "2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri," *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (18), 47-55.
- Yıldız, F. ve Özolgun, H. (2010) "İstanbul Yöresi Küçük ve Orta Ölçekli Üretim İşletmelerinin Finansman Fonksiyonu Açısından Değerlendirilmesi," *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (48), 111-124.
- Yılmaz, Ö., Kızıltan, A. ve Kaya, V. (2005) "İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri," *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (24), 77-96.
- Yılmaz, Ö., Kızıltan, A. ve Kaya, V. (2005) "İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri," *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (24), 77-96.

- Yörük, N. (2001) "Son Ekonomik Krizin KOBİ'ler Üzerindeki Etkisi ve Tokat İli Örneği," *G.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2), 103-122.
- Yurt, E. (2000) "Finansal Sektörün Asya Krizi Üzerindeki Etkileri," *Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 37 (2), 4-11.
- Yücel, F. Ve Kalyoncu, H. (2010) "Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği," *Maliye Dergisi*, (159), 53-69.
- Yüksel, A. (2011) Türkiye'de Kobi'lerin Banka Kredilerine Erişimi, Ankara: DPT Uzmanlık Tezi No: 2825.
- Yüksel, Ö. ve Murat, G. (2002) "Şubat Krizinin KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri ve Çözüm Önerileri", 21. Yüzyılda KOBİ'ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri", Uluslararası Sempozyumu, Eastern Mediterranean University, 3-4 Ocak 2002 Gazi Magosa/Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
- Yürekli, Ö. (2004) Ekonomik Krizler Açısından Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Türkiye Örneği, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Zengin, A. (tarih yok). *Makroekonomik İstikrar ve KOBİ'ler*. 09.08.2014 tarihinde http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/bildiri_37.pdf adresinden alındı.
- Zengin, Y. ve Aykırı, M. (2012) "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde (KOBİ) Finansal Sorunlar: Kars İlinde Bir Uygulama," *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 91-116.
- <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45638&l=1>, Erişim Tarihi: 21.04.2015.
- <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>, Erişim Tarihi: 24.05.2015.
- <http://www.kgf.com.tr/2amac.htm>, Erişim Tarihi: 20.05.2015.
- http://www.kgf.com.tr/4_1_a.htm, Erişim Tarihi: 20.05.2015.
- <https://www.kobimeydan.com.tr/bilgi-merkezi/makale/613/avrupa-yatirim-fonunedir>, Erişim Tarihi: 28.04.2015.
- <http://www.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi: 28.01.2015.

ÖZET

Ekonomik Krizlerden Çıkışta KOBİ'lerin Rolü ve AB ve Türkiye'de KOBİ'lere Sağlanan Desteklerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi SAVAŞ Duygu

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Muhammet BELEN

16.06.2015

Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) yoğun rekabetin yaşandığı ekonomik, teknolojik ve sosyolojik bir çevrede faaliyet göstermektedirler. Bu rekabetçi ortam birtakım belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Nitekim 20.yy'ın sonlarından itibaren hem gelişmiş ülkelerdeki hem de gelişmekte olan ülkelerdeki KOBİ'ler ekonomik nitelikli krizlerle karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle, 2008 yılında ABD'de ortaya çıkan ekonomik krizin sonuçları dünya ekonomileri açısından daha önce yaşanan krizlerden daha şiddetli olmuş ve krizden çıkmak için ülkeler birbiri ardına KOBİ'leri destekleyici paketler açıklamışlardır.

KOBİ'ler istihdam yaratma, yeniliklere uyum sağlama, girişimciliği teşvik etme ve esnek yapıları nedeniyle KOBİ'ler başta AB ve Türkiye olmak üzere tüm dünya ekonomilerinde önemli bir yere sahiptirler. KOBİ'lerin AB ve Türkiye ekonomisindeki önemi göz önüne alındığında, küresel ekonomik krizin KOBİ'ler üzerindeki etkisini bilmek ve krizi aşmak için geliştirilen teşvik ve desteklerin araştırılması gerekli tedbirlerin alınması açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışmada AB ve Türkiye'de KOBİ'lere yönelik geliştirilen teşvik ve destekler incelenmiştir. Elde edilen verilerden yola çıkarak KOBİ'lerin AB ve Türkiye ekonomisinin ana taşıyıcı oluşturduğu görülmektedir. KOBİ'lerin ülkelerin rekabetini korumada, istihdam yaratmada, katma değer sağlamada ve bölgesel kalkınma sağlamada önemli roller üstlendiği saptanmıştır. Ancak Türkiye'deki KOBİ'lerin istihdam ve işletme sayısı açısından taşıdıkları öneme rağmen oluşturdukları katma değer AB ülkeleriyle kıyaslandığında daha az olduğu

görülmüştür. Bu nedenle KOBİ'lerin geliştirilmesi ve desteklenmesinin hala önemini koruduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2007 yılında başlamış olup 2008 yılını da etkileyen küresel krizden çıkışta KOBİ'lerin etkileri ve destekleyici planları incelenerek AB ve ülkemizde KOBİ'lere yapılan desteklerin yetersiz olduğu görülmektedir. Bu nedenlerle dolayı ülkelerin kalkınmada ve gelişmede eksik oldukları noktalarda KOBİ'lerin güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca gerekli olan tüm desteklerin verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

ARŞİV Kayıt Bilgileri:

Tezin Adı : Ekonomik Krizlerden Çıkışta KOBİ'lerin Rolü ve AB ve Türkiye'de KOBİ'lere Sağlanan Desteklerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Tezin Yazarı : Duygu SAVAŞ

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Muhammet BELEN

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 16.06.2015

Tezin Alanı : İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı

Tezin Yeri : KBÜSBE – KARABÜK

Anahtar Sözcükler

Kriz, KOBİ, AB, Türkiye, Destekler.

ABSTRACT

An Comparative Analysis of on Exit From The Economic Crisis the Role of SMEs and Supports to SMEs in the EU and Turkey

SAVAŞ Duygu

Master Thesis, Department of Business

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Muhammet BELEN

16.06.2015

Small and medium-sized enterprises (SMEs) operate in an economic, technological and sociological environment which has intense competition. This competitive environment also brings with it some uncertainty. Indeed, SMEs in both developed and developing countries were faced with economic crisis since the end of the 20th century. In particular, the results of the economic crisis emerged in the United States in 2008 has been more severe for world economies than the crisis before and countries one after another have announced packets supporting SMEs to exit from crisis.

Due to the job creation, adapting to innovation, encouraging entrepreneurship and their flexible structures SMEs have an important place in the world economies particularly in the EU and Turkey. Given the importance of SMEs in the EU and Turkey's economy, knowing the impact of the global economic crisis on SMEs and the investigation of incentives and supports as developed to overcome the crisis is very important for taking the necessary measures.

In this study the incentives and supports developed for SMEs's in EU and Turkey were investigated. It seen from the data obtained that SMEs' are main stone of EU and Turkey's economy. It is found that SMES has played important roles such as protects the competitiveness, creating employment, providing value added and providing regional development in the country. However, it is known in Turkey the importance number of employment and business, the value added by SMES is still less as compreaed with in EU countries. All these researches has reached, supporting and developing of SMEs is still protect of its importance. When the studies have

analyzed that it is observed that the lack of support to SMEs that which, by examining the effects of plans and supporting SMEs when at the exit from the global crisis that started in 2007 and affected in 2008 in the EU and in our country. For all these reasons, countries which are lack of development and improvement require the remoeval of the strengths of SMEs. Also it is understood that all the necessary support should be given.

Archive Record Information:

Thesis Name : An Comparative Analysis of on Exit From The Economic Crisis the Role of SMEs and Supports to SMEs in the EU and Turkey

Thesis Author : Duygu SAVAŞ

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Muhammet BELEN

The location of Thesis : Master Thesis

The Date of Thesis : 16.06.2015

Department of Thesis : Department of Business Administration

Place of Thesis : KBÜSBE – KARABÜK

Keywords

Cricis, SME, AB, Turkey,

ÖZGEÇMİŞ

Duygu savaş 22.09.1986 yılında Karabük'te doğdu. İlkokulu Seka ilköğretim okulunda, orta öğretimi ve liseyi Mustafa Kaya Anadolu lisesine okudu. 2005-2007 yılında Karaelmas Üniversitesi Safranbolu Meslek Yüksek Okulu Muhasebe bölümünden mezun oldu. 2007-2011 yılında Selçuk Karaman Üniversitesi İşletme bölümünü bitirdi. 2011 yılında Karabük Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı'nda başladığı yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir.